

Βαρκελώνη, 13.10.1909

Πριν το εκτελεστικό απόσπασμα πραγματοποιήσει το κρατικό έγκλημα ο F. Ferrer φώναξε σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα το ιδανικό του:

"Παιδιά μου, κοιτάξτε καλά. Δεν είναι δικό σας φταίξιμο, είμαι αθώος.

Ζήτω το Μοντέρνο Σχολείο".

M. Bookchin... σ' αυτό το ζοφερό θεσμό ο Ferrer αντέταξε ένα πρόγραμμα και μια μέθοδο διδασκαλίας που οι κληρικοί μπορούσαν να θεωρήσουν μόνο ως "διαβολικά".

E. Goldman... η συνείδηση ότι οι εκτελεστές του ανήκαν σε μια εποχή που πέθαινε και ότι η δική του ήταν η ζωντανή αλήθεια, τον στήριξαν στις τελευταίες ηρωικές στιγμές του.

F. Godello... η εξορία του Ferrer οφείλεται σε μεγάλο σχέδιο εξόντωσης που εφάρμοσε η ισπανική βασιλεία εναντίον των ελεύθερων επαναστατών.

N. Dick... μας δείξτε πως να πράττουμε μόνο και μόνο με το να ζούμε μαζί...

Ενενήντα χρόνια μετά:

Η κυριαρχία της εικονικής πραγματικότητας αναδεικνύει την ηττοπάθεια σε κοινωνικό άλλοθι.

Η ιδεολογία του καριερισμού είναι η ύψιστη αρετή του άλογου ατόμου.

Ο νεοσφισμός των μανδρινών προσδιορίζει την επιστήμη ως καταδότηρα της αρμονίας.

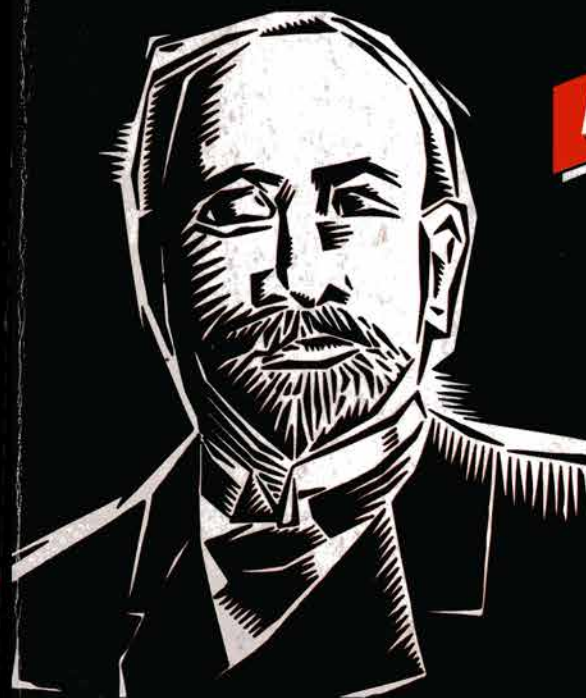
Η μεγαληγορία των συμπεριφοριστών του παγκόσμιου σχολείου ευνουχίζει τις επιθυμίες των παιδιών.

Η ματαιοδοξία του "υπαλληλάκου εκπαιδευτικού" χρωματίζει την επιβίωσή του.

Ενενήντα χρόνια μετά, εμείς οι κάτοικοι του Νησιού της ΑΒ, φιλοξενούμε τον F. Ferrer και τις ιδέες του με την ελπίδα ότι η κάκητα και η μισαλλοδοξία θα ορρωθήσουν μπρος στις φοιβόληπτες ψυχές των παιδιών.

ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΑΣΦΑΒΗΤΟΥ

5ⁿ επίσκεψη ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΑΣΦΑΒΗΤΟΥ

Αφιέρωμα

στον Francisco Ferrer
και στο κίνημα
των Μοντέρνων Σχολείων

- Murray Bookchin
- Emma Goldman
- Francesco Godello
- Nelly Dick

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χρήστος Βούλης: Καμια ελεγεία δεν αρμόζει στην εξεγερτική φύση της μη αλλοτριωμένης νιότης	2
Μάρεϊ Μπούκτσιον: Το Μοντέρνο Σχολείο του Φ. Φερέρ .	11
Έμα Γκόλντμαν: Ο Φ. Φερέρ και το Μοντέρνο Σχολείο .	17
Φραντσέσκο Κοντέλο: Φ. Φερέρ: Το Μοντέρνο Σχολείο .	37
Η Νέλι Ντικ μιλά για το Μοντέρνο Σχολείο	54

Η επιθεώρηση «Στο Νησί της Αλφαβήτου» εκδίδεται δύο φορές το χρόνο από τις εκδόσεις για μια Ελευθεριακή Κουλτούρα, με γενική επιμέλεια έκδοσης του Παναγιώτη Καλαμαρά. Τα αγγλικά κείμενα της παρούσας έκδοσης μετέφρασε η Αφροδίτη Μ. και η Ανθή Κακογιαννάκη, ενώ από τα ιταλικά μετέφρασε ο Βασίλης Βούλης. Το σχέδιο του εξωφύλλου είναι του Clifford Harper. Θερμές ευχαριστίες στο Centro Studi Libertari «G. Pinelli» για το υλικό που συνοδεύει την έκδοση, όπως και στο βρετανικό περιοδικό «The Raven» για τις φωτογραφίες της Ν. Ντικ και του σχολείου της. Επίσης ευχαριστούμε την Κική, την Τόνια, τον Χρήστο και τον Μάνο για την πολύτιμη βοήθειά τους. Για οποιαδήποτε πληροφορία, παλιότερα τεύχη κλπ, μπορείτε να στέλνετε τα γράμματά σας στην εξής διεύθυνση: «Στο Νησί της Αλφαβήτου» Τ.Θ. 50024, Τ.Κ. 11102, Γαλάτσι, Αθήνα.

ΚΑΜΙΑ ΕΛΕΓΕΙΑ ΔΕΝ ΑΡΜΟΖΕΙ ΣΤΗΝ ΕΞΕΓΕΡΤΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΜΗ ΑΛΛΟΤΡΙΩΜΕΝΗΣ ΝΙΟΤΗΣ

του Χρήστου Βούλη

Η ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΙΚΩΝ ΕΞΕΓΕΡΣΕΩΝ ακυρώνει κάθε δηλωτική του χωροχρόνου. Οι εικόνες που αποτυπώθηκαν στη μνήμη μου:

* Ενήλικας κρατά καραμπίνα, για να κάνει τι άραγε στους μαθητές και τις μαθήτριες;

* Ένας καμέραμαν συνεχίζει να τραβά ψύχραιμα τις εικόνες του..., ευτυχής, τρέχει να σταματήσει τον ενήλικα! Και εδώ είναι το μεγαλείο, οι μαθητές και οι μαθήτριες λίγο πιο πέρα και στη θέα της καραμπίνας δε σταματούν, αλλά χορεύουν και φωνάζουν τα συνθήματά τους. Δε φοβήθηκαν! Απέναντι στην κτηνώδη βία αυτοί χόρευαν ασταμάτητα!!! Η πίστη αντάμωσε το ιδανικό!

* Ο κοινωνικός αυτοματισμός, οι αγανακτισμένοι «πολίτες» και η μετατροπή των οδηγών σε κοινωνική τάξη παίρνουν την απάντηση από τους οξύνους νέους και νέες. Ψυχραιμία!!! Ναι, τα παιδιά παρ' όλη την εχθρότητα ήταν πολύ ψύχραιμα.

* Για άλλη μια φορά η πλειοψηφία των γονέων φάνηκε ανέτοιμη και δίβουλη. Οι γονείς έχασαν ακόμα μια ευκαιρία να έρθουν κοντά στους μαθητές/τριες και να δώσουν μια άλλη διάσταση (αν υπάρχει) στο θεσμό της οικογένειας, ερευνώντας ενδελεχώς τα γεγονότα και κατανοώντας τα παιδιά «τους». Πιστοποίησαν για πολλοστή φορά δυστυχώς την άγνοιά τους «περί των εκπαιδευτικών θεμάτων».

* Τις μέρες των γεγονότων για άλλη μια φορά μίλησαν όλοι πλην των εκπαιδευτικών. Εξαιρώ βέβαια τους ηγεμόνες των ερειπιώνων συνδικάτων και των διαφόρων ομάδων της ξυλοσοφίας. Αυτή η αλαλία είναι αρνητική στο βαθμό που καταγράφει την απουσία άποψης από τη μεριά των εκπαιδευτικών και θετική στο βαθμό που δε θέλησαν να εμπλακούν στην υπόθεση και να τα κάνουν χειρότερα, όπως τα έκαναν οι ηγεμόνες λίγες μέρες μετά.

* Αν και διαφωνώ με την ποιότητα των αιτημάτων που κυριάρχησαν ή τον τρόπο των κινητοποιήσεων, είναι ανταπόδεικτο ότι οι μαθητές/τριες έχουν τη δική τους υπέροχη γλώσσα, τους δικούς τους κώδικες επικοινωνίας και όποιος θέλει να τους συναντήσει θα πρέπει να τους νιώσει, γιατί η πλειοψηφία της κοινωνίας των ενηλίκων, οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί είναι μακριά

τους, πολύ μακριά!!!

* Τέλος, οι διαχειριστές της εξουσίας έκαναν σαφές ότι η καταστολή θα είναι το ύψιστο επιχείρημα.

Τα καρτέλ της εκπαίδευσης δε θα αφανίσουν τον αλτρονισμό και την τέχνη του δασκάλου!

Φαντάζομαι πως είναι γνωστό ακόμα και στους πρωτοετείς φοιτητές των παιδαγωγικών τμημάτων ότι η αγωγή έχει θεσμοθετηθεί από το κράτος για την επίτευξη προκαθορισμένων στόχων, γι' αυτό και χρησιμοποιείται για πολιτικούς λόγους και σκοπούς. Δεν υπάρχει ουδέτερη αγωγή.

Ιστορικά και κατά την πρώτη φάση της είναι πασιφανής ο ρόλος της αγωγής στη δημιουργία των εθνικών κρατών.

Από τότε υπάρχει οργανωμένη κρατική εκπαίδευση, γιατί εκπαίδευση σημαίνει καθοδήγηση του ανθρώπου με στόχο την επίτευξη ενός από τα πριν δεδομένου σκοπού και κυρίως τη δημιουργία μιας ορισμένης μορφής συμπεριφοράς του ανθρώπου.

Οι σχεδιαστές της εκπαίδευσης, όποτε αναγνωρίζουν ότι η συμπεριφορά των νέων ανθρώπων αλλάζει μορφή, είτε από την επίδραση εξωτερικών παραγόντων και ερεθισμάτων είτε από το αυθόρμητο της προσωπικότητας, τότε αποφασίζουν να τη διορ-

θώσουν, να την ελέγξουν, δηλαδή να τη ρυθμίσουν.

Έτσι προετοιμάζουν τους μηχανισμούς ρύθμισης, μεταλλάσσουν τη μόρφωση σε επιχρυσωμένο χάπι της αγωγής και χρησιμοποιούν τη διδασκαλία σαν μέσο βραχυπρόθεσμης διαδικασίας καθοδήγησης. *Δε διστάζουν ακόμα οι οηγματίες αυτοί να μετατρέπουν κάθε ελλόγιμη ιδέα, αφού πρώτα της αφαιρέσουν κάθε ριζοσπαστικό στοιχείο απόκλισης από τη μετριότητα, σε «πρωτοποριακό» μοντέλο μάθησης και να το ονομάζουν μεταρρύθμιση.*

Το παγκόσμιο κρατικό σχολείο είτε είναι ένας εξωραϊσμένος ερειπιώνας είτε ένα ερεβώδες ίδρυμα, έχει σκοπό το στρατωνισμό των νέων και την προετοιμασία τους για ένα αλαμπές μέλλον.

Στα σχέδια του Ο.Ο.Σ.Α. οι μαθητές/τριες ονομάζονται πελάτες και επομένως οι εκπαιδευτικοί πρέπει να γίνουν υπάλληλοι παροχής συγκεκριμένων υπηρεσιών. Όλη αυτή η ελεγεία εμπεριέχει σαν ύψιστη αξία τον ανταγωνισμό, τον πόλεμο μεταξύ των νέων κάθε κράτους για την κατάκτηση μιας θέσης στην αγορά της αλλοτριωμένης εργασίας.

Ο εκπαιδευτικός είναι αυτός που θα αναλάβει αυτή την προετοιμασία. Έτσι λοιπόν δεν πρέπει να είναι μόνο μίξερρος δασκαλάκος, αλλά, καθώς άλλαξαν οι καιροί, πρέπει κι αυτός ν' αλλάξει, να γίνει υπάλληλος ευήθης και υπάκουος. Πρέπει να έχει εσωτερικεύσει καλά τις διαταγές και με την ανάλογη ευήθεια να νιώθει ότι αυτό που εκτελεί είναι το σωστό.

Το Παγκόσμιο Υπουργείο Αγωγής εντέχνως του δημιουργεί ενοχές και έτσι φοβάται να αρνηθεί την αξιολόγησή του.

Με αυτόν τον τρόπο η αξιολόγηση από εσωτερίκευση μιας ψεύτικης ανάγκης, από ένα lifting ενός σχολείου που υπάρχει για να αλλοτριώνει και να ποδηγετεί και το τελευταίο ψήγμα της νιότης και της ελευθερίας της προσωπικότητας του ανθρώπου, ανάγεται σε ποιοτικό άλμα, σε σωτηρία και πνοή του σχολείου της «Κυβερνητικής Αγωγής».

Μα ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός, μπορεί και να είναι ξυλοσοφία.

Τα πράγματα όμως έχουν και συνέχεια.

Επειδή και οι εκπαιδευτικοί, όπως κάθε άνθρωπος, είναι ευεπίφθοροι σε εξωτερικές επιδράσεις και αυθορμητισμού, πρέπει να μετεκπαιδευτούν.

Δημιουργούνται λοιπόν διάφοροι οργανισμοί επιμόρφωσης

που σκοπό έχουν όχι βέβαια να δώσουν κάτι καινούριο, αλλά να ξαναθυμίσουν στους επιμορφούμενους αυτά που τους είχαν μάθει κάποτε και αυτοί, με το πέρασμα του χρόνου και μέσα από τη σχολική πραγματικότητα, είτε τα ξέχασαν είτε τα αρνήθηκαν. Αυτός εξάλλου είναι και ένας θαυμάσιος τρόπος για να απορροφηθούν τεράστια οικονομικά κονδύλια.

Οι σχεδιαστές και οι επιμορφωτές αποτελούν ένα ανώτερο οικονομικά στρώμα και πρέπει με τη σειρά τους να αποδείξουν τη χρησιμότητά τους και να αμυνθούν επιτιθέμενοι στους εκπαιδευτικούς που τρέχουν πανικόβλητοι να μαζέψουν κάποιο χαρτί που θα πιστοποιεί την καταλληλότητά τους για το επάγγελμα.

Βέβαια, μπορεί οι εκπαιδευτικοί να μην πληρώνονται γι' αυτό το τρέξιμο, αλλά το αντίτιμο έρχεται να καλύψει την ανάγκη του.

Η επιμόρφωση υπάρχει γιατί μερικοί εκπαιδευτικοί ή αισθάνονται κουρασμένοι και θέλουν να ξεφύγουν λίγο από το σχολείο

ή νιώθουν υποχρεωμένοι να πάνε για επιμόρφωση

ή τους δίνεται η ευκαιρία για λίγο διάβασμα

ή φεύγουν για λίγες ώρες από το σπίτι και τα οικογενειακά βάρη

ή ζητούν ένα χώρο για να γνωρίσουν άλλους ανθρώπους.

Τα ποσοστά με αφήνουν αδιάφορο. Ο στόχος έχει επιτευχθεί και όλοι θα πάρουν το μαγικό χαρτί που θα τους εξασφαλίζει (:) το αύριο!

Η ερώτηση που λέει «Καλά, ρώτησε κάποιος τους εκπαιδευτικούς τι θέλουν να μάθουν; Ποιες είναι οι ανάγκες τους;» κρίνεται αφελής!!!

Εδώ οι ευθύνες των αυτοαποκαλούμενων προοδευτικών είναι τεράστιες, γιατί αυτοί πρώτοι έτρεξαν να στηρίξουν αυτό το θεσμό, ενώ με διβουλία άλλα κακάριζαν.

Ελλογίμως λοιπόν η αμβλύνοια κλείνει παιχνιδιάρικα το ματάκι της και κορδακίζεται.

Όπως λοιπόν τρέχουν οι ενήλικες γεμάτοι άγχος και ανασφάλεια, έτσι θα πρέπει να εκπαιδευτούν οι μαθητές/τριες για να είναι έτοιμοι να παραλάβουν τη σκυτάλη στα κατοπινά χρόνια.

Καινούριο ιδεολόγημα λοιπόν στην εκπαίδευση είναι πως κά-

θε άνθρωπος υπολογίζεται ότι θα αλλάξει πέντε δουλειές μέχρι να αποθάνει, εκτός βέβαια από τα αφεντικά!!! Γι' αυτό λοιπόν πρέπει να προετοιμαστούν οι νέοι. Κανείς βέβαια δεν τους ρωτά αν τους αρέσει να αλλάζουν μία, δύο ή περισσότερες δουλειές. Δηλαδή από μπακάλης γιατρός και από δήμαρχος κλητήρας. Η ανεργία δεν υπολογίζεται!

Η ιερακοτροφία και η απειροκαλία είναι τα βασικά στοιχεία της ιδεοληψίας των ομφαλοσκόπων «παιδαγωγών» του μέλλοντος.

Η ανακάλυψη της Αμερικής και το αβγό του Κολόμβου.

Θεωρούν ότι για τη ρύθμιση των πραγμάτων χρειάζονται συνεχείς εξετάσεις και τις καθιστούν σε πεμπτουσία του σχολείου. Οι εκπαιδευτικοί γίνονται εξεταστές, οι μαθητές/τριες τρέχουν να προλάβουν και να γονατίσουν στη βυζαντινή τυπολατρεία της θείκης ύλης, ενώ οι γονείς παίζουν το ρόλο του σπασμένου κουμπάρα.

Προχωρούν στη δημιουργία κατάλληλων τεστ, διαγωνισμάτων που αποκλείουν δήθεν την απροσθήση και ερωτημάτων που προωθούν την κριτική αντίληψη των νέων. Τα παρουσιάζουν σαν κάτι καινούργιο και πρωτοποριακό. Ω ελεητές!

Όλα αυτά τα έκαναν οι Αμερικανοί για τους στρατιώτες που θα έστελναν στο Βιετνάμ και ήθελαν να γνωρίζουν το IQ του καθενός. Θέλουν να πείσουν πόσο καλός είναι ο ανταγωνισμός των παιδιών. Μα ο ανταγωνισμός δε γεννά τον καλύτερο, αλλά απονεκρώνει το διαφορετικό.

Με τον ανταγωνισμό των εξετάσεων επιβραβεύεται η ψυχρότητα, η υπακοή, η αταραξία, η μετριότητα, ο φόβος, η αδιαφορία, ο ατομισμός, η απομόνωση και η επιθετικότητα.

Οι εξετάσεις δεν είναι πανάκεια, αντίθετα απομονώνουν την απόκλιση, μηδενίζουν τη συντροφικότητα και τη συνεργασία. Αποδεκατίζουν την ομάδα, την ατομικότητα. Αποκλείουν τη φαντασία, τη δημιουργία, το χιούμορ και την κατανόηση.

Είναι ψέμα ότι με τις εξετάσεις ο μαθητής/τρια δοκιμάζει την προσωπική ικανότητα και γνώση.

Όπως λέει ο Τζον Χολτ: «Το μεγάλο βήμα θα έπρεπε να είναι ν' αφήσουμε το κάθε παιδί να σχεδιάσει, να διευθύνει και να αξιολογήσει μόνο του την προσωπική του εκπαίδευση, να του επι-

τρέψουμε και να το ενθαρρύνουμε, με την έμπνευση και την καθοδήγηση πιο πεπειραμένων και ειδικευμένων ανθρώπων και με όση βοήθεια ζητήσει, να αποφασίσει τι θα μάθει, τότε θα το μάθει, πώς θα το μάθει και πόσο καλά θα το μάθει. Το μεγάλο βήμα που απαιτείται είναι να κάνουμε τα σχολεία μας, αντί για παιδικές φυλακές που είναι τώρα, μια αστείρευτη πηγή ελεύθερης και ανεξάρτητης μάθησης, την οποία καθένας μέσα στην κοινότητα, κάθε ηλικίας, μπορεί να χρησιμοποιήσει όσο πολύ ή λίγο θέλει».

Η αλήθεια είναι ότι με τις εξετάσεις απειλούμε τα παιδιά να κάνουν αυτό που θέλουμε εμείς να γίνει.

Φόβος και απληστία, ύλη και εξεταστής.

Δεν είναι ύποπτο και απαξία ότι μόνο οι εξετάσεις θεωρούνται εγγύριο μέσο σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής του ανθρώπου;

Σαφώς και είναι ύποπτο, γιατί μετατρέπουν τη μάθηση σε σύγκρουση νοήσεων και μεταδίδουν τη δισβουλία στο νου, γι' αυτό πρέπει να καταργηθούν!!!

Δεν τις καταργούν όμως, γιατί μόνο μέσα από τις εξετάσεις μπορούν να έχουν εκείνα τα στοιχεία της αξιολόγησης που θα τα χρησιμοποιήσουν για να χρηματοδοτήσουν στο μέλλον την κάθε σχολική μονάδα. Εδώ συνεπικουρούν τόσο η κατάργηση της επιτηρείας, όσο και η δημιουργία των απειροπληθών τάξεων, ενώ τα φροντιστήρια σαν επίσημος θεσμός μπορεί να διεκδικήσουν από την πίτα της χρηματοδότησης.

Με λίγα λόγια το υπάκουο κρατικό σχολείο θα πάρει χρήματα, το άλλο ας κλείσει.

Μέσα σε αυτή τη ρύθμιση που παρουσιάζεται και σαν παγκόσμια κρίση του σχολείου χωρούν και, αφυδατωμένες βέβαια, κάποιες ριζοσπαστικές ιδέες όπως οι μαθητές/τριες να διαλέγουν τους εκπαιδευτικούς, πιο ενεργό ρόλο των γονέων στα σχολικά πράγματα, ολοήμερα σχολεία, σχολεία φύλαξης, διαρκής εκπαίδευση και άλλα πολλά.

Μα όλες οι ριζοσπαστικές ιδέες γύρω από την ελευθεριακή παιδαγωγική δεν μπορούν να αντιγραφούν κακόγουστα, γιατί τις προφυλάσσει η αυθεντικότητα και η ειλικρινής αγάπη για το παιδί. Γιατί, για να υπάρξουν και να λειτουργήσουν αυτές οι ιδέες, χρειάζονται ολοκληρωμένους ανθρώπους που δρουν.

Γιατί βασίζονται στον αγώνα των ανθρώπων που δεν είναι ενταγμένοι στη λογική του αέναου ανταγωνισμού της επιβίωσης, αλλά που πιστεύουν στην αλληλεγγύη, στην απελευθερωμένη ερ-

γασία, στη ζωή.

Η παιδαγωγική της ελευθερίας προϋποθέτει μια άλλη αντίληψη για τον άνθρωπο και τον κόσμο. Γνωρίζει τι σημαίνει λειτουργικός αναλφαβητισμός και τις αιτίες που τον γέννησαν. Σέβεται την ύπαρξη του παιδιού στον κόσμο και με τον κόσμο. Αποδέχεται ευχάριστα τον πολιτισμό και την ιστορία κάθε λαού καθώς και τα επίπεδα συνείδησης.

Η ελευθερία της μάθησης αποσκοπεί ώστε κάθε μαθητής/τρια να είναι υποκείμενα δημιουργικά και να αναλαμβάνουν ρόλο μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία, που δεν είναι τίποτα άλλο, από την κατάκτηση της ελευθερίας. Εδώ η μάθηση δεν είναι επιχρυσωμένο χάπι, αποστήθιση και επανάληψη συλλαβών, λέξεων, φράσεων, αλλά είναι κριτικός διαλογισμός που μετατρέπει την εκπαίδευση σε θετικό και ριψοκίνδυνο μέσο για την απελευθέρωση των ανθρώπων και επιτέλους τη συμμετοχή τους στην ιστορική διαδικασία.

Η ελευθερία δίνει μια άλλη διάσταση στη γνώση, η απελευθερωμένη γνώση είναι η επαφή και η αρμονική σχέση του ανθρώπου με τη φύση, με τους άλλους ανθρώπους και με τον εαυτό του.

Η ελευθεριακή μάθηση είναι η ποιότητα αυτής της επαφής, χαρίζει υψηλές αξίες στην αγωγή και προσφέρει χρήσιμες γνώσεις και δεξιότητες στην ελευθεριακή εκπαίδευση του ανθρώπου. Μέσα από αυτό το πρίσμα μπορεί να νοηθεί η διαρκής εκπαίδευση με την οποία ο άνθρωπος δραστηριοποιείται στην εργασία και δε χάνεται στους μηχανισμούς της. Στον ερχόμενο αιώνα τα ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν δεν έχουν να κάνουν με το πώς θα είναι τα κρατικά σχολεία της παγκόσμιας γειτονιάς· αυτά τα γνωρίζουμε, τα βιώνουμε.

Τα ερωτήματα θα είναι:

Πώς θα φτιάξουμε αυτοδιαχειριζόμενες-αυτοδιευθυνόμενες σχολικές μονάδες στην προοπτική της αποσχολιοποίησης;

Πώς η διαρκής εκπαίδευση θα υπηρετεί τις ανάγκες των ανθρώπων με αυθεντικότητα, εκτίμηση και σεβασμό;

Πώς θα καλλιεργήσουμε την αισθαντική-νοητική και συνειδησιακή ψυχή του παιδιού;

Είναι σκληρό, μα η αλλοτρίωση δε χτυπάει την πόρτα του νου, αλλά την γκρεμίζει. Γι' αυτό πρέπει να σπάσουμε τους κώδικες και να ακούσουμε τους αυθεντικούς δασκάλους, που είναι τα παιδιά.

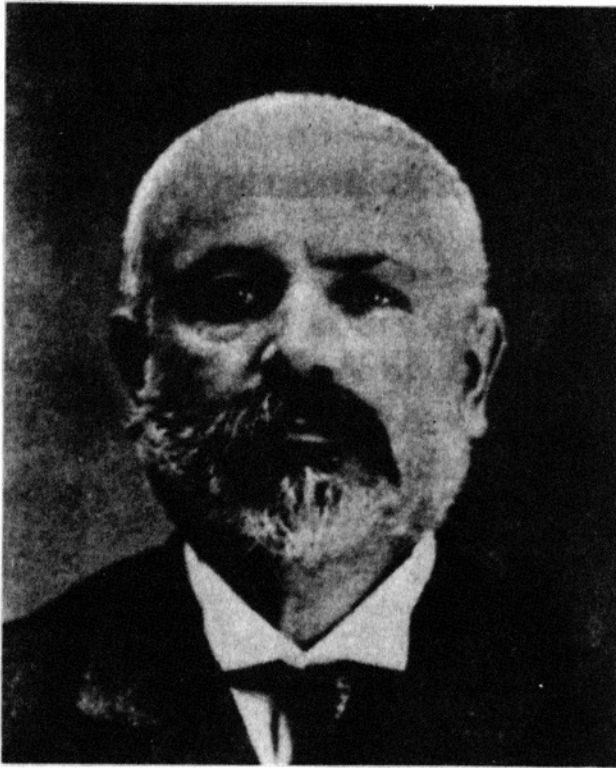
Ο ευκαιτός στόχος της εκπαίδευσης πρέπει να είναι η αλλαγή της ζωής και όχι η αλλαγή των όρων της επιβίωσης.

Ενενήντα χρόνια πέρασαν από τότε που εκτέλεσαν τον Φρανσίσκο Φερέρ. Ευβούλως σκεπτόμενοι αποτιούμε φόρο τιμής σ' ένα μεγάλο δάσκαλο της ελευθερίας, στον ιδρυτή των Μοντέρνων Σχολείων, των σχολείων της χειραφέτησης. Με αυτό το αφιέρωμα δεν αποχαιρετούμε μια εποχή που η κοινωνική επανάσταση και ο αλτρουισμός έδωσαν ανθρωπιστική αξία στο ρόλο του δασκάλου/ας και η λέξη δάσκαλος/α ηχούσε ευήχως σ' αφτιά των παιδιών!!! **ΑΝΤΙΘΕΤΩΣ ΜΑΛΙΣΤΑ, ΤΗΝ ΚΑΛΟΣΩΡΙΖΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΑΥΓΗ ΤΟΥ 2000!!!**

ΤΟ ΜΟΝΤΕΡΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΦΡΑΝΣΙΣΚΟ ΦΕΡΕΡ

του Μάρεϊ Μπούκτσιν

Φρανσίσκο Φερέρ

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ του 19ου αιώνα, το οργανωμένο ελευθεριακό κίνημα στην Ισπανία είχε πάψει ουσιαστικά να υπάρχει. Τα αντίποινα της αστυνομίας εναντίον των τρομοκρατών, μαζί με την καταπιεστική νομοθεσία οδήγησαν στη διάλυση του Συμφώνου Ένωσης και Αλληλεγγύης το 1896. Η Αναρχική Οργάνωση της Περιοχής της Ισπανίας βρισκόταν σε χαώδη κατάσταση. Οι εργάτες άρχισαν να εγκαταλείπουν τις ελευθεριακές οργανώσεις τόσο γρήγορα, όσο είχαν μπει σ' αυτές μερικά χρόνια νωρίτερα. Στην Κόρδοβα, για παράδειγμα, μετά την πολλά υποσχόμενη αναζωπύρωση του 1880, μόνο λίγα «τσιράκια» πείστηκαν να συμμετάσχουν στον εορτασμό της 1ης Μαΐου στα 1893. Στα χρόνια που ακολούθησαν, οι συγκεντρώσεις έπαψαν τελείως. Μάταια οι επικεφαλής αναρχικοί ανακάλεσαν τις απόψεις τους και μίλησαν καθαρά εναντίον της τρομοκρατίας. Από το 1891 κιόλας, ο Κροπότκιν προειδοποιούσε ότι, ενώ «η ανάπτυξη του επαναστατικού πνεύματος κερδίζει σε τεράστιο βαθμό από τις ηρωικές ατομικές πράξεις, οι επαναστάσεις δε φτιάχνονται από αυτές τις ηρωικές πράξεις». Μέχρι το 1900, όλοι, εκτός ελάχιστων διακεκριμένων αναρχικών που είχαν υποστηρίξει την «προπαγάνδα μέσα από πράξεις», είχαν εγκαταλείψει τις τρομοκρατικές μεθόδους ως στρατηγική μορφή άμεσης δράσης.

Και όμως η «ιδέα» κάθε άλλο παρά νεκρή ήταν στην Ισπανία και η αναρχική τρομοκρατία δεν επρόκειτο να εξαφανιστεί ολοκληρωτικά. Οι ελευθεριακές ιδέες άρχισαν τώρα να ριζώνουν ανάμεσα στους διανοούμενους. Ήταν αυτή την εποχή που σημαντικοί Ισπανοί συγγραφείς και ζωγράφοι, όπως ο μυθιστοριογράφος Πίο Μπαρόχα και ένας νεαρός καλλιτέχνης, ο Πάμπλο Πικάσο, άρχισαν να φλερτάρουν με την «ιδέα». Άλλοι, ιδιαίτερα ο αστρονόμος Ταρίδα ντελ Μαρμόλ και ο μηχανικός Ρικάρδο Μέλα, συμμετείχαν ενεργά στο ίδιο κίνημα. Το περιοδικό «La Revista Social», ένα εξέχον αναρχικό θεωρητικό περιοδικό που ιδρύθηκε το 1896, έγινε τόπος δημόσιας συζήτησης για ένα μεγάλο κύκλο επαγγελματιών από τα πανεπιστήμια, τις τέχνες και τις επιστήμες. Απογοητευμένοι από την αποτυχία των τρομοκρατικών τακτικών, πολλοί αναρχικοί άρχισαν να τονίζουν τη σπουδαιότητα της εκπαίδευσης για να πετύχουν τους κοινωνικούς

τους στόχους. Αυτή η περίοδος ήταν η ακμή των ελευθεριακών σχολείων και των παιδαγωγικών προγραμμάτων σε όλες τις περιοχές της χώρας που οι αναρχικοί ασκούσαν κάποια επιρροή. Ίσως η πιο φημισμένη προσπάθεια σ' αυτό τον τομέα να ήταν το Μοντέρνο Σχολείο του Φρανσίσκο Φερέρ, ένα πρόγραμμα που άσκησε σημαντική επιρροή στην καταλανική εκπαίδευση και γενικότερα στις πειραματικές τεχνικές διδασκαλίας. Ο διωγμός που υπέστη ο Φερέρ στα επόμενα χρόνια φέρνει στο προσκήνιο τα τεράστια προβλήματα και εμπόδια που αντιμετώπισε σχεδόν κάθε προσπάθεια αναμόρφωσης της ισπανικής κοινωνίας. Για να προωθήσει τις ιδέες του Μοντέρνου Σχολείου, ο Φερέρ υποχρεώθηκε να είναι κάτι παραπάνω από δάσκαλος και η προσωπική του μοίρα, στη συνέχεια, έγινε πολιτικό γεγονός εξαιρετικής σημασίας στα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα.

Δε φαίνεται να υπάρχει κάτι στο παρελθόν του Φρανσίσκο Φερέρ ι Γκουάρδια που θα τον έκανε δάσκαλο ή ακόμα και εικονοκλάστη. Γεννήθηκε στις 10 Ιανουαρίου 1859, στην Αλέγια, 12 μίλια από τη Βαρκελώνη. Οι γονείς του ήταν ένθερμοι καθολικοί που μεγάλωσαν το γιο τους με τον παραδοσιακό τρόπο των εύπορων χωρικών (ο πατέρας του ήταν ιδιοκτήτης ενός μικρού αμπελώνα) και δεν υπήρχε απόδειξη οποιασδήποτε επαναστατικότητας στο αγόρι μέχρι να τον έστειλαν να δουλέψει σε μια εταιρεία στη Βαρκελώνη όταν έγινε 15 χρονών. Ο ιδιοκτήτης, ένας μαχητικός αντικληρικός, προφανώς άσκησε μεγάλη επιρροή στο νεαρό υπάλληλό του. Εν πάσει περιπτώσει, μέχρι την εποχή που ο Φερέρ έγινε 20 χρονών, είχε διακηρύξει ότι ήταν δημοκρατικός, αντικληρικός, και είχε γίνει μέλος των μασόνων, που ήταν το παραδοσιακό καταφύγιο για τη φιλελεύθερη σκέψη και την πολιτική συνωμοσία στην Ισπανία.

Ο νεαρός Καταλανός τράβηξε την προσοχή του Μανουέλ Ρουίθ Θορίγια, του ριζοσπάστη δημοκρατικού που είχε υπάρξει πρωθυπουργός υπό τον Αμαδέο και ο οποίος το 1885 απολάμβανε μια ζωηρή συνωμοτική εξορία στο Παρίσι. Εργαζόμενος ως υπάλληλος των σιδηροδρόμων, ο Φερέρ επιβιβάζοταν στα τρένα ανάμεσα στα γαλλικά σύνορα και τη Βαρκελώνη, ασχολούμενος με την επισφαλή αποστολή να περνάει λαθραία πολιτικούς πρόσφυγες στη Γαλλία. Επίσης λειτουργούσε και ως αγγελιοφόρος στις προσπάθειες του Θορίγια να κερδίσει με το μέρος του αξιωματικούς του στρατού για να κάνει δημοκρατικό πραξικόπημα.

Όταν ο στρατηγός Βιγιακάμπα αποφάσισε υπέρ ενός δημοκρατικού πολιτεύματος το Σεπτέμβριο του 1886, ο Φερέρ συμμετείχε σε μια ανεπιτυχή εξέγερση των Καταλανών. Αυτή ήταν η τελευταία στασιαστική προσπάθεια να μετατραπεί η Ισπανία σε δημοκρατία στον επόμενο μισό αιώνα. Αυτή η αποτυχία βρήκε τον Φερέρ στο Παρίσι να κατέχει τη θέση του γραμματέα του Ρουίθ Θορίγια.

Στη στη γαλλική πρωτεύουσα ο Φερέρ άρχισε να εγκαταλείπει την κομματική πολιτική των δημοκρατικών για χάρη της εκπαίδευσης. Αυτή ήταν μια σημαντική μεταβολή που σημάδεψε την εξέλιξή του προς τον αναρχισμό, αν και πρόσεχε να μην περιγράψει ποτέ τον εαυτό του σαν κάτι περισσότερο από ένα «φιλόσοφο αναρχικό», έναν αντιεξουσιαστικό (acata). Είχε επηρεαστεί βαθιά προς αυτή την κατεύθυνση από τον Ανσέλμο Λορέντζο, τον οποίο γνώρισε στο Παρίσι. Εν πάσει περιπτώσει, τα νέα του ενδιαφέροντα δε θα μπορούσαν να έχουν επενδυθεί καλύτερα. Σχεδόν οποιαδήποτε προσπάθεια να ανοίξουν περισσότερα σχολεία στην Ισπανία έπεφτε σαν βροχή σε ξεραμένο χώμα. Στην αλλαγή του αιώνα, σχεδόν 70% του ισπανικού πληθυσμού ήταν αναλφάβητοι. Οι δάσκαλοι ήταν χονδροειδώς κακοπληρωμένοι και τα επαρχιακά σχολεία (όπου υπήρχαν κάποια) ήταν συχνά ελάχιστα καλύτερα από καλύβια, μέσα στα οποία ξυπόλητα, υποσιτισμένα παιδιά διδάσκονταν υποτυπώδως.

Το πρόγραμμα που ο Φερέρ επρόκειτο να καθιερώσει ως Μοντέρνο Σχολείο έχει πολλά στοιχεία που θα φαινόταν σχεδόν συμβατικά σήμερα, αλλά διακρινόταν επίσης από χαρακτηριστικά τα οποία ακόμα και τώρα μετά βίας έχουν προχωρήσει πέρα από το πειραματικό στάδιο. Για να καταλάβει κανείς την αξιολογική πρόοδο που σημείωσε το Μοντέρνο Σχολείο, θα πρέπει να το δει συνολικά μέσα στην προϊστορία του ισπανικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Αν και η Ισπανία είχε μια γενική εκπαιδευτική νομοθεσία, τα περισσότερα σχολεία τα διοικούσαν οι κληρικοί, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν βάρβαρες μεθόδους διδασκαλίας και έδιναν έμφαση στην παπαγαλιστική διδασκαλία του καθολικού δόγματος. Αυτοί οι κληρικοί καταφέρονταν ανοιχτά εναντίον οποιασδήποτε πολιτικής ομάδας, επιστημονικής θεωρίας ή πολιτιστικής τάσης που δυσαρεστούσε την Εκκλησία. Τα μεικτά σχολεία, τα οποία ήταν ανεκτά στην επαρχία μόνο ελλείψει σχολικού χώρου.

ήταν αυστηρά απαγορευμένα στις πόλεις.

Σ' αυτόν το ζοφερό θεσμό ο Φερέρ αντέταξε ένα πρόγραμμα και μια μέθοδο διδασκαλίας που οι κληρικοί μπορούσαν να θεωρήσουν μόνο ως «διαβολικά». Σχεδίασε να καθιερώσει διδασκόμενη ύλη που να βασίζεται στις φυσικές επιστήμες και τον ηθικό ορθολογισμό, απελευθερωμένη από όλα τα θρησκευτικά δόγματα και τις πολιτικές προκαταλήψεις. Παρότι οι μαθητές θα διδάσκονταν συστηματικά, δε θα υπήρχαν βραβεία και υποτροφίες, ούτε βαθμοί ή εξετάσεις, σ' αλήθεια καμιά ατμόσφαιρα ανταγωνισμού, πειθαναγκασμού ή εξευτελισμού. Οι τάξεις, σύμφωνα με τα λόγια του Φερέρ, θα καθοδηγούνταν «από την αρχή της αλληλεγγύης και της ισότητας». Σε μια περίοδο που οι «δύστροποι» μαθητές στα σχολεία των κληρικών ήταν υποχρεωμένοι να πέφτουν στα γόνατα σε στάση μετάνοιας και μετά να υφίστανται ξυλοδαρμό, το Μοντέρνο Σχολείο προειδοποιούσε τους δασκάλους ότι θα πρέπει να «απέχουν από οποιαδήποτε ηθική ή υλική τιμωρία, αλλιώς θα τους επιβαλλόνταν η ποινή της μόνιμης αφαίρεσης της άδειάς τους». Η διδασκαλία έπρεπε να στηρίζεται αποκλειστικά στην αυθόρμητη επιθυμία των μαθητών ν' αποκτήσουν γνώσεις και να τους επιτρέπει να μαθαίνουν με το δικό τους ρυθμό. Ο σκοπός του σχολείου ήταν να ενισχύσει στους μαθητές «μια άτεγκτη εχθρότητα προς τις προκαταλήψεις», να δημιουργήσει «γερά μυαλά, ικανά να σχηματίζουν τις δικές τους ορθολογιστικές πεποιθήσεις πάνω σε όλα τα θέματα».

Για τον Φερέρ, όμως, «η μόρφωση ενός ανθρώπου δε συνίσταται μόνο στην εκγύμναση της ευφυΐας του, χωρίς να ενδιαφερόμαστε για την καρδιά του και τη βούλησή του. Ο άνθρωπος είναι ένα ολοκληρωμένο και ενιαίο σύνολο, παρότι την ποικιλία των λειτουργιών του. Έχει ποικίλες όψεις, αλλά είναι κατά βάθος μια μοναδική δύναμη, η οποία βλέπει, αγαπά και επιθέτει βούληση στη συνέχιση εκείνου το οποίο έχει διανοηθεί». Ένας από τους πιο σημαντικούς στόχους του Μοντέρνου Σχολείου, επέμενε ο Φερέρ, ήταν να διατηρήσει αυτή την ενότητα του ατόμου, να φροντίσει να μην υπάρξει «διχασμός χαρακτήρα σε οποιοδήποτε άτομο... το ένα μέρος να βλέπει και να εκτιμά την αλήθεια και την καλοσύνη και το άλλο να ακολουθεί το κακό». Το ίδιο το σχολείο πρέπει να είναι ένας μικρόκοσμος του πραγματικού κόσμου, ενσωματώνοντας πολλές διαφορετικές πλευρές και ανθρωπίνους χαρακτήρες. Γι' αυτό το λόγο ο Φερέρ επέμενε όχι μόνο

στα μεικτά τμήματα αλλά και στην αντιπροσωπευτική ποικιλία των μαθητών από όλες τις κοινωνικές τάξεις. Πρέπει να γίνει κάθε προσπάθεια να έρθουν σ' επαφή τα παιδιά των εργατών με εκείνα των γονιών της μεσαίας τάξης για να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον για τους νέους που είναι απόλυτα απελευθερωτικό, ένα «σχολείο χειραφέτησης που θα ασχολείται με το να αποκλείει από το μυαλό ό,τι χωρίζει τους ανθρώπους, τις εσφαλμένες αντιλήψεις περί ιδιοκτησίας, χώρας και οικογένειας». Πολλά από αυτά είναι καθαρός αναρχισμός και αποκαλύπτουν την επιρροή του Λορέντζο και του Κροπότκιν στο μυαλό του Φερέρ.

Μόλις το Σεπτέμβριο του 1901 ο Φερέρ ίδρυσε το Μοντέρνο Σχολείο στη Βαρκελώνη. Υπήρξε δάσκαλος κατά την πολύχρονη παραμονή του στο Παρίσι. Εκεί είχε βοηθήσει μια ηλικιωμένη μαθήτρια σε μια από τις ισπανικές του τάξεις, τη δεσποινίδα Ερνεστίν Μενιέ, η οποία του άφησε μια μεγάλη κληρονομιά μετά το θάνατό της. Με αυτούς τους πόρους ξεκίνησε το πρώτο Μοντέρνο Σχολείο με μια αρχική τάξη 12 κοριτσιών και 18 αγοριών. Μέσα σε 10 μήνες ο αριθμός των μαθητών είχε υπερδιπλασιαστεί και στα επόμενα λίγα χρόνια 50 σχολεία βασισμένα στις αρχές του Μοντέρνου Σχολείου ιδρύθηκαν στην Ισπανία, κυρίως στην Καταλονία. Ο Φερέρ, που είχε επενδύσει τα χρήματα της δεσποινίδας Μενιέ σε επικερδή χρεόγραφα, δημιούργησε βαθμίδον ικανοποιητικά κεφάλαια για να ιδρύσει έναν εκδοτικό οίκο που εξέδιδε μικρά, φτηνά, ευκολονόητα βιβλία πάνω σε ποικίλα επιστημονικά και πολιτιστικά θέματα. Τα μοίραζαν παντού σ' ολόκληρη την Ισπανία σε χωρικούς, χειρώνακτες και εργάτες' συχνά τα μοίραζαν περιπλανώμενοι αναρχικοί προπαγανδιστές. Ήταν απ' αυτά τα μικρά βιβλία με τα οποία οι φτωχότερες τάξεις της Ισπανίας απέκτησαν την πρώτη τους επαφή με τον παράξενο, σχεδόν τελείως άγνωστο κόσμο της επιστήμης και του πολιτισμού που εκτεινόταν πέρα από τα Πυρηναία. Αν και πιο επιφυλακτικός απ' ότι ήταν στο Παρίσι, ο Φερέρ διατήρησε τον σύνδεσμό του με τους Αναρχικούς, παίρνοντας έναν αριθμό απ' αυτούς στο προσωπικό του και προσφέροντας εργασία μεταφραστή στο φίλο του, προσλαμβάνοντας τον ηλικιωμένο Ανσέλμο Λορέντζο.

Η ανάπτυξη του Μοντέρνου Σχολείου και η πλατιά διάδοση των βιβλίων του εξόργισε τους κληρικούς. Αλλά για πολλά χρόνια, λίγα μπόρεσαν να κάνουν πέρα από το να καταγγείλουν το σχολείο και να λοιδορήσουν την προσωπική ζωή του Φερέρ. Η

ευκαιρία να περιορίσουν τη δουλειά του Φερέρ ήρθε τελικά το 1906, όταν ο Ματέο Μοράλ, μέλος του προσωπικού του Φερέρ, έριξε βόμβα στο βασιλικό ζεύγος της Ισπανίας. Η απόπειρα δολοφονίας απέτυχε και ο Μοράλ αυτοκτόνησε. Ο Φερέρ και το Μοντέρνο Σχολείο θεωρήθηκαν υπεύθυνοι, αν και ο νεαρός δολοφόνος είχε σαφώς καταγγείλει τον Καταλανό δάσκαλο και τον Ανσέλμο Λορέντζο για την αντίθεσή τους σε αυτούς που έκαναν την απόπειρα. Τέτοια ήταν η κατάσταση της ισπανικής δικαιοσύνης εκείνη την εποχή, ώστε ο Φερέρ φυλακίστηκε για έναν ολόκληρο χρόνο, ενώ η αστυνομία παρίστανε πως συγκεντρώνει στοιχεία για τη συνενοχή του στην απόπειρα του Μοράλ. Η αναθεώρηση της υπόθεσης από το πολιτικό δικαστήριο απέδειξε την αθωότητά του και αφέθηκε ελεύθερος, αλλά δεν άνοιξε ποτέ πάλι το αρχικό Μοντέρνο Σχολείο.

Ο Φερέρ δολοφονήθηκε από το ισπανικό κράτος μετά την *Τραγική Εβδομάδα*).

Το παραπάνω κείμενο περιλαμβάνεται στο βιβλίο του Μάρει Μπούκτιν «Οι Ισπανοί Αναρχικοί».

Ο ΦΡΑΝΣΙΣΚΟ ΦΕΡΡΕΡ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΤΕΡΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

της Έμα Γκόλντμαν

Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΚΑΤΕΛΗΞΕ να θεωρείται το καλύτερο σχολείο της ζωής. Ο άντρας ή η γυναίκα που δε μαθαίνει μερικά ζωτικά μαθήματα σ' αυτό το σχολείο θεωρείται σ' αλήθεια «τούβλο». Όμως παραδόξως, αν και τα οργανωμένα ιδρύματα συνεχίζουν να διαιωνίζουν λάθη, αν και δε μαθαίνουν τίποτε από την εμπειρία, εμείς συναινούμε, σαν να ήταν κάτι αυτονόητο.

Ένας άντρας με το όνομα Φρανσίσκο Φερέρ έζησε και δούλεψε στη Βαρκελώνη. Ήταν δάσκαλος παιδιών, γνωστός και αγαπητός στον περίγυρό του. Έξω από την Ισπανία μόνο λίγοι μορφωμένοι ήξεραν τη δουλειά του Φ.Φ. Για όλο τον υπόλοιπο κόσμο αυτός ο δάσκαλος δεν υπήρχε.

Την 1η Σεπτεμβρίου του 1909, η κυβέρνηση της Ισπανίας – με διαταγή της Καθολικής Εκκλησίας – συνέλαβε τον Φ.Φ. Στις 13 Οκτωβρίου μετά από μία ψευδοδίκη, τον έβαλαν στο χαντάκι της φυλακής Montjuich, στον απαίσιο τοίχο των πολλών στεναγμών, και τον εκτέλεσαν. Αμέσως ο Φ.Φ., ο άσημος δάσκαλος, έγινε παγκόσμια προσωπικότητα, πυροδοτώντας την αγανάκτηση και την οργή ολόκληρου του πολιτισμένου κόσμου ενάντια στον αναίτιο φόνο.

Ο φόνος του Φ.Φ. δεν ήταν το πρώτο έγκλημα που διέπραξαν η ισπανική κυβέρνηση και η Καθολική Εκκλησία. Η ιστορία αυτών των θεσμών είναι ένα μεγάλο ποτάμι φωτιάς και αίματος. Κι όμως δεν έμαθαν από την εμπειρία, ούτε κατάφεραν να αντιληφθούν ακόμα ότι κάθε εύθραστο πλάσμα που θανατώνεται από την Εκκλησία και το κράτος, με τον καιρό γίνεται ένας παντοδύναμος γίγαντας, που κάποια μέρα θα ελευθερώσει την ανθρωπότητα από την επικίνδυνη κυριαρχία τους.

Ο Φ.Φ. γεννήθηκε το 1859 από ταπεινούς γονείς. Ήταν καθολικοί και γι' αυτό έλπιζαν να αναθρέψουν τον γιο τους με την ίδια πίστη. Δεν ήξεραν ότι το αγόρι θα γινόταν ο προάγγελος μιας σπουδαίας αλήθειας, ότι το μυαλό του θα αρνιόταν να ταξιδέψει στα παλιά μονοπάτια. Σε νεαρή ηλικία ο Φερέρ άρχισε να αμφισβητεί την πίστη των προγόνων του. Απαίτησε να μάθει πώς γίνεται αυτός ο Θεός, που του μιλούσε για καλοσύνη και αγάπη, να καταστρέφει τον ύπνο των αθώων παιδιών με τον

τρόμο και το δέος των βασανιστηρίων, των βασάνων, της κόλασης. Πανέξυπνος και μ' ένα ζωηρό και ερευνητικό πνεύμα, δε χρειάστηκε πολύ χρόνο για ν' ανακαλύψει τη φρικαλεότητα αυτού του μαύρου τέρατος, της Καθολικής Εκκλησίας. Δεν ήθελε τίποτε απ' αυτήν.

Ο Φ.Φ. δεν ήταν μόνο ένας αμφισβητίας, ένας ερευνητής της αλήθειας ήταν κι ένας επαναστάτης. Το πνεύμα του υψωνόταν με δίκαιη αγανάκτηση εναντίον του σιδηρού καθεστώτος της χώρας του, κι όταν μια ομάδα επαναστατών, με αρχηγό το γενναίο πατριώτη στρατηγό Βιγιακάμπα, κάτω από τη σημαία του δημοκρατικού ιδεώδους, έκανε μια σφοδρή επίθεση σ' αυτό το καθεστώς, κανείς δεν ήταν πιο φλογερός μαχητής από το νεαρό Φ.Φ. Το δημοκρατικό ιδεώδες ελπίζω να μην το μπερδέψει κανείς με το δημοκρατισμό (republicanism) αυτής της χώρας. Οποιαδήποτε αντίρρηση κι αν έχω εγώ, ως αναρχική, για τους δημοκρατικούς των λατινικών χωρών, γνωρίζω ότι υπερέχουν κατά πολύ από το διεφθαρμένο και αντιδραστικό κόμμα το οποίο, στην Αμερική, καταστρέφει κάθε ίχνος ελευθερίας και δικαιοσύνης. Δεν έχουμε παρά να αναλογιστούμε τους Ματσίι και Γκαριμπάλντι, κι ένα σωρό άλλους, για να καταλάβουμε ότι οι προσπάθειές τους κατευθύνονταν όχι απλώς προς την ανατροπή του δεσποτισμού, αλλά ιδιαίτερα εναντίον της Καθολικής Εκκλησίας, η οποία από την απαρχή της υπήρξε εχθρός οποιασδήποτε προόδου και οποιουδήποτε φιλελευθερισμού (liberalism).

Στην Αμερική συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Ο δημοκρατισμός αντιπροσωπεύει τα κεκτημένα δικαιώματα, τον ιμπεριαλισμό, τις λοβιτούρες, τον αφανισμό κάθε είδους ελευθερίας. Το ιδεώδες του είναι ο ρυπαρός, ανατριχιαστικός καθωσπρεπισμός ενός Μακίνλι και η κτηνώδης έπαρση ενός Ρούζβελτ.

Οι Ισπανοί δημοκρατικοί επαναστάτες αναχαιτίστηκαν. Χρειάζεται κάτι παραπάνω από μια γενναία προσπάθεια για να διαλύσεις έναν βράχο αιώνων, για να κόψεις το κεφάλι αυτής της Λερναίας Ύδρας, της Καθολικής Εκκλησίας και του ισπανικού θρόνου. Συλλήψεις, διώξεις και τιμωρίες ακολούθησαν την ηρωική προσπάθεια της μικρής ομάδας. Αυτοί που κατάφεραν να ξεφύγουν από τα κνηγετικά σκυλιά έπρεπε να το σκάσουν για την ασφάλειά τους σε ξένες ακτές. Ο Φ.Φ. ήταν ανάμεσα σ' αυτούς. Πήγε στη Γαλλία.

Πόσο η ψυχή του θα πρέπει να ανοίχτηκε στην καινούρια χώ-

ρα. Η Γαλλία, το λίκνο της ελευθερίας, των ιδεών, της δράσης. Το Παρίσι, το πάντα νέο, το έντονο Παρίσι, που έσφυζε από ζωή, μετά τη θλίψη της δικής του σκοτεινιασμένης χώρας – πόσο θα πρέπει να τον ενέπνευσε. Πόσες ευκαιρίες, τι υπέροχη τύχη για έναν νεαρό ιδεαλιστή.

Ο Φ.Φ. δεν έχασε χρόνο. Σαν λιμασμένος ριχτηκε στα ποικίλα ελευθεριακά κινήματα, γνώρισε όλα τα είδη των ανθρώπων, έμαθε, ρούφηξε και αναπτύχθηκε. Ενόσω ήταν εκεί, είδε επίσης σε λειτουργία το Μοντέρνο Σχολείο, το οποίο επρόκειτο να παίξει τόσο σημαντικό και μοιραίο ρόλο στη ζωή του.

Το Μοντέρνο Σχολείο στη Γαλλία ιδρύθηκε πολύ πριν τα χρόνια του Φερέρ. Η δημιουργός του, αν και σε μικρή έκταση, ήταν εκείνο το γλυκό πνεύμα, η Λουίζ Μισέλ. Είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα, η δική μας σπουδαία Λουίζ ένιωσε πολύ πριν ότι το μέλλον ανήκει στη νέα γενιά ότι αν δε σωθούν οι νέοι από το θεσμό που καταστρέφει το μυαλό και την ψυχή τους, δηλαδή από το σχολείο της αστικής τάξης, τα κακά της κοινωνίας θα συνέχιζαν να υπάρχουν. Ίσως σκέφτηκε, όπως ο Ίψεν, ότι η ατμόσφαιρα είναι διαποτισμένη με φαντάσματα, ότι ο ενήλικος άντρας και η ενήλικη γυναίκα έχουν τόσες πολλές δεισιδαιμονίες να ξεπεράσουν. Δεν προλαβαίνουν να ξεφύγουν από το νεκρικό σφίξιμο του ενός στοιχείου και να! βρίσκονται στη δουλειά των άλλων 99 στοιχείων. Μ' αυτό τον τρόπο μόνο λίγοι φτάνουν στην κορυφή του βουνού της πλήρους αναγέννησης.

Το παιδί, ωστόσο, δεν έχει παραδόσεις να ξεπεράσει. Το μυαλό του δε βαρύνεται με στερεότυπες ιδέες, η καρδιά του δε πάγωσε από τις ταξικές διακρίσεις. Το παιδί είναι για το δάσκαλο ό,τι είναι ο πηλός για το γλύπτη. Το εάν η ανθρωπότητα θα λάβει ένα έργο τέχνης ή μια αξιοθρήνητη απομίμηση εξαρτάται σ' ένα μεγάλο βαθμό από τη δημιουργική δύναμη του δασκάλου.

Η Λουίζ Μισέλ είχε κατ' εξοχήν τα προσόντα να ανταποκριθεί στους πόθους της παιδικής ψυχής. Εξάλλου κι η ίδια δεν είχε αθώα φύση, τόσο γλυκιά και τρυφερή, απλή και γενναϊόδωρη; Η ψυχή της Λουίζ πάντα έκαιγε με αγωνιώδη θέρμη για κάθε κοινωνική αδικία. Ήταν μονίμως στις πρώτες γραμμές όποτε ο λαός του Παρισιού επαναστατούσε εναντίον κάποιας αδικίας. Και καθώς την ανάγκασαν να υποστεί φυλάκιση εξαιτίας της μεγάλης της αφοσίωσης στους καταπιεσμένους, το μικρό σχολείο στην Μονμάρτη σύντομα έπαψε να υπάρχει. Αλλά ο σπόρος φυ-

Λουίς Μισέλ

Πολ Ρομπέν

Έμα Γκόλντμαν

τεύτηκε και από τότε γεννά καρπούς σε πολλές πόλεις της Γαλλίας.

Το πιο σημαντικό εγχείρημα για την ίδρυση του Μοντέρνου Σχολείου ήταν εκείνο του γεμάτου νιότη γέρου, του Πολ Ρομπέν. Μαζί με λίγους φίλους ίδρυσε ένα μεγάλο σχολείο στο Σαμπούι, μια όμορφη τοποθεσία κοντά στο Παρίσι. Ο Πολ Ρομπέν στόχευε σ' ένα υψηλότερο ιδανικό από απλώς μοντέρνες ιδέες στην εκπαίδευση. Ήθελε να δείξει μέσα από πραγματικά γεγονότα ότι η ιδέα της κληρονομικότητας της αστικής τάξης δεν είναι παρά μια απλή πρόφαση για να απαλλάξει την κοινωνία από τα φορτά της εγκλήματα εις βάρος των νέων. Ο ισχυρισμός ότι το παιδί πρέπει να υποφέρει για τις αμαρτίες των προγόνων, ότι πρέπει να διαιωνίσει τη φτώχεια και την αθλιότητα, ότι πρέπει να εξελιχθεί σε μεθύστακα ή εγκληματία, απλώς και μόνο επειδή οι γονείς του δεν του άφησαν άλλη κληρονομιά, ήταν πολύ τερατώδης για το όμορφο πνεύμα του Πολ Ρομπέν. Πίστευε ότι όποιο ρόλο κι αν παίζει η κληρονομικότητα, υπάρχουν άλλοι παράγοντες εξίσου σπουδαίοι, αν όχι σπουδαιότεροι, που μπορούν και θα ξεριζώσουν ή θα ελαχιστοποιήσουν την αποκαλούμενη πρώτη αιτία. Το κατάλληλο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον, η ανάσα και η ελευθερία της φύσης, η υγιεινή άσκηση, η αγάπη και η συμπάθεια και, πάνω απ' όλα, η βαθιά κατανόηση των αναγκών του παιδιού – αυτά θα κατέστρεφαν το βίαιο, άδικο και εγκληματικό στίγμα που επιβαλλόταν στους αθώους νέους.

Ο Πολ Ρομπέν δεν επέλεξε τους μαθητές του· δεν απευθύνθηκε στους αποκαλούμενους τέλειους γονείς· πήρε το υλικό του από οπουδήποτε μπορούσε να το βρει, από τους δρόμους, από τις καλύβες, από τα ορφανοτροφεία και τα άσυλα έκθετων μωρών, από τα αναμορφωτήρια, από όλα εκείνα τα γκρίζα και ζοφερά μέρη όπου μια φιλάνθρωπη κοινωνία κρύβει τα θύματά της για να κατευνάσει την ένοχη συνείδησή της. Μάζεψε όλα τα βρόμικα, λερά και τρεμάμενα μικρά αδέσποτα που μπορούσε να χωρέσει το οικημά του και τα έφερε στο Σαμπούι. Εκεί, τριγυρισμένα από τη δόξα της ίδιας της φύσης, ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς, καλοταϊσμένα, καθαρά, έχοντας βαθιά αγάπη και κατανόηση, τα μικρά ανθρώπινα βλαστάρια άρχισαν να μεγαλώνουν, να ανθίζουν, να αναπτύσσονται ακόμα και πέρα από τις προσδοκίες του φίλου τους και δασκάλου τους, του Πολ Ρομπέν.

Τα παιδιά μεγάλωσαν και αναπτύχθηκαν σε αυτοδύναμους

και λάτρεις της ελευθερίας ανθρώπους. Πόσο μεγάλος κίνδυνος για τους θεσμούς που δημιουργούν φτωχούς ώστε να διαιωνίζουν τους φτωχούς! Η γαλλική κυβέρνηση έκλεισε το Σαμπουί με την κατηγορία των μεικτών τμημάτων, πράγμα που απαγορεύεται στη Γαλλία. Ωστόσο, το Σαμπουί λειτούργησε αρκετά ώστε να αποδείξει στους προοδευτικούς εκπαιδευτικούς τις τρομακτικές δυνατότητές του και να αποτελέσει ώθηση για τις σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους, οι οποίες σιγά σιγά αλλά αναπόφευκτα υποσκοπάρουν το σημερινό σύστημα.

Το Σαμπουί το ακολούθησε ένας μεγάλος αριθμός άλλων εκπαιδευτικών προσπαθειών, ανάμεσά τους και η απόπειρα της Μαντλέν Βερνέ, μιας χαρισματικής συγγραφέα και ποιήτριας, συγγραφέα του βιβλίου «Η Ελεύθερη Αγάπη» και του Σεμπαστιάν Φορ με την «Κυψέλη» του, την οποία επισκέφθηκα όσο ήμουν στο Παρίσι, στα 1907.

Πριν από αρκετά χρόνια ο σύντροφος Φορ αγόρασε τη γη στην οποία έχτισε την «Κυψέλη» του. Σε σύντομο συγκριτικά διάστημα πέτυχε να μεταμορφώσει την άγρια, ακαλλιέργητη εξοχή σε μια θαλερή τοποθεσία, που είχε την όψη ενός καλοδιατηρημένου αγροκτήματος. Μια ευρύχωρη, τετράγωνη αυλή, περιτοιχισμένη από τρία κτίρια, και ένα φαρδύ μονοπάτι που οδηγούσε στον κήπο και τα περιβόλια υποδέχονταν τη ματιά του επισκέπτη. Ο κήπος, διατηρημένος με τον τρόπο που μόνο ένας Γάλλος ξέρει, προσφέρει μια μεγάλη ποικιλία λαχανικών στην «Κυψέλη».

Ο Σεμπαστιάν Φορ είχε τη γνώμη ότι εάν το παιδί υποβληθεί σε αντιφατικές επιρροές, σαν επακόλουθο η ανάπτυξή του πάσχει. Μόνο όταν οι υλικές ανάγκες, η υγιεινή ενός σπιτικού και το πνευματικό περιβάλλον βρίσκονται σε αρμονία, μπορεί το παιδί να γίνει ένα υγιές, ελεύθερο πλάσμα.

Αναφερόμενος στο σχολείο του, ο Σεμπαστιάν Φορ έχει να πει τα εξής: «Πήρα 24 παιδιά και των δύο φύλων, κυρίως ορφανά ή παιδιά που οι γονείς τους είναι πολύ φτωχοί για να πληρώσουν. Τους έδωσα ρούχα, στέγη και μόρφωση με δικά μου έξοδα. Μέχρι τα 12 χρόνια τους παίρνουν μια γερή στοιχειώδη εκπαίδευση. Μεταξύ των 12 και 15' οι σπουδές τους συνεχίζονται, διδάσκονται κάποια τέχνη, σύμφωνα με τις προσωπικές τους διαθέσεις και ικανότητες. Μετά από αυτό είναι ελεύθερα να φύγουν από την «Κυψέλη» για να αρχίσουν τη ζωή τους στον έξω κόσμο,

με τη διαβεβαίωση ότι μπορούν να γυρίσουν στην «Κυψέλη» όποτε το θελήσουν, όπου θα τους δεχτούμε με ανοιχτή αγκαλιά και θα τους καλωσορίσουμε όπως κάνουν οι γονείς στα λατρευτά τους παιδιά. Τότε, εάν θέλουν να δουλέψουν στο χώρο μας, μπορούν να το κάνουν με τους ακόλουθους όρους: το ένα τρίτο της παραγωγής θα καλύπτει τα έξοδα της συντήρησής του/της, άλλο ένα τρίτο θα διατίθεται στο γενικό κεφάλαιο που βάζουμε στην άκρη για να στεγάσουμε καινούρια παιδιά και το τελευταίο τρίτο θα αφιερώνεται στην προσωπική χρήση των παιδιών, όπως αυτά το θεωρούν σωστό.

»Η υγεία των παιδιών που βρίσκονται τώρα κάτω από τη φροντίδα μου είναι εξαιρετική. Ο καθαρός αέρας, η θρεπτική τροφή, η σωματική άσκηση στο ύπαιθρο, οι μεγάλοι περιπάτοι, η εφαρμογή των κανόνων της υγιεινής, η σύντομη και ενδιαφέρουσα μέθοδος διδασκαλίας και, πάνω απ' όλα, η στοργική μας κατανόηση και φροντίδα των παιδιών έχουν αποφέρει θαυμαστά σωματικά και πνευματικά αποτελέσματα.

»Θα ήταν άδικο να ισχυριστούμε ότι οι μαθητές μας έχουν καταφέρει θαύματα' όμως, αν αναλογιστούμε ότι ανήκουν στο μέσο όρο, ότι δεν είχαν προηγούμενες ευκαιρίες, τα αποτελέσματα είναι στ' αλήθεια πολύ ικανοποιητικά. Το πιο σπουδαίο πράγμα που έχουν αποκτήσει —ένα σπάνιο χαρακτηριστικό στα παιδιά των συνηθισμένων σχολείων— είναι η αγάπη για τη μελέτη, η επιθυμία να μάθουν, να είναι ενημερωμένα. Έμαθαν μια νέα μέθοδο εργασίας, μια μέθοδο που ζωντανεύει τη μνήμη και ερεθίζει τη φαντασία. Κάνουμε μια ιδιαίτερη προσπάθεια για να ξυπνήσουμε το ενδιαφέρον του παιδιού για το περιβάλλον του, για να το κάνουμε να αντιληφθεί τη σπουδαιότητα της παρατήρησης, της έρευνας και του στοχασμού, έτσι ώστε, όταν το παιδί φτάσει στην ωριμότητα, δε θα είναι κουφό και τυφλό στα πράγματα γύρω του. Τα παιδιά μας ποτέ δεν αποδέχονται κάτι χωρίς να το κρίνουν, χωρίς να ερευνήσουν τις αιτίες και τους λόγους' κι ούτε νιώθουν ικανοποιημένα μέχρι να απαντηθούν πλήρως οι απορίες τους. Έτσι το μυαλό τους είναι ελεύθερο από αμφιβολίες και φόβο που προέρχονται από τις ατελείς και ψεύτικες απαντήσεις' και είναι αυτές οι απαντήσεις που διαστρέφουν την ανάπτυξη του παιδιού και δημιουργούν έλλειψη εμπιστοσύνης στον εαυτό του και στους γύρω του.

»Είναι εκπληκτικό πόσο ειλικρινή, ευγενικά και στοργικά εί-

ναι τα μικρά μας μεταξύ τους. Η αρμονία ανάμεσα σ' αυτά και τους ενήλικους στην "Κυψέλη" είναι άκρως ενθαρρυντική. Θα νιώθαμε ότι θα είχαμε άδικο εάν τα παιδιά μάς φοβόντουσαν ή μας σεβόντουσαν μόνο επειδή είμαστε μεγαλύτεροί τους. Κάνουμε τα πάντα για να κερδίσουμε την εμπιστοσύνη και την αγάπη τους' όταν αυτό επιτευχθεί, η κατανόηση θα αντικαταστήσει το καθήκον, η εμπιστοσύνη το φόβο, η στοργή την αυστηρότητα.

»Κανείς δεν έχει καταλάβει ακόμα απόλυτα τον πλούτο της συμπάθειας, της ευγένειας και της γενναιοδωρίας που κρύβεται στην καρδιά του παιδιού. Η προσπάθεια κάθε αληθινού δασκάλου θα πρέπει να απελευθερώσει αυτό το θησαυρό για να διεγείρει τα ορμέμφυτα του παιδιού και να προκαλέσει τις καλύτερες και ευγενέστερες τάσεις του. Ποια μεγαλύτερη ανταμοιβή μπορεί να υπάρξει για κάποιον που έχει αφιερώσει τη ζωή του στο να προστατεύει την ανάπτυξη του ανθρώπινου βλασταριού από το να δει τη φύση του να ξεδιπλώνει τα πέταλά της και από το να παρατηρεί να γίνεται μια πραγματική προσωπικότητα. Οι σύντροφοι μου στην "Κυψέλη" δεν αναζητούν μεγαλύτερη ανταμοιβή και οφείλεται σ' αυτούς και τις προσπάθειές τους, πολύ περισσότερο απ' ό,τι στις δικές μου, που ο ανθρώπινος κήπος μας υπόσχεται να γεννήσει όμορφους καρπούς».

Σχετικά με το μάθημα της ιστορίας και τις παλιές μεθόδους διδασκαλίας που επικρατούν, ο Σεμπασιάν Φορ είπε:

«Εξηγούμε στα παιδιά μας ότι η πραγματική ιστορία δεν έχει ακόμα γραφτεί, η ιστορία αυτών που πέθαναν άγνωστοι, προσπαθώντας να βοηθήσουν την ανθρωπότητα για μεγαλύτερα επιτεύγματα».

Ο Φ.Φ. δεν μπορούσε να ξεφύγει από αυτό το τεράστιο κύμα προσπαθειών του Μοντέρνου Σχολείου. Είδε τις δυνατότητές του όχι μόνο σε θεωρητική μορφή, αλλά στην πρακτική τους εφαρμογή στις καθημερινές ανάγκες. Θα πρέπει να είχε αντιληφθεί ότι η Ισπανία, περισσότερο από κάθε άλλη χώρα, είχε την ανάγκη ακριβώς τέτοιων σχολείων, αν ήθελε κάποτε να ξετινάξει το διπλό ζυγό των ιερωμένων και των στρατιωτικών.

Όταν αναλογιζόμαστε ότι ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα της Ισπανίας βρίσκεται στα χέρια της Καθολικής Εκκλησίας και όταν επιπλέον θυμόμαστε το καθολικό φραστικό κλισέ «Το να εμψύσεις τον καθολικισμό στο μυαλό του παιδιού μέχρι να γίνει 9 χρονών σημαίνει να καταστρέψεις για πάντα οποιαδήποτε

Το σχολείο «Κυψέλη» του Σεμπασιάν Φορ

άλλη ιδέα», τότε θα καταλάβουμε τον τρομακτικό στόχο του Φερέρ να φέρει το νέο φως στο λαό του. Η μοίρα σύντομα τον βοήθησε να εκπληρώσει το μεγάλο του όνειρο.

Η δεσποινίς Μενιέ, μαθήτριά του Φ.Φ. και πλούσια κυρία, ενδιαφέρθηκε για το σχέδιο του Μοντέρνου Σχολείου. Όταν πέθανε, άφησε στον Φερέρ αρκετή πολύτιμη περιουσία και ετήσιο εισόδημα για το Σχολείο 12 χιλιάδες φράγκα.

Λέγεται ότι οι κακές ψυχές δεν μπορούν να συλλάβουν τίποτε άλλο εκτός από κακές ιδέες. Εάν είναι έτσι, τότε οι ποταπές μέθοδοι της Καθολικής Εκκλησίας για να αμαυρώσουν το χαρακτήρα του Φερέρ, ώστε να δικαιολογήσει το δικό της μαύρο έγκλημα, μπορούν εύκολα να εξηγηθούν. Έτσι το ψέμα διαδόθηκε στις αμερικανικές καθολικές εφημερίδες, ότι ο Φερέρ χρησιμοποίησε τη στενή του σχέση με τη δεσποινίδα Μενιέ για να γίνει κύριος των χρημάτων της.

Προσωπικά, πιστεύω ότι οι στενές σχέσεις, οποιασδήποτε φύσης, ανάμεσα σ' έναν άντρα και μια γυναίκα, είναι δική τους υπόθεση, δική τους ιερή υπόθεση. Γι' αυτό λοιπόν δε θα έχανα τα λόγια μου για ν' αναφερθώ σ' αυτό το θέμα, εάν δεν ήταν ένα από τα πολλά άνανδρα ψέματα που κυκλοφορούν για τον Φερέρ. Φυσικά, εκείνοι που γνωρίζουν την αγνότητα του καθολικού κλήρου θα καταλάβουν τον υπαινισμό. Θεώρησαν ποτέ οι καθολικοί ιερείς τη γυναίκα σαν κάτι άλλο εκτός από σεξουαλικό είδος; Τα ιστορικά δεδομένα σχετικά με τις ανακαλύψεις στις μονές και τα μοναστήρια θα επιβεβαιώσουν τα λεγόμενά μου. Πώς, λοιπόν, πρόκειται να καταλάβουν τη συνεργασία ενός άντρα και μιας γυναίκας, παρά μόνο σε σεξουαλική βάση;

Στην πραγματικότητα, η δεσποινίς Μενιέ ήταν αισθητά μεγαλύτερη από τον Φερέρ. Έχοντας περάσει την παιδική και εφηβική της ηλικία με έναν πατέρα τοιγκούνη και μια μητέρα υπάκουη, μπορούσε εύκολα να εκτιμήσει την αναγκαιότητα της αγάπης και της χαράς στη ζωή των παιδιών. Θα πρέπει να είχε καταλάβει ότι ο Φ.Φ. ήταν ένας δάσκαλος, όχι πανεπιστημιακή μηχανή, ούτε πλασμένος από πτυχία, αλλά κάποιος προικισμένος με ιδιοφυΐα γι' αυτό το επάγγελμα.

Εφοδιασμένος με γνώσεις, με εμπειρία και με τα απαραίτητα μέσα, μα πάνω απ' όλα διαποτισμένος με τη θεική φλόγα της αποστολής του, ο σύντροφός μας γύρισε στην Ισπανία κι εκεί άρχισε το έργο της ζωής του. Στις 9 Σεπτεμβρίου 1901, άνοιξε το

πρώτο Μοντέρνο Σχολείο. Έγινε δεκτό με ενθουσιασμό από το λαό της Βαρκελώνης, που εκδήλωσε την υποστήριξή του. Σε μια σύντομη ομιλία στα εγκαίνια του Σχολείου, ο Φερέρ ανακοίνωσε το πρόγραμμά του στους φίλους του. Είπε: «Δεν είμαι ομιλητής, προπαγανδιστής ή μαχητής. Είμαι δάσκαλος' πάνω απ' όλα αγαπώ τα παιδιά. Νομίζω ότι τα καταλαβαίνω. Θέλω η συνεισφορά μου στον αγώνα για την ελευθερία να είναι μια νέα γενιά έτοιμη να συναντήσει μια νέα εποχή». Οι φίλοι του τον προειδοποίησαν να είναι προσεκτικός στην αντίθεσή του με την Καθολική Εκκλησία. Ήξεραν μέχρι ποιου σημείου θα έφτανε προκειμένου να ξεφορτωθεί έναν εχθρό της. Και ο Φερέρ ήξερε. Όμως, όπως ο Μπραντ, πίστευε στο όλα ή τίποτα. Δε θα οικοδομούσε το Μοντέρνο Σχολείο πάνω στο ίδιο παλιό ψέμα. Θα ήταν ειλικρινής, τίμιος και ανοιχτός με τα παιδιά.

Ο Φ.Φ. στιγματίστηκε. Από την πρώτη μέρα που άνοιξε το Σχολείο, τον παρακολουθούσαν στενά. Παρακολουθούσαν το σχολικό κτίριο, παρακολουθούσαν το μικρό του σπίτι στη Μανγκάτ. Παρακολουθούσαν κάθε του βήμα, ακόμα και όταν πήγαινε στη Γαλλία ή την Αγγλία σε συσκέψεις με συναδέλφους του. Είχε στιγματιστεί και ήταν μόνο θέμα χρόνου το πότε ο εχθρός που καρδοκούσε θα έσφιγγε τη θηλιά.

Σχεδόν πέτυχαν, το 1906, όταν ενέπλεξαν τον Φερέρ σε μια απόπειρα κατά της ζωής του Αλφόνσου. Τα αποδεικτικά στοιχεία που τον απάλασσαν ήταν πολύ δυνατά ακόμα και για τα μαύρα κοράκια' αναγκάστηκαν να τον αφήσουν ελεύθερο – όχι για πολύ, ωστόσο. Περίμεναν. Α, μπορούν να περιμένουν, όταν το έχουν βάλει σκοπό να παγιδεύσουν ένα θύμα.

Η στιγμή έφτασε επιτέλους, κατά τη διάρκεια της αντιμιλιταριστικής εξέγερσης στην Ισπανία, τον Ιούλιο του 1909. Μάταια μπορεί να ψάχνει κανείς στα χρονικά της επαναστατικής ιστορίας να βρει πιο αξιόλογη διαμαρτυρία ενάντια στη στρατοκρατία. Κυβερνούμενος για αιώνες από στρατιωτικούς, ο λαός της Ισπανίας δεν μπορούσε να αντέξει το ζυγό άλλο πια. Αρνήθηκαν να συμμετέχουν σε άχρηστες σφαγές. Δε βρήκαν το λόγο γιατί να βοηθάνε μια δεσποτική κυβέρνηση να υποτάσσει και να καταπιέξει ένα μικρό λαό που αγωνιζόταν για την ανεξαρτησία του, όπως έκαναν οι γενναίοι Ριφς. Όχι, δε θα κρατούσαν τα όπλα εναντίον τους.

Για 18 χρόνια η Καθολική Εκκλησία κήρυσσε το ευαγγέλιο της

ειρήνης. Όμως, όταν οι άνθρωποι θέλησαν να κάνουν αυτό το ευαγγέλιο μια ζωντανή πραγματικότητα, η Εκκλησία παρακίνησε την εξουσία να τους αναγκάσει να πάρουν όπλα. Μ' αυτό τον τρόπο η δυναστεία της Ισπανίας ακολούθησε τις δολοφονικές μεθόδους της ρωσικής δυναστείας – οι λαοί εξαναγκάστηκαν να πάνε στα πεδία των μαχών.

Τότε και μόνο τότε, έφτασε η δύναμη της αντοχής τους στο τέλος της. Τότε, και μόνο τότε, οι εργάτες της Ισπανίας στράφηκαν εναντίον των αφεντάδων τους, εναντίον αυτών οι οποίοι, σαν βδέλλες, είχαν αποστραγγίσει τη δύναμή τους, την ίδια τους τη ζωή. Ναι, επιτέθηκαν σε εκκλησίες και ιερείς, όμως, αν οι τελευταίοι είχαν χίλιες ζωές, δε θα ήταν δυνατό να πληρώσουν για τις φοβερές βιαιοπραγίες και εγκλήματα που είχαν διαπράξει εις βάρος του ισπανικού λαού.

Ο Φ.Φ. συνελήφθη την 1η Σεπτεμβρίου 1909. Μέχρι την 1η Οκτωβρίου οι φίλοι και σύντροφοί του ούτε καν ήξεραν τι είχε απογίνει. Εκείνη τη μέρα ένα γράμμα έφτασε στην εφημερίδα «L' Humanité» απ' όπου μαθεύτηκε όλη η παρωδία της δίκης. Και την επόμενη μέρα η σύντροφός του Σολεδάδ Βιγιαφράνκα, έλαβε το παρακάτω γράμμα:

«Δε χρειάζεται να ανησυχείς· ξέρεις ότι είμαι τελείως αθώος. Σήμερα είμαι ιδιαίτερα αισιόδοξος και χαρούμενος. Είναι η πρώτη φορά που μπορώ να σου γράψω και η πρώτη φορά από τη σύλληψή μου που μπορώ να λούζομαι στις ακτίνες του ήλιου, που ξεχύνεται γενναιοδωρα από το παράθυρο του κελιού μου. Κι εσύ πρέπει να είσαι χαρούμενη».

Πόσο θλιβερό που ο Φερέρ πίστεψε, ως τις 4 Οκτωβρίου, ότι δε θα καταδικαζόταν σε θάνατο. Ακόμα πιο θλιβερό που οι φίλοι και σύντροφοί του ακόμα μια φορά έκαναν την γκάφα να πιστέψουν ότι ο εχθρός είχε την αίσθηση της δικαιοσύνης. Κατ' επανάληψη είχαν εμπιστευτεί τη δικαστική εξουσία και δεν είχαν δει παρά τ' αδέρφια τους να σκοτώνονται μπροστά στα μάτια τους. Δεν έκαναν καμιά προετοιμασία να σώσουν τον Φερέρ, ούτε καν διαμαρτυρήθηκαν· τίποτε. «Μα γιατί, είναι αδύνατο να καταδικάσουν τον Φερέρ· είναι αθώος». Αλλά όλα είναι δυνατά για την Καθολική Εκκλησία. Μήπως δεν είναι ένας έμπειρος μπράβος, του οποίου οι δίκες των εχθρών είναι η χειρότερη παρωδία της δικαιοσύνης;

Στις 4 Οκτωβρίου ο Φερέρ έστειλε το ακόλουθο γράμμα στην

«L' Humanité»:

«Κελί της φυλακής, 4 Οκτωβρίου 1909.

«Αγαπητοί μου φίλοι. Παρά την απόλυτη αθωότητά μου, ο εισαγγελέας απαιτεί τη θανατική ποινή, βασιζόμενος στις καταγγελίες της αστυνομίας, που με παρουσιάζει σαν αρχηγό των αναρχικών όλου του κόσμου, να κατευθύνω τα εργατικά συνδικάτα της Γαλλίας και σαν ένοχο συνωμοσιών και εξεγέρσεων σ' όλα τα μέρη και δηλώνει ότι τα ταξίδια μου στο Λονδίνο και το Παρίσι τα επιχείρησα γι' αυτό ακριβώς το λόγο.

»Με τέτοια αχρεία ψέματα προσπαθούν να με σκοτώσουν.

»Ο ταχυδρόμος πρόκειται να αναχωρήσει και δεν έχω καιρό να πω περισσότερα. Όλα τα αποδεικτικά στοιχεία που παρουσιάστηκαν στο δικαστή που έκανε την έρευνα από την αστυνομία δεν είναι τίποτε άλλο από ένα πλέγμα ψεμάτων και συκοφαντικών υπαινιγμών. Αλλά καμιά απόδειξη εναντίον μου, αφού δεν έχω κάνει τίποτε απολύτως.

Φερέρ».

Στις 13 Οκτωβρίου 1909, η τόσο γενναία καρδιά του Φερέρ, τόσο αφοσιωμένη, τόσο πιστή, σταμάτησε να χτυπάει. Κακόμοιροι ηλίθιοι! Ο τελευταίος παλμός της επιθανάτιας αγωνίας αυτής της καρδιάς δεν έσβησε καν, γιατί άρχισε να χτυπά εκατοντάπλάσιος στις καρδιές του πολιτισμένου κόσμου, μέχρι που έγινε ένας τρομερός κεραυνός, εξακοντίζοντας την κατάρα του στους υποκινητές αυτού του μαύρου εγκλήματος. Δολοφόνοι με ράσα και ευσεβές παρουσιαστικό, δικηγόροι της δικαιοσύνης!

Συμμετείχε ο Φ.Φ. στην αντιμιλιταριστική εξέγερση; Σύμφωνα με την πρώτη κατηγορία που εμφανίστηκε σε μια καθολική εφημερίδα στη Μαδρίτη, υπογεγραμμένη από τον αρχιεπίσκοπο και όλους τους ιεράρχες της Βαρκελώνης, δεν είχε καν κατηγορηθεί για συμμετοχή. Η κατηγορία είχε την έννοια ότι ο Φ.Φ. ήταν ένοχος για τη δημιουργία άθεων σχολείων και για την κυκλοφορία άθεης λογοτεχνίας. Αλλά στον 20ό αιώνα οι άνθρωποι δεν είναι δυνατό να καίγονται για τον αθεϊσμό τους. Έπρεπε να μηχανευτούν κάτι άλλο· γι' αυτό το λόγο και η κατηγορία της υποκίνησης της εξέγερσης.

Σε καμιά γνήσια πηγή που έχει ερευνηθεί μέχρι τώρα δεν μπορούσε να βρεθεί έστω και μία απόδειξη που να συνδέει τον Φερέρ με την εξέγερση. Όμως τότε δε ζητήθηκαν αποδείξεις ούτε έγιναν δεκτές από τις Αρχές. Υπήρχαν 72 μάρτυρες, πράγματι,

αλλά οι μαρτυρίες τους ήταν μόνο στα χαρτιά. Δεν τους έφεραν ποτέ αντιμέτωπους με τον Φερέρ ή αυτόν μ' εκείνους.

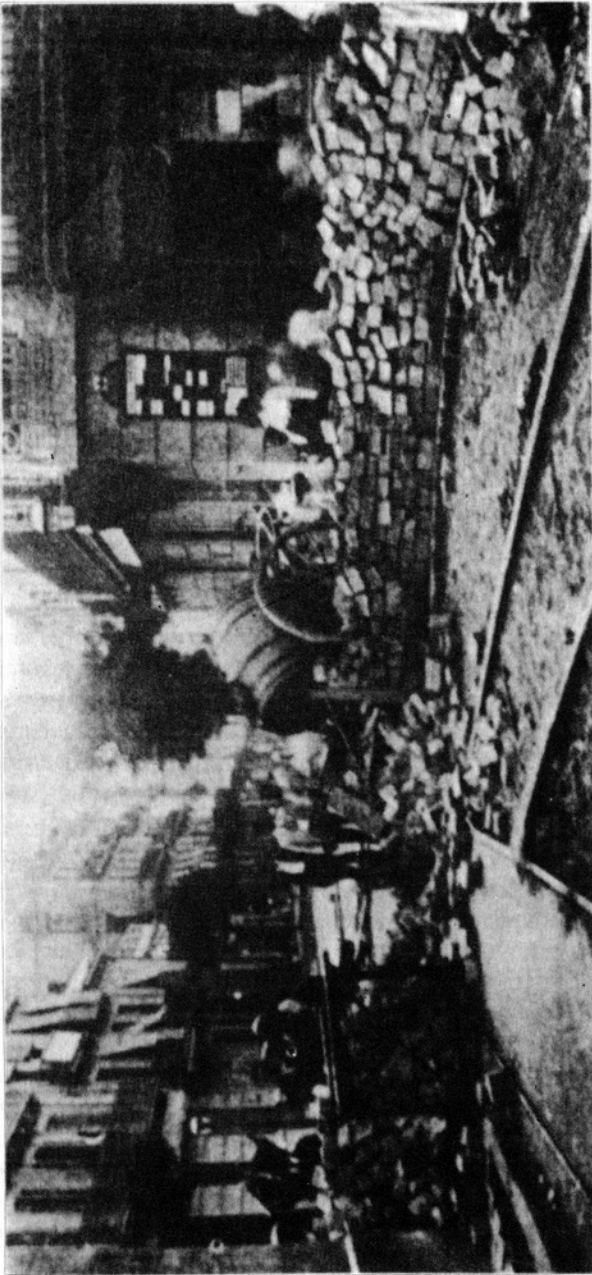
Είναι δυνατό από ψυχολογική άποψη να είχε συμμετάσχει ο Φερέρ; Δεν το πιστεύω και οι λόγοι είναι οι εξής: ο Φ.Φ. δεν ήταν μόνο σπουδαίος δάσκαλος, αλλά ήταν αναμφίβολα ένας καταπληκτικός διοργανωτής. Μέσα σε οχτώ χρόνια, από το 1901 ως το 1909, είχε οργανώσει στην Ισπανία 109 σχολεία, εκτός από το να παρακινήσει τα φιλελεύθερα στοιχεία της χώρας του να οργανώσουν άλλα 308 σχολεία. Σε σχέση με τη δουλειά στο δικό του σχολείο, ο Φερέρ είχε εξοπλίσει ένα σύγχρονο τυπογραφείο, είχε οργανώσει προσωπικό μεταφραστών και είχε διαδώσει μέσω εκπομπών 150 χιλιάδες αντίγραφα σύγχρονων επιστημονικών και κοινωνιολογικών εργασιών, χωρίς να ξεχνάμε μια μεγάλη ποσότητα ορθολογιστικών εγχειριδίων. Σίγουρα μόνο ένας άκρως μεθοδικός και ικανός διοργανωτής θα μπορούσε να φέρει σε πέρας τέτοιον άθλο.

Από την άλλη, ήταν απολύτως αποδεδειγμένο ότι η αντιμιλιταριστική εξέγερση δεν ήταν καθόλου οργανωμένη· ότι και ο ίδιος ο λαός εξεπλήγη, όπως συνέβη με πολλά επαναστατικά κινήματα σε προηγούμενες περιπτώσεις. Ο λαός της Βαρκελώνης, για παράδειγμα, είχε τον έλεγχο της πόλης για τέσσερις μέρες και, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των τουριστών, ποτέ δεν επικράτησε μεγαλύτερη τάξη και ηρεμία. Φυσικά, ο λαός ήταν τόσο λίγο προετοιμασμένος, που, όταν ήρθε η ώρα, δεν ήξεραν τι να κάνουν. Από αυτή την άποψη, ήταν σαν το λαό του Παρισιού στην κομόνα του 1871. Και εκείνοι επίσης ήταν απροετοίμαστοι. Ενώ λιμοκτονούσαν, προστάτευαν τις αποθήκες που ξεχείλιζαν από προμήθειες. Έβγαλαν φρουρούς να φυλάνε την Τράπεζα της Γαλλίας, εκεί όπου η αστική τάξη διατηρούσε τα κλεμμένα λεφτά. Οι εργάτες της Βαρκελώνης, επίσης, φυλούσαν τα κέρδη των αφεντάδων τους.

Πόσο θλιβερή είναι η ανοησία των καταπιεσμένων· πόσο φοβερά τραγική! Όμως, τότε, εάν τα δεσμά τους δεν είχαν σφυρηλατηθεί τόσο βαθιά στις σάρκες τους, δε θα έσπαγαν, ακόμα κι αν μπορούσαν; Το δέος της εξουσίας, του νόμου, της ατομικής ιδιοκτησίας, που έκαιγε εκατονταπλάσια στην ψυχή τους, πώς θα μπορούσαν να το ξεφορτωθούν· απροετοίμαστοι, απροσδόκητα;

Μπορεί κανείς να υποθέσει έστω και για μια στιγμή ότι ένας άνθρωπος σαν τον Φερέρ θα προχωρούσε σε μια τέτοια αυθόρμη-

Οδόφραγμα στη Βαρκελώνη κατά την «Τραγική Εβδομάδα»

τη, ανοργάνωτη προσπάθεια; Δε θα ήξερε ότι θα κατέληγε σε ήττα, σε μια καταστροφική ήττα για το λαό; Και δεν είναι πιο πιθανό ότι εάν είχε πάρει μέρος, αυτός, ο έμπειρος οργανωτής, θα είχε οργανώσει την προσπάθεια μέχρι την τελευταία της λεπτομέρεια; Εάν δεν υπήρχαν άλλες αποδείξεις, αυτός και μόνο ο παράγοντας θα ήταν αρκετός για να απαλλάξει τον Φ.Φ. Αλλά υπάρχουν κι άλλοι εξίσου πειστικοί.

Την ίδια ακριβώς μέρα της εξέγερσης, την 25η Ιουλίου, ο Φερέρ είχε καλέσει συνεδρίαση με τους δασκάλους του και τα μέλη της Ένωσης Ορθολογιστικής Εκπαίδευσης. Ήταν προετοιμασία για τις εργασίες του φθινοπώρου και ιδιαίτερα για την έκδοση του σπουδαίου βιβλίου του Ελιζέ Ρεκλύ «Ο Άνθρωπος και η Γη» και του Πέτρου Κροπότκιν «Η Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση». Είναι έστω και ελάχιστα δυνατό, είναι καθόλου αληθοφανές ότι ο Φερέρ, ξέροντας για την εξέγερση, όντας μέρος της, θα καλούσε εν ψυχρώ τους φίλους και συναδέλφους του στη Βαρκελώνη τη μέρα που ήξερε ότι οι ζωές τους θα κινδύνευαν. Σίγουρα μόνο το εγκληματικό, ακόλαστο μυαλό ενός Ιησούιτη θα σκεφτόταν τέτοιο εσκεμμένο φόνο.

Ο Φ.Φ. είχε χαράξει τη δουλειά όλης της ζωής του· είχε χάσει τα πάντα και τίποτα να κερδίσει, εκτός από αφανισμό και καταστροφή, εάν πρόσφερε βοήθεια στην εξέγερση. Όχι ότι αμφέβαλλε για το δίκαιο της οργής του λαού· αλλά η δουλειά του, οι ελπίδες του, η ίδια του η φύση κατευθύνονταν προς άλλο στόχο.

Μάταιες είναι και οι ξέφρενες προσπάθειες της Καθολικής Εκκλησίας, τα ψέματά της, οι συκοφαντίες της. Είναι καταδικασμένη από την αφυπνισμένη ανθρώπινη συνείδηση, αφού ακόμα μια φορά επανέλαβε τα φοβερά εγκλήματα του παρελθόντος.

Ο Φ.Φ. κατηγορείται ότι διδάσκει στα παιδιά τις πιο τρομακτικές ιδέες, να μισούν το Θεό, για παράδειγμα. Φρίκη! Ο Φ.Φ. δεν πίστευε στην ύπαρξη Θεού. Γιατί να διδάξει τα παιδιά να μισούν κάτι που δεν υπάρχει; Δεν είναι πιο πιθανό να πήγε τα παιδιά στο ύπαιθρο, να τους έδειξε το μεγαλείο του ηλιοβασιλέματος, τη λαμπρότητα του έναστρου ουρανού, το θαύμα των βουνών και των ωκεανών που σου προκαλεί δέος· να τους εξήγησε με τον απλό του, άμεσο τρόπο τους νόμους της παραγωγής, της ανάπτυξης, της αμοιβαίας σχέσης όλης της ζωής; Κάνοντας έτσι κατάφερε να κάνει αδύνατο να φυτρώσουν στο μυαλό των παι-

διών οι δηλητηριώδεις σπόροι της Καθολικής Εκκλησίας.

Έχει λεχθεί ότι ο Φερέρ προετοίμαζε τα παιδιά να καταστρέψουν τους πλούσιους. Ιστορίες με φαντάσματα από γεροντοκόρες. Δεν είναι πιο πιθανό να τα προετοίμαζε να συνδράμουν τους φτωχούς; Ότι τα δίδαξε την ταπείνωση, τον εξευτελισμό, την τρομακτικότητα της φτώχειας, που είναι ελάττωμα και όχι αρετή· ότι δίδαξε την αξιοπρέπεια και τη σπουδαιότητα όλων των δημιουργικών προσπαθειών, οι οποίες από μόνες τους συντηρούν τη ζωή και χτίζουν το χαρακτήρα. Αυτός δεν είναι ο καλύτερος και πιο αποτελεσματικός τρόπος να φέρεις στο φως την απόλυτη αχρηστοσύνη και το κακό του παρασιτισμού;

Τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, ο Φερέρ κατηγορείται ότι υποσκάπτει το στρατό εμψύχοντας αντιμιλιταριστικές ιδέες. Αληθεύει; Θα πρέπει να πίστευε, όπως ο Τολστόι, ότι ο πόλεμος νομιμοποιεί τις σφαγές, ότι διαιωνίζει το μίσος και την έπαρση, ότι κατατρώει την καρδιά των εθνών και τα μεταμορφώνει σε μανιακούς που παραληρούν.

Ωστόσο, έχουμε τα λόγια του ίδιου του Φερέρ σχετικά με τις ιδέες του για τη σύγχρονη εκπαίδευση:

«Θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή των αναγνωστών μου σ' αυτή την ιδέα: Όλη η αξία της εκπαίδευσης βρίσκεται στο σεβασμό στη σωματική, πνευματική και ηθική θέληση του παιδιού. Όπως και στην επιστήμη, καμιά απόδειξη δεν είναι δυνατή εκτός από τα γεγονότα, ακριβώς έτσι δεν υπάρχει πραγματική εκπαίδευση εκτός από αυτή που είναι απαλλαγμένη από δογματισμούς, που επιτρέπει στον ίδιο το παιδί την κατεύθυνση της προσπάθειάς του και που περιορίζεται στο να βοηθάει την προσπάθειά του. Λοιπόν, δεν υπάρχει τίποτα πιο εύκολο από το να αλλάξεις αυτό το σκοπό και τίποτα πιο δύσκολο από το να τον σεβαστείς. Η εκπαίδευση πάντα επιβάλλει, παραβιάζει, εξαναγκάζει· ο αληθινός δάσκαλος είναι αυτός που προστατεύει καλύτερα το παιδί από τις ιδέες του δασκάλου του, από τις παράξενες ιδιοτροπίες του· αυτός που μπορεί με τον καλύτερο τρόπο να απευθυνθεί στις δυνάμεις του ίδιου του παιδιού.

»Είμαστε πεισμένοι ότι η εκπαίδευση του μέλλοντος θα έχει τελείως αυθόρμητη φύση· βέβαια δεν μπορούμε ακόμα να το αντιληφθούμε, αλλά η εξέλιξη των μεθόδων στην κατεύθυνση μιας ευρύτερης κατανόησης των φαινομένων της ζωής και το γεγονός ότι όλες οι πρόοδοι προς την τελειότητα σημαίνουν το ξε-

πέραςμα του περιορισμού, όλα αυτά δείχνουν ότι έχουμε δίκιο όταν ελπίζουμε στην απελευθέρωση του παιδιού μέσα από την επιστήμη.

»Ας μη φοβόμαστε να πούμε ότι θέλουμε ανθρώπους ικανούς να εξελίσσονται χωρίς σταματημό, ικανούς να καταστρέφουν και να ανανεώνουν το περιβάλλον τους ακατάπαυστα, να ανανεώνουν τους ίδιους επίσης ανθρώπους των οποίων η πνευματική ανεξαρτησία θα είναι η μεγαλύτερη δύναμή τους, που δε θα προσκολλώνται σε τίποτα, πάντα έτοιμοι να δεχτούν το καλύτερο, ευτυχισμένοι μέσα στο θρίαμβο των νέων ιδεών, φιλοδοξώντας να ζήσουν πολλαπλές ζωές σε μία ζωή. Η κοινωνία φοβάται τέτοιους ανθρώπους γι' αυτό δεν πρέπει να ελπίζουμε ότι θα θηλήσει ποτέ μια εκπαίδευση ικανή να δώσει τέτοιους ανθρώπους.

»Θ' ακολουθήσουμε το μόχθο των επιστημόνων που μελετούν το παιδί με τη μεγαλύτερη προσοχή και πρόθυμα θ' αναζητήσουμε τα μέσα για να εφαρμόσουμε την εμπειρία τους στην εκπαίδευση που θέλουμε να οικοδομήσουμε, προς την κατεύθυνση μιας απόλυτης απελευθέρωσης του ατόμου. Όμως πώς μπορούμε να φτάσουμε στο σκοπό μας; Δε θα γίνει αν στρωθούμε στη δουλειά δείχνοντας προτίμηση στην ίδρυση νέων σχολείων, που θα κυβερνώνται όσο το δυνατό περισσότερο από αυτό το πνεύμα ελευθερίας, που προαισθανόμαστε ότι θα κυριαρχήσει σε όλη τη δουλειά της εκπαίδευσης στο μέλλον;

»Έχει γίνει μια προσπάθεια που, προς το παρόν, έχει δώσει κιόλας εξαιρετικά αποτελέσματα. Μπορούμε να καταστρέψουμε όλα αυτά που στο σημερινό σχολείο ανταποκρίνονται στην οργάνωση του περιορισμού, το τεχνητό περιβάλλον που χωρίζει τα παιδιά από τη φύση και τη ζωή, την πνευματική και ηθική πειθαρχία που χρησιμοποιείται για να τους επιβάλλει ετοιμοπαράδοτες ιδέες, πεποιθήσεις που εξαχρειώνουν και εκμηδενίζουν τη φυσική κλίση. Χωρίς το φόβο να εξαπατήσουμε τους εαυτούς μας, μπορούμε να επαναφέρουμε το παιδί στο περιβάλλον που το ξελογιάζει, το περιβάλλον της φύσης στο οποίο θα είναι σε επαφή με όλα εκείνα που αγαπά και στο οποίο οι εντυπώσεις της ζωής θα αντικαταστήσουν το σχολαστικό διάβασμα των βιβλίων. Και μόνο αυτό να κάνουμε, θα έχουμε ήδη προετοιμάσει σ' ένα μεγάλο μέρος την απελευθέρωση του παιδιού.

»Σε τέτοιες συνθήκες θα μπορούσαμε άνετα να εφαρμόσουμε τα δεδομένα της επιστήμης και της εργασίας πολύ πιο αποδοτι-

Ο Φερέρ στη διάρκεια της δίκης του (στην άκρη αριστερά)

κά.

»Γνωρίζω πολύ καλά ότι δε θα μπορούσαμε να πραγματοποιήσουμε όλες τις ελπίδες μας, γιατί συχνά θα αναγκαστούμε, εξαιτίας της έλλειψης γνώσης, να χρησιμοποιήσουμε ανεπιθύμητες μεθόδους· αλλά μια βεβαιότητα θα μας στηρίζει στις προσπάθειές μας, δηλαδή, ακόμα κι αν δε φτάσουμε στο στόχο μας εντελώς, θα έχουμε κάνει περισσότερα και καλύτερα στην προς το παρόν ατελή δουλειά μας απ' ό,τι καταφέρνει το σημερινό σχολείο. Μου αρέσει ο άνετος αυθορμητισμός ενός παιδιού που δεν ξέρει τίποτε, περισσότερο από την παντογνωσία και την πνευματική παραμόρφωση ενός παιδιού που έχει υποστεί τη σημερινή μας εκπαίδευση».

Αν είχε στ' αλήθεια οργανώσει ο Φερέρ τις εξεγέρσεις, είχε πολεμήσει στα οδοφράγματα, είχε εκτοξεύσει εκατό βόμβες, δε θα μπορούσε να είναι τόσο επικίνδυνος για την Καθολική Εκκλησία και το δεσποτισμό, όσο επικίνδυνος ήταν με την αντίθεσή του στην πειθαρχία και το περιορισμό. Πειθαρχία και περιορισμός, αυτά δε βρίσκονται πίσω απ' όλα τα κακά του κόσμου; Δουλειά, υποταγή, φτώχεια, όλη η δυστυχία, όλες οι κοινωνικές αδικίες απορρέουν από την πειθαρχία και τον περιορισμό. Πράγματι, ο Φερέρ ήταν επικίνδυνος. Γι' αυτό έπρεπε να πεθά-

νει, στις 13 Οκτωβρίου 1909, στο χαντάκι του Montjuich. Όμως ποιος τολμάει να πει ότι ο θάνατός του ήταν μάταιος; Λαμβάνοντας υπόψη την τρικυμιώδη ανύψωση της παγκόσμιας αγανάκτησης η Ιταλία να ονομάζει δρόμους εις μνήμην του Φ.Φ., το Βέλγιο να εγκαινιάζει ένα κίνημα για να ανεγείρει μνημείο, η Γαλλία να καλεί στο προσκήνιο τους πιο επιφανείς της ανθρώπους για να ξαναξεκινήσουν την κληρονομιά του μάρτυρα, η Αγγλία να είναι η πρώτη που εκδίδει βιογραφία του όλες οι χώρες ενωμένες για να διαωνίσουν τη σπουδαία δουλειά του Φ.Φ. ακόμα και η Αμερική, πάντα αργοπορημένη στις προοδευτικές ιδέες, γέννησε το Σύλλογο Φρανσίσκο Φερέρ, με στόχο να εκδώσει ολόκληρη τη ζωή του Φερέρ και να οργανώσει Μοντέρνα Σχολεία σε όλη τη χώρα, ενόψει αυτού του παγκόσμιου επαναστατικού κύματος, ποιος μπορεί να πει ότι ο Φερέρ πέθανε μάταια;

Αυτός ο θάνατος στο Μονjuich, πόσο υπέροχος, πόσο συγκλονιστικός ήταν, πώς διεγείρει την ανθρώπινη ψυχή! Περίφημο και στητό, το εσωτερικό μάτι στράφηκε στο φως ο Φ.Φ. δε χρειάστηκε ψεύτες ιερείς για να του δώσουν κουράγιο ούτε επιτίμησε ένα φάντασμα που τον εγκατέλειψε. Η συνείδηση ότι οι εκτελεστές του ανήκαν σε μια εποχή που πέθαινε και ότι η δική του ήταν η ζωντανή αλήθεια τον στήριξε στις τελευταίες ηρωικές στιγμές του.

Μια εποχή που πεθαίνει και μια ζωντανή αλήθεια, οι ζωντανοί που θάβουν τους νεκρούς.

Το κείμενο της Έμμα Γκόλντμαν υπάρχει στο βιβλίο της «Αναρχισμός και Άλλα Δοκίμια», που κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Mother Earth, στη Νέα Υόρκη και το Λονδίνο, το 1911.

ΦΡΑΝΣΙΣΚΟ ΦΕΡΡΕΡ: ΤΟ ΜΟΝΤΕΡΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

του Φραντσέσκο Κοντέλο

«Έχω την πρόθεση να ιδρύσω στην πόλη σας ένα σχολείο χειραφέτησης, που θα έχει σκοπό να βγάλει από τα κεφάλια των ανθρώπων ότι τους διχάζει (θρησκεία, ψεύτικες ιδέες για την ιδιοκτησία, την πατριδα, την οικογένεια κλπ) για να κατακτήσουν την ελευθερία».

Έτσι εκφράζεται ο Francisco Ferrer i Guardia (1859-1909) σε μια επιστολή του σ' ένα φίλο του Ισπανό της Βαρκελώνης κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής εξορίας του στο Παρίσι. Η εξορία του οφείλεται σ' ένα μεγάλο σχέδιο εξόντωσης που εφάρμοσε η ισπανική Βασιλεία εναντίον των ελευθεριακών επαναστατών, οι οποίοι πρωταγωνιστούσαν στους κοινωνικούς, πολιτικούς, αντιπολεμικούς, αντιεκκλησιαστικούς αγώνες.

Είναι στο Παρίσι, που ερχόμενος σε επαφή με πολλούς εκπροσώπους του διεθνούς αναρχισμού όπως ο Sebastien Faure, ο Jeanne Grave, ο Charles Malato και με διασημότητες του πνεύματος όπως ο Emile Zola και ο Anatole France, στα τέλη του 19ου αιώνα, σχηματίζει και τελειοποιεί τις ελευθεριακές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις του. Σ' αυτά τα χρόνια εργασίας, μελέτης και πολλών ταξιδιών, γνωρίζει και συναναστρέφεται τακτικά τους Paul Robin, Luigi Fabbri, Luigi Molinari και Elisée Reclus, με τους οποίους έχει την ευχέρεια να εμβαθύνει και να αναπτύξει τις εκπαιδευτικές του αντιλήψεις.

Η εκπαιδευτική του πεποίθηση υπέρ των προλεταριακών μαζών, οι οποίες ήταν αποκλεισμένες από τις πηγές της γνώσης και της επιστήμης, ήταν παρούσα από τις αρχές της κοινωνικο-πολιτικής προσπάθειάς του, όπως μαρτυρά η ίδρυση το 1884 μιας κινητής βιβλιοθήκης την οποία περιέφερε στην αγροτική πραγματικότητα της Καταλωνίας, προκειμένου να εξυπηρετηθεί τη διάδοση κάθε γνώσης, επιτρέποντας έτσι μια βαθύτερη συνειδητοποίηση της κοινωνικής επανάστασης.

Αλλά τα κίνητρα που ενέπνευσαν την προσπάθειά του στο χώρο της ελευθεριακής εκπαίδευσης είναι και ψυχολογικής φύσης με την έννοια ότι θέλει, αντιδρώντας ενστικτωδώς, να δημιουργήσει ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο διαφορετικό από εκείνο που αυτός έζησε σαν παιδί, σε μια Ισπανία ισχυρά σημαδεμένη από την πιο αντιδραστική κουλτούρα της Εκκλησίας και της Μο-

ναρχίας, όπως επίσης από την οικογενειακή του κατάσταση, η οποία ήταν έντονα παραδοσιακή.

Πράγματι, προσχωρεί νεότατος σε μια μασονική στοά και αργότερα θα παραδεχτεί αυτή την ψυχολογική του αντίδραση σε μιαν άλλη επιστολή του, στην οποία μεταξύ των άλλων μπορεί να διαβάσει κανείς την εμβληματική φράση για όλα αυτά «δεν επιθυμώ τίποτε άλλο από το να κάνω τα αντίθετα από εκείνα που έζησα».

Έτσι, χάρις σε μια σοβαρή οικονομική δωρεά που του έγινε από τη δεσποινίδα Meunier, την οποία γνώρισε στη διάρκεια των νυκτερινών μαθημάτων της ισπανικής γλώσσας που ο Φερέρ παρέδιδε στο Παρίσι και η οποία κατακτήθηκε από τα λαϊκά και ελευθεριακά ιδανικά του για την εκπαίδευση, ο επιμορφωτής μας μπόρεσε να αρχίσει τη μεγαλειώδη και τραγική περιπέτειά του ως παγκόσμιο σύμβολο της ελευθεριακής εκπαίδευσης.

ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Αλλά τα αίτια της προσπάθειάς του καθώς και τα κίνητρα της σχολικής του εμπειρίας ξεκινούν με την πεποίθηση και τη δικαιολογία μιας έντονης κριτικής της λογικής και της ιδεολογικής λειτουργίας που το σχολείο αναπτύσσει απέναντι στις νέες γενιές. Γράφει ο Φερέρ στο πιο γνωστό του κείμενο **La Escuela Montena. Postuma explicacion y alcance de la ensenanza razionalista** που δημοσιεύτηκε μόνο μετά το τραγικό του τέλος, το 1912 στη Βαρκελώνη: «Το σχολείο φυλακίζει τα παιδιά, πνευματικά, ηθικά, σωματικά, για να κατευθύνει την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους εκεί που θέλει, τους αφαιρεί την επαφή με τη φύση για να μπορεί να τα διαμορφώσει όπως επιθυμεί. Η εκπαίδευση σημαίνει σήμερα δαμάζω, εκπαιδεύω, εξημερώνω. Έχει μια και μόνο πολύ συγκεκριμένη ιδέα και θέληση, να κάνει τα παιδιά να συνηθίσουν στην υπακοή, να πιστεύουν και να σκέφτονται ακολουθώντας τα κοινωνικά δόγματα που επικρατούν. Δεν ενδιαφέρεται να υποστηρίξει την αυθόρμητη ανάπτυξη των ικανοτήτων του παιδιού, δεν το αφήνει ελεύθερο να αναπτύξει τις φυσικές του ανάγκες, τις πνευματικές και ηθικές. Πρόκειται μόνο να τους επιβάλλει μια διαφορετική σκέψη έτσι ώστε να διατηρηθεί για πάντα το σημερινό καθεστώς, θέλει δηλαδή να δημιουργήσει ένα άτομο στενά προσαρμοσμένο στον κοινωνικό μηχανισμό. Επαναλαμβάνω

νω το σχολείο δεν είναι τίποτα άλλο από ένα όργανο καταπίεσης στα χέρια των κυβερνώντων. Αυτοί δε θέλησαν ποτέ την ανύψωση του ατόμου, αλλά τις υπηρεσίες του, γι' αυτό είναι μάταιο να ελπίζεις σε κάτι καλό από το σχολείο όπως είναι σήμερα οργανωμένο».

Οι δάσκαλοι σχεδόν πάντα είναι συνειδητά όργανα της θέλησης του Κράτους, της κατήχησης και της αναπαραγωγής της κυρίαρχης κουλτούρας, υποβάλλοντας και διαμορφώνοντας τα μυαλά των νέων σύμφωνα με τα κοινωνικά, μορφωτικά και θρησκευτικά δόγματα, τα οποία στηρίζουν την αυταρχική κοινωνία. Κράτος και Εκκλησία σύμφωνα με τον Φερέρ, έχουν σαν εκπαιδευτικό σκοπό να δημιουργήσουν ανθρώπους δουλικούς και υποταγμένους, μέσω, κυρίως, της ψευδούς γνώσης και της θρησκείας. Γράφει ακόμη για να υποστηρίξει τις απόψεις του και την κριτική του: «Πρέπει να λάβουμε υπ' όψη αυτό που συμβαίνει σήμερα: Μακριά από τις ανάγκες του παιδιού επεξεργάστηκαν ένα πρόγραμμα γνώσεων που κρίνουν απαραίτητο για τη μόρφωσή του, και με το καλό ή με τη βία, χωρίς να εξαιρείται κανένα μέσο, το υποχρεώνουν να μάθει. Όμως μόνον οι καθηγητές κατανοούν αυτό το πρόγραμμα, γνωρίζουν το αντικείμενο και τη σημασία του, όχι τα παιδιά. Από αυτό προέρχονται όλα τα ελαττώματα της σημερινής εκπαίδευσης, όπως και από τις ενέργειες στις οποίες πρέπει να προστρέξουν οι καθηγητές για να αντεπεξέλθουν τις ανυπέβλητες δυσκολίες. Με οποιοδήποτε μέσο, ακόμα και άρπρεο, πρέπει να τραβήξουν την προσοχή του παιδιού, τη δραστηριοποίηση και τη θέλησή του. Αυτοί δε που είναι οι πιο μηχανοράφοι σ' αυτές τις τακτικές, θεωρούνται οι καλύτεροι εκπαιδευτικοί».

Είναι ανάγκη προκειμένου να αντιπαρατεθούμε σ' αυτό το σχολείο και σ' αυτή την εκπαίδευση να λάβουμε υπόψη αρχές τελείως διαφορετικές και εναλλακτικές, οι οποίες μπορούν να συνοψισθούν ως εξής:

- 1) Η εκπαίδευση των παιδιών να γίνεται με βάση τη Λογική και τις επιστημονικές αρχές, αρνούμενοι κάθε μυστικιστική και υπερφυσική διάσταση.
- 2) Διδασκαλία ολική και άρνηση της διδασκαλίας και της εκπαίδευσης που βασίζονται αποκλειστικά στη νόηση.
- 3) Αμοιβαία σχέση μεθόδων και προγραμμάτων με την ψυχολογία του παιδιού.

4) Να δοθεί σημασία σε μια εκπαιδευτική πρακτική βασισμένη στο «φυσικό» νόμο της αλληλεγγύης.

Ο Φερέρ επιμένει πάντοτε πολύ στις έννοιες του «ορθολογικού» και του «επιστημονικού», σαν ποιοτικούς όρους που χαρακτηρίζουν την εκπαίδευση. Η έννοια του «ορθολογικού» προσδιορίζει την αντίθεση σε μια εκπαίδευση θρησκευτική και δογματική, όπως και εκείνη του «επιστημονικού» περιγράφεται σαν μια θετική εμμονή στην απόλυτη αξία των επιστημονικών ανακαλύψεων και στην εξέλιξη των επιστημών, που μπορούν να εφαρμοστούν σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης ζωής και συνεπώς στη μάθηση και στην εκπαίδευση, με τη μέθοδο επαγωγικότητας-απαγωγικότητας που τις χαρακτηρίζουν. Είναι παρόν στις ιδέες του ένα έντονο στοιχείο αυτών των αντιλήψεών του, έστω και αν κάποιες φορές είναι εις βάρος της ελευθεριακής εκπαίδευσης. Το Μοντέρνο του Σχολείου θα είναι από κάποιες απόψεις πολύ διαφορετικό για παράδειγμα από εκείνο του σχολείου Jasnaja Poljana του Tolstoj, παρ' όλο που και τα δύο πηγάζουν από την κοίτη της πλέον εξαιρετικής εμπειρίας της ελευθεριακής εμπειρίας. Η αντίληψή του για την ολική εκπαίδευση είναι σίγουρα διαφορετική από εκείνη του Paul Robin και μπορείς να το δεις και να το διαπιστώσεις πολύ καλά μελετώντας την πρακτική ανάπτυξη των δύο εμπειριών του Cempuis και του Μοντέρνου Σχολείου. Ο Φερέρ υποστηρίζει την αξία μιας πρακτικής εκπαίδευσης, η οποία όμως παραπέμπει στην ανακάλυψη των επιστημονικών αρχών του θετικισμού. Από το πάντρεμα θεωρίας-πράξης γεννιέται μια επαναστατική διάσταση της άρνησης της ιεραρχικής διαίρεσης της εργασίας. Σύμφωνα με τον Φερέρ, αν το παιδί εκπαιδεύεται για τη χρήση της λογικής, θα τη χρησιμοποιήσει αυτόματα σε κάθε πεδίο και σε κάθε κοινωνική δράση. Ο ορθολογισμός είναι λοιπόν, μ' αυτή τη λογική, από μόνος του ελευθεριακός. Στον Πωλ Ρομπέν είναι βέβαια παρούσα αυτή η πλευρά, αλλά εδώ τονίζεται, σύμφωνα άλλωστε με την παραδοσιακή προοντονική σκέψη, πως η επαγγελματική διαμόρφωση έχει θεμελιώδη σημασία να υπάρχουν εργάτες κατηρτισμένοι και γνώστες των δυνατοτήτων τους.

Ο Φερέρ σίγουρα επηρεάστηκε από τον Ρομπέν και αν και δεν επισκέφτηκε ποτέ το Cempuis, διατηρεί μαζί του τακτική αλληλογραφία και αναφέρεται στην εμπειρία του γαλλικού ορφανοτροφείου για να σχεδιάσει το δικό του καταλανικό σχολείο.

ΑΓΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΑΖΙ

Όταν το 1901 επιστρέφει στην Ισπανία ύστερα από 16 χρόνια εξορίας, η κατάσταση της χώρας ήταν πολύ δύσκολη και προβληματική, για να μην πούμε καταστροφική. Τα 2/3 του πληθυσμού ήταν αναλφάβητοι, μόνο το 1/3 των πόλεων είχαν ένα σχολείο πολύ συντηρητικό και υπό από τη στενή παρακολούθηση της εκκλησίας και της κρατικής γραφειοκρατίας.

Στις 8 Σεπτεμβρίου 1901 εγκαινιάζεται το πρώτο Μοντέρνο Σχολείο με τριάντα μαθητές και μαθήτριες (δώδεκα κορίτσια και δεκαοκτώ αγόρια). Εφαρμόζεται αμέσως η συνεκπαίδευση των φύλων, παρόλο που δεν είχε εφαρμοστεί ποτέ μέχρι τότε στα ισπανικά σχολεία. Το 1905 στην επαρχία της Βαρκελώνης υπάρχουν 10 Μοντέρνα Σχολεία με χίλια παιδιά. Αυτά τα χρόνια δημιουργούνται σ' όλην την επικράτεια και άλλα σχολεία, στη Μαδρίτη, τη Σεβίλλη, τη Μάλαγα, τη Γρανάδα, το Κάδιξ, την Κόρδοβα, τη Μαγιόρκα και τη Βαλένθια.

Οι προϋποθέσεις είναι σαφείς: μια διδασκαλία ορθολογική και επιστημονική (φερριανός θετικισμός), μια διδασκαλία που θέλει την εκπαίδευση να είναι αποφασιστικό στοιχείο της κοινωνικής επανάστασης (πιο κοντά στον Κροπότκιν παρά στον Μπακούνιν), απόλυτη άρνηση της θρησκευτικής διδασκαλίας και συνεπώς μη αποδοχής ενός τύπου ουδετερότητας σε σχέση με τη θρησκεία (διαφοροποιούμενος σ' αυτό από τον Ρομπέν) και ένας στρατευμένος αθεϊσμός, μια απόλυτη άρνηση κάθε επέμβασης του Κράτους στην εκπαίδευση και τη μόρφωση, πίστη στην αξία της συνεκπαίδευσης των φύλων και των κοινωνικών τάξεων σ' ένα εκπαιδευτικό σύστημα μεικτής διδασκαλίας όχι ταξικής.

Η σχολική δραστηριότητα εμπλουτίζεται από μια βιβλιοθήκη, από έναν εκδοτικό οίκο για να τυπώνει τα σχολικά κείμενα κατά τρόπο σωστό και αυτόνομο σε σχέση μ' αυτή τη διδασκαλία και να προπαγανδίζει τις ελευθεριακές αντικλησιαστικές και αντιστρατιωτικές ιδέες. Εκδίδεται ένα περιοδικό (το περιοδικό του Μοντέρνου Σχολείου) το οποίο στην αρχή διηύθυνε ο Anselmo Lorenzo, που κυκλοφόρησε για 62 τεύχη από τον Οκτώβρη του 1901 μέχρι το Μάη του 1909.

Ο Φερέρ ολοκληρώνει το σχέδιο του με την ίδρυση μιας σχολής που εκπαιδεύει δασκάλους σύμφωνα με τις λαϊκές και ορθολογικές αρχές (Escuela Normal-Φυσιολογικό Σχολείο).

Ο εκπαιδευτισμός του Φερέρ εκφράζεται καθαρά πέρα απ' αυτή την πράξη που είναι μοναδική στην ιστορία της εναλλακτικής σκέψης λόγω των διαστάσεων και της πολυπλοκότητάς της, στην πεποίθηση ότι η αμάθεια είναι θεμελιώδης αιτία των ταξικών διαφορών και συμβάλλει στη διατήρηση των ανισοτήτων. Η εκπαίδευση λοιπόν είναι κατ' εξοχήν επαναστατικό στοιχείο. Για τον Φερέρ προέχει η σημασία και η διάσταση της σκέψης και των ιδεών των υλικών συνθηκών σα στοιχείο για την προώθηση της αλλαγής.

Το Μοντέρνο Σχολείο έχει λοιπόν μια αποστολή σωτηρίας να διεκπεραιώσει απέναντι στο προλεταριάτο και την ανθρωπότητα και ακριβώς ο επιστημονικός θετικισμός προσδίδει στην εκπαίδευση ένα χαρακτήρα έντονα επαναστατικό, διότι απελευθερώνει το πνεύμα από κάθε δογματισμό. Είναι επίσης φανερό ότι ο Φερέρ ευνοεί τη μορφή του περιεχομένου για να περιγράψει την ελευθεριακή παιδαγωγική του: στα πεδία της γνώσης ανθίζει η χειραφέτηση και απελευθέρωση, χρειάζεται λοιπόν να διαδοθεί και να υποστηριχθεί σ' αυτά μια μεθοδολογία ελευθερίας, έρευνας και αυτονομίας. Διαφαίνεται στις φερεριανές θέσεις μια ιδανική αντίληψη της επιστήμης, που επηρεάζεται από τις πολιτιστικές επιρροές της εποχής.

Σ' ένα γράμμα του λίγο πριν ανοίξει το πρώτο Σχολείο, μπορούμε να βρούμε τη σύνθεση μερικών ιδεών που εμπνέουν ολόκληρη την πολιτιστική διαδρομή του Φερέρ: «Σύμφωνα με το σχέδιό μου θα είναι Σχολείο στοιχειώδους εκπαίδευσης... θα είναι μεικτό, αγόριαν-κορίτσια όπως το Cempuis. Έτσι θα πρέπει να είναι το Σχολείο του μέλλοντος. Την ημέρα θα εξυπηρετεί τα παιδιά και το βράδυ τους ενήλικες. Θα γίνονται επίσης ομιλίες, θα υπάρχει χώρος για τα συνδικάτα, τις εργατικές ενώσεις και τις ομάδες αντίστασης που δεν ασχολούνται με τις εκλογές ούτε με την καλύτερευση της ταξικής τους θέσης, αλλά δουλεύουν για να πετύχουν την πλήρη χειραφέτηση».

ΤΟ ΟΡΓΑΝΟ-ΜΥΑΛΟ

Ο Φερέρ σκεφτόταν ένα σχολείο και μια εκπαίδευση που δε θα έλυναν μόνο τα εσωτερικά τους προβλήματα, δίνοντας δηλαδή μόνο χώρους ελευθερίας στο εσωτερικό μιας ευτυχισμένης νησίδας, αλλά πρωταρχικός σκοπός ήταν εκείνος της συνεισφοράς

Μοντέρνο Σχολείο της Ισπανίας (1902)

στην απελευθέρωση των εργατών μέσω της μόρφωσης και της εκπαίδευσης. Ο Φερέρ προσπαθούσε να ρίξει το βάρος στη σημασία της προλεταριακής αυτομόρφωσης, αλλά δεν ήθελε το σχολείο του να παρακολουθείται μόνο από τα παιδιά των εργατών, αντίθετα προσπάθησε να έχει παιδιά από διάφορες κοινωνικές τάξεις, ελπίζοντας να ξεπεραστεί τουλάχιστον μεταξύ των παιδιών η ταξική διαίρεση. Θεωρούσε αφύσικο τον ανταγωνισμό των τάξεων μεταξύ λογικών προσώπων. Το στοιχείο που βασίζεται στη λογική του ατόμου, είναι το κύριο σημείο της παιδαγωγικής και φιλοσοφικής του θεωρίας. Ήταν πεισμένος ότι μεγαλώνοντας σ' ένα εκπαιδευτικό σύστημα ελευθεριακό και εμπνεόμενο από τον ορθολογισμό, τα παιδιά θα γίνονταν ανεξάρτητοι και αυτόνομοι ενήλικες, από μόνοι τους ικανοί να δημιουργήσουν μια ελευθεριακή κοινωνία. Στην ουσία είναι το άτομο που πρέπει να απελευθερωθεί και όχι η τάξη.

«Η έμπνευση που ωθεί την ανθρωπότητα ν' ακολουθήσει το δρόμο της προόδου δεν συνίσταται στην επιτυχία του ενός ή του άλλου κόμματος ή συστήματος, ούτε στην πραγματοποίηση αυτής ή της άλλης χρυσής εποχής, λίγο-πολύ ωραίας, γεννημένης στη φαντασία των δυστυχισμένων που βουτηγμένοι σε ανεπανόρθω-

τες αντιξοότητες ονειρεύονται την ευτυχία, αλλά στην επίτευξη ενός κοινωνικού καθεστώτος απαλλαγμένου από κάθε προνόμιο, το οποίο θα κάνει το άτομο ικανό να χαίρεται πλήρως το μόνιμο δικαίωμά του στη φυσική εκπαίδευση, ελεύθερο από κάθε οικονομικό και πολιτικό περιορισμό, και που θα εξασφαλίζει στην κοινωνία την άμεση και γενική αποδοχή κάθε ιδέας και ανακάλυψης που χρειάζονται πρακτική εφαρμογή, χωρίς να εμποδίζονται από παράδοσιακούς φόβους και χωρίς να προσκολλώνται στα λεγόμενα κεκτημένα δικαιώματα».

Η διδασκαλία που προτείνει ο Φερέρ δε δέχεται τα δόγματα ούτε τις κατεστημένες παραδόσεις, γιατί «είναι μορφές που υποδουλώνουν τη ζωτικότητα του πνεύματος σε όρια που μπαίνουν για τις ανάγκες των μεταβατικών φάσεων της κοινωνικής εξέλιξης. Εμείς δε δεχόμαστε τίποτα άλλο πέρα από λύσεις που αποδεικνύονται από τα γεγονότα, θεωρίες αποδεικνυόμενες από τη λογική και αλήθειες βεβαιωμένες από σίγουρες αποδείξεις. Σκοπός της διδασκαλίας μας είναι ότι το μυαλό του ατόμου πρέπει να είναι το όργανο της θέλησής του».

Ο Φερέρ δηλώνει ξεκάθαρα ότι προτιμά περισσότερο τον ελεύθερο αυθορμητισμό ενός παιδιού που δε γνωρίζει τίποτα, παρά τη διδαχή λέξεων και την πνευματική παραμόρφωση ενός παιδιού που υπεβλήθη στην εκπαίδευση εκείνης της εποχής.

Σκοπός του Μοντέρνου Σχολείου είναι αυτός της «σωστής συμπαράστασης, χωρίς συμβιβασμούς με τις παραδοσιακές διαδικασίες, η παιδαγωγική διδασκαλία που βασίζεται στις φυσικές επιστήμες». Ο Φερέρ δεν κρύβει τις δυσκολίες και τις προκαταλήψεις που πρέπει να υπερνικηθούν και είναι κοινωνικής, μορφωτικής και παιδαγωγικής φύσης.

Ο εκπαιδευτικός της εποχής, υποστηρίζει ο Φερέρ, επιβάλλει, βιάζει, υποχρεώνει, ενώ ο αληθινός εκπαιδευτικός, ο πραγματικός δάσκαλος, είναι αυτός που ενάντια στις ιδέες και τη θέλησή του, υπερασπίζεται καλύτερα και παρακινεί την αυτενέργεια των παιδιών: «Εμείς θέλουμε ανθρώπους ικανούς να καταστρέφουν, να ανανεώνουν συνεχώς το περιβάλλον και ανανεώνουν τους εαυτούς τους. Ανθρώπους των οποίων η δύναμη υπάρχει στην ανεξαρτησία του πνεύματος, που δεν υποτάσσονται ποτέ και σε τίποτα πάντοτε έτοιμοι να δεχτούν το καλύτερο, ευτυχισμένοι με τον θρίαμβο των νέων ιδεών, έτοιμοι να ζήσουν πολλές ζωές σε μία μόνο».

Ο Φερέρ είναι φυσικά πεισμένος ότι το παιδί γεννιέται χωρίς προκαταλήψεις και κατακτά με το πέρασμά του χρόνου τις ιδέες που το περιβάλλουν, διορθώνοντάς τις κατόπιν μέσω των γνώσεων και των εμπειριών του, καθώς και με τις σκέψεις του και τις προσωπικές του επεξεργασίες. Από αυτό προκύπτει η πίστη πως αν οι άνθρωποι επιθυμούν να είναι ελεύθεροι και αυτόνομοι, δεν πρέπει σαφώς να πιστεύουν σε ότι δεν αποδεικνύεται επιστημονικά και από την άμεση εμπειρία της λογικής παρατήρησης.

Αυτός γίνεται σημαιοφόρος μιας ορθολογικής εκπαίδευσης που επιτρέπει στον άνθρωπο να αναπτύσσει τις ικανότητές του «να επιθυμεί, να σκέφτεται, να εξιδανικεύει, να ελπίζει». Ανανεώνει ριζικά την εκπαίδευση με βάση την άρνηση μιας παιδαγωγικής θέσης που στηρίζει όλο της το οικοδόμημα στη θεωρητική διδασκαλία, στη στεία κατάκτηση γνώσεων που δεν έχουν καμιά σημασία για τα παιδιά. Αντίθετα είναι υπέρ μιας πρακτικής διδασκαλίας της οποίας ο σκοπός γίνεται αντιληπτός και ξεκάθαρος μέσω της χειρωνακτικής πρακτικής και της ενεργητικής οικοδόμησης της γνώσης: «Η πρόθεση του Μοντέρνου Σχολείου είναι να βοηθά τίμια την παιδαγωγική διδασκαλία που βασίζεται στις φυσικές επιστήμες, χωρίς παραχωρήσεις στις παραδοσιακές διαδικασίες. Δε μορφώνεις ολοκληρωμένα τον άνθρωπο πειθαρχώντας τη διάνοιά του, ξεχνώντας την καρδιά του, περιορίζοντας τη θέλησή του... Και αφού λοιπόν έχουμε σαν εκπαιδευτικό οδηγό της επιστήμης, τις φυσικές επιστήμες, θα είναι εύκολο να καταλάβουμε αυτό που ακολουθεί: ότι δηλαδή τόσο οι πνευματικές αναπαραστάσεις όσο και η επιστήμη ωθούν το μαθητή στην αλλαγή των συναισθημάτων και στο βάθαιμα της αγάπης του προς αυτές. Γιατί το συναίσθημα όταν είναι έντονο, διεισδύει και διαχέεται στον ανθρώπινο οργανισμό, δίνοντας σχήμα και χρώμα στον προσωπικό χαρακτήρα».

Ο ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΣ ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Η έννοια της ολικής εκπαίδευσης, είναι σταθερό κίνητρο της σκέψης στοχαστών και αγωνιστών αναρχικών από τον Προυντόν στον Μπακούνιν και στον Κροπότκιν, στον Φερέρ λαμβάνει διαφορετικό χαρακτήρα και διαφορετική πρακτική ανάπτυξη από εκείνη του Ρομπέν ή του Σεμπαστιάν Φωρ. Πράγματι ενώ στους

τελευταίους η ολική διδασκαλία εμφανίζεται, στην πρακτική της ανάπτυξης στην εκπαίδευση, σα μια πολυτεχνική μάθηση στο πνεύμα των θεωριών του Φουριέ και του Προυντόν (όπου έπρεπε να εξυπηρετεί και να ετοιμάζει έναν εργάτη πιο ανεξάρτητο και αυτόνομο), ο Φερέρ τονίζει περισσότερο τη σημασία της ιδέας της ολικής εκπαίδευσης ως ανάπτυξη των διαφόρων δυνατοτήτων παρά σαν προετοιμασία για μια εξειδικευμένη εργασία. Είναι λοιπόν πιο εκπαιδευτική παρά διδακτική η επιλογή που κάνει ο Καταλανός σαν ένα από τα κεντρικά σημεία του θεωρητικοπρακτικού του οικοδομήματος. Αρθρώνει δηλαδή περισσότερο μια διάσταση και μια ψυχολογική ανάγνωση της ανάπτυξης της προσωπικότητας, παρά μια θεωρία και πρακτική διδασκαλία που έχει σα σκοπό την επαγγελματική διαμόρφωση.

Δεν υπάρχουν εργαστήρια στο Μοντέρνο Σχολείο, δεν υπάρχει μαθητεία, αλλά η προσοχή πέφτει στη σχέση θεωρίας και πράξης, με την έννοια ότι στη θεωρία, ακολουθώντας τις υποδείξεις της ορθολογικής επιστήμης της εποχής, πρέπει να φτάσει κανείς ακόμη και σ' ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον, μέσω του πρακτικού πειραματισμού.

Η ορθολογική παιδαγωγική του Φερέρ αναθέτει στο Μοντέρνο Σχολείο την αποστολή να απελευθερώσει τον άνθρωπο από τις πολλαπλές δουλειές: το σχολείο σα στοιχείο προώθησης της επαναστατικής αλλαγής και όχι μόνο ενάντια στις θρησκευτικές προκαταλήψεις, που θεωρούνται σαφώς από τον Φερέρ σαν κεντρικό στοιχείο της καταπίεσης και της υποταγής, αλλά και ενάντια σε όλα τα δόγματα και τα διάφορα εμπόδια προς τη χειραφέτηση της ανθρωπότητας. Γράφει ο Φερέρ για το σκοπό αυτό, ότι το Μοντέρνο Σχολείο «υιοθετεί τον ανθρωπιστικό ορθολογισμό που βασίζεται στο να εμπνεύσει στον άνθρωπο από την παιδική ηλικία την επιθυμία της γνώσης των ριζών όλων των κοινωνικών αδικιών, διότι γνωρίζοντάς τες, μπορεί με τη σειρά του να αντισταθεί και να την πολεμήσει. Ο δικός μας Ανθρωπιστικός Ορθολογισμός μάχεται ενάντια στους αδελφοκτόνους πολέμους εσωτερικούς και εξωτερικούς, την εκμετάλλευση του ανθρώπου από άνθρωπο, τη σκλαβιά της γυναίκας, πολεμά όλους τους εχθρούς της ανθρωπίνης αρμονίας, την αμάθεια, τα βίτσια, την κακία, την υπερηφάνεια και άλλες ασχήμιες που κρατούν τους ανθρώπους χωρισμένους σε καταπιεστές και καταπιεζομένους».

Συμπερασματικά η θετική επιστήμη μεταμορφώνει την εκπαί-

δευση σ' ένα γεγονός απόλυτα επαναστατικό. Στη σκέψη του Φερέρ συμπίπτουν τα δύο ρεύματα αυτών των θεωριών: ο ορθολογισμός της ελεύθερης σκέψης και θετικιστικός επιστημονισμός που τροφοδοτείται πάνω απ' όλα από τις εξελικτικιστικές θεωρίες των Herbert Spencer, Eliseo Reclus και Ernst Hackel. Ο εκπαιδευτικός του ορθολογισμός οδηγείται από τα φυσικά αίτια και την επιστήμη. Αυτή η ορθολογική και επιστημονική διδασκαλία διαφοροποιείται και αντιτίθεται απέναντι στη θρησκευτική διδασκαλία που είναι καθαρά μυστικιστική και σ' εκείνη τη λαϊκή που κατηγορεί ο Φερέρ, πως εύκολα μετατρέπεται σε πολιτική διδασκαλία. Οι άνθρωποι που θα διαμορφωθούν με αυτή την καινούργια θέση και με αυτές τις παιδαγωγικές θεωρίες, δεν θα περιμένουν τίποτε από κανένα παρά μόνο από τους ίδιους και από την ελεύθερα οργανωμένη και αποδεκτή αλληλεγγύη.

Ο Φερέρ υπερασπίζεται τη θέση του με μια επιστήμη ηθικά ουδέτερη, χωρίς προκαταλήψεις και σε αντίθεση με κάθε δόγμα, πολεμώντας όλες τις προκαταλήψεις. Στα μάτια του μόνο η επιστήμη μπορεί να αποτρέψει τον άνθρωπο από κάθε συμβιβασμό, θρησκευτικό, ηθικό ή άλλου είδους. Αυτό είναι για τον Φερέρ σύμφωνο με την ανθρωπινή φύση. Έχουμε λοιπόν μια τέλεια σύμπτωση μεταξύ λογικής και φύσης, με τέτοιο τρόπο που η φυσική λογική αντιτίθεται καθ' ολοκληρίαν στην τεχνητή ή στην ψευδή λογική. Μια εκπαίδευση ορθολογική, κατά συνέπεια θα είναι εκείνη που βασίζεται αποκλειστικά στις φυσικές ανάγκες της ζωής και γι' αυτό πρέπει να θεμελιωθεί καθ' ολοκληρίαν σύμφωνα με τη λογική της φύσης.

«Εμείς πρέπει ν' ακολουθήσουμε με τη μεγίστη προσοχή τις εργασίες των επιστημόνων που μελετούν το παιδί και να προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε τα μέσα ώστε να εφαρμόσουμε τις εμπειρίες τους στην εκπαίδευση που θέλουμε να εισάγουμε, προκειμένου να κατακτήσουμε την ελευθερία, πάντα πιο ολοκληρωμένη, του ατόμου. Μια βεβαιότητα θα μας στηρίξει στη δουλειά μας, γνωρίζοντας ότι ακόμη και να μην πραγματοποιήσουμε εντελώς το σκοπό μας και αφήνοντας κατά μέρος τις ατέλειες της εργασίας μας, θα κάνουμε περισσότερα και καλύτερα από όσα πραγματοποιεί το σημερινό σχολείο.

Η ΛΕΞΗ-ΚΛΕΙΔΙ: ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Σύμφωνα με το Φερέρ για να ανανεωθεί το σχολείο υπάρχουν

δύο δυνατότητες: Ή να μελετηθεί το παιδί με τέτοιο τρόπο που να μπορεί να αποδειχτεί η ακαταλληλότητα του σχολείου και συνεπώς προοδευτικά να καλυτερεύσει, ή να ιδρυθούν εναλλακτικά σχολεία.

Ο πρώτος δρόμος είναι σίγουρα θετικός και χρήσιμος προκειμένου να προωθηθεί και να ωριμάσει η επιστημονική συνείδηση των σπουδών πάνω στα παιδιά η εξελικτική τους διαδικασία. Αλλά ο Φερέρ συγχρόνως καταγγέλλει και τον ιδεολογικό ρόλο της ενσωμάτωσης και της συνθηκολόγησης που αναπτύσσει το σχολείο απέναντι των γενεών, τόσο που το κράτος επενδύει όλο και περισσότερο σ' αυτό, διότι γίνεται όλο και πιο φανερό η σπουδαιότητα αυτού του μέσου για την εγγύηση της συναίνεσης και την καταστολή της διαφωνίας. Πρέπει λοιπόν να ληφθεί υπόψη η πολιτική-κοινωνική άποψη του ζητήματος και να προσπαθήσουμε σύμφωνα με τον Φερέρ να ιδρύσουμε σχολεία διαφορετικά και ελεύθερα.

Η ελεύθερη διδασκαλία, είναι για τον Φερέρ, η μεγαλύτερη ανησυχία του αιώνα. Αλλά το καίριο πρόβλημα που μπαίνει δεν είναι τόσο του τι πρέπει να το διδάσκουμε: αλλά πώς πρέπει να διδάσκουμε. «Διδάσκοντας ιστορία ή γεωπονική, φιλολογία ή χημεία, αριθμητική ή ελληνικά, αποδεικνύεται πάντοτε ότι υπάρχουν δύο τρόποι για να γίνει η διδασκαλία. Ο ένας που δυναμώνει την κρίση του παιδιού και ο άλλος που το κάνει ατροφικό και το παραπλανεί από τη γέννησή του. Ο ένας προσηλώνει για πάντα το μαθητή στην κατηγορία των γνώσεων που παρουσιάζονται στις εξετάσεις του για πρώτη φορά και ο άλλος που τον αηδιάζει για πάντα. Η παιδαγωγική βασίζεται ακριβώς στο να γνωρίζει, σχηματίζει και εφαρμόζει, στο μέτρο του δυνατού, την πρώτη απ' αυτές τις μεθόδους» και το σχολείο πρέπει να μονιμοποιεί την επαφή μεταξύ του μαθητή και της ανθρώπινης γνώσης. Η ελευθερία της διδασκαλίας εξηγείται και πραγματοποιείται προπάντων λοιπόν στη δουλειά του δασκάλου που προκαλεί το μαθητή να φέρει στο φως τις διάφορες κατηγορίες ενδιαφερόντων και αισθημάτων, με την εγγύηση ότι αυτή η διαμορφωτική διαδικασία θα γίνει με τις καλύτερες δυνατές συνθήκες. Ο δάσκαλος πρέπει σύμφωνα με τον Φερέρ, όχι τόσο να διδάσκει «την αλήθεια των άλλων», αλλά να καλεί το μαθητή «ν' ανακαλύψει μια αλήθεια που θα είναι λίγο η δική του αλήθεια, μέσω μιας μεθόδου που ο ίδιος θα τελειοποιεί σιγά-σιγά». Η λέξη κλειδί

είναι λοιπόν: *ελευθερία*. «Ελευθερία για το μαθητή να δείξει ποιος είναι και να προοδεύσει προς τη γνώση σύμφωνα με τους δικούς του νόμους και τις δικές του δυνάμεις, όχι υπό από την ασφυκτική εξουσία μιας επιβαλλόμενης τάξης, μιας συνταγής δεδομένης στο όνομα της τελειότητας και του απολύτου. Ελευθερία για το δάσκαλο να χρησιμοποιήσει όλα τα αναγκαία μέσα για να αναπτύξει τα ενδιαφέροντα του μαθητή».

Το Μοντέρνο Σχολείο σύμφωνα με τους στόχους του ιδρυτή του, δεν έπρεπε να γίνει τόσο το τέλειο μοντέλο του μελλοντικού σχολείου μια ώριμης κοινωνίας, όσο μέσο της προωθήσής της, «δηλαδή η θετική άρνηση του σχολείου του παρελθόντος, με διάρκεια στο παρόν, ο αληθινός προσανατολισμός προς μια διδασκαλία ολοκληρωμένη η οποία θα αρχίζει από τη νηπιακή ηλικία των μελλοντικών γενεών στην πιο τέλεια επιστημονική εσωτερικότητα». Το καθήκον του Μοντέρνου Σχολείου είναι να δράσει έτσι ώστε τα αγόρια και τα κορίτσια που το παρακολουθούν να φθάσουν να είναι άτομα μορφωμένα, σωστά και ελεύθερα από κάθε προκατάληψη. Θα προτρέπει, αναπτύσσει και θα κατευθύνει τις κλίσεις κάθε παιδιού, έως ότου αυτός ο τεράστιος πλούτος της διαφορετικότητας συνεισφέρει στον εμπλουτισμό ολόκληρης της κοινωνίας. Για να γίνει αυτό άμεσα, ο χώρος του σχολείου μένει πάντα ανοικτός, ακόμα και την Κυριακή και ευνοούνται οι συναντήσεις με ολόκληρη την περιβάλλουσα κοινότητα. Αυτό το σχολείο αντιπροσωπεύει συνεπώς ένα στοιχείο έντονης ασυμμετρίας με το παραδοσιακό εκπαιδευτικό σύστημα και με τις αυταρχικές αξίες του κράτους και συγχρόνως αναζητά επίμονα τη συνέχεια και τη σχέση με το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο παρεμβαίνει.

Για να εξασφαλίσει την αυτονομία του από το Κράτος, το Μοντέρνο Σχολείο ήταν επί πληρωμή, αλλά ο καθένας πλήρωνε σύμφωνα με τις δυνατότητές του. Ήταν όπως είδαμε μεικτό και δεν υπήρχε μια ουδέτερη στάση απέναντι στις θρησκείες, αλλά απέναντι στη θρησκευτική διάσταση αντιπαραθέτει κατηγορηματικά το ιδεώδες του ορθολογισμού και της επιστήμης. Η επιστήμη δεν ήταν μόνο ένα σύνολο γνώσεων προς διάδοση, αλλά αποτελούσε εκτός από μια μέθοδο και μια πηγή αξιών για ολόκληρη τη ζωή. Δεν μπορούσαν εξ άλλου, υπ' αυτές τις προϋποθέσεις να υπάρχουν βραβεία ή τιμωρίες, εξετάσεις, ή κάποια μορφή αξιολόγησης. Μόνο μια απλή καταχώρηση της προόδου που είχαν οι

μαθητές στην οπτική μιας εκπαίδευσης και μιας συνεχούς και διαρκούς διδασκαλίας.

Ήταν λοιπόν σίγουρα πιο «σχολείο» από άλλες εμπειρίες και πάνω απ' όλα συγκρινόμενο με το σχολείο του Τολστόι. Η προσοχή στο επιστημονικό περιεχόμενο και στη συμφυή επαναστατική του δύναμη, έκαναν την εμπειρία του Φερέρ ένα μοντέλο πιο σχολικό σε σχέση μ' εκείνα του Ρομπέν και του Φωρ.

ΠΟΛΥ ΕΥΑΙΣΘΗΤΕΣ ΑΠΟΧΡΩΣΕΙΣ

Δυνατό είναι το αίσθημα του σεβασμού για τους διαφορετικούς χρόνους και τρόπους κάθε παιδιού ως προς την εκμάθηση: «Αρχίζει η διδασκαλία όταν το ίδιο το παιδί τη ζητήσει. Το σχολικό πρόγραμμα που είναι το ίδιο, για παράδειγμα, σε όλες τις περιοχές της Γαλλίας, είναι αστείο... Γιατί να μην αφηθεί στον καθηγητή η πρωτοβουλία να κάνει όπως νομίζει, δεδομένου ότι γνωρίζει τους μαθητές του καλύτερα από τον κύριο Υπουργό ή από οποιοδήποτε γραφειοκράτη. Πρέπει να έχει την απαραίτητη ελευθερία για να κανονίσει τη διδασκαλία όπως νομίζει και αρέσει σ' αυτόν και τους μαθητές του. Ίδια μερίδια για όλα τα στομάχια, ίδια δόση για όλες τις μνήμες, ίδια ακριβώς δόση για όλα τα μυαλά, οι ίδιες μελέτες, οι ίδιες εργασίες».

Ο Φερέρ υποστηρίζει ότι είναι μεγάλο λάθος να θεωρείται απαραίτητο να εφαρμόζεται στο σχολείο ένας ομοιόμορφος κανόνας για όλους τους μαθητές: «Η εφαρμογή ενός ομοιόμορφου κα-

νόνα είναι το πιο άδικο μέσο στο οποίο μπορείς να ανατρέξεις, ακριβώς διότι η ίδια ενέργεια από παιδιά με διαφορετικούς χαρακτήρες εμπνέεται από κίνητρα εκ διαμέτρου αντίθετα και για να λειτουργήσουμε με αποτελεσματικότητα με το κάθε ένα από τα παιδιά χρειάζεται να τα γνωρίζουμε. Για να γνωρίζει λεπτομερώς καθένα μαθητή ο δάσκαλος πρέπει να παρατηρεί πάντα και πάνω απ' όλα την παραμικρή λεπτομέρεια, γιατί το θέμα των λεπτομερειών που φαίνονται ασήμαντες, είναι ως επί το πλείστον εκείνες που δηλώνουν καλύτερα το χαρακτήρα του παιδιού, μια και η εκπαίδευση συντίθεται από αποχρώσεις πολύ ευαίσθητες που αλληλοκαλύπτονται χωρίς να αποκλείονται. Ενδυναμώνει και έχει μεγάλη σημασία να δίνεται στα παιδιά πλήρης ελευθερία να παίζουν όπως θέλουν, με μόνη επιφύλαξη να μην κάνουν τίποτα το βλαπτικό για αυτά και για τους άλλους. Είναι οπωσδήποτε απαραίτητο η παρατήρηση του δασκάλου να είναι ακριβής, προσεκτική και με μεγάλη διακριτικότητα, γιατί τα παιδιά όταν αισθάνονται ότι τα παρατηρούν παύουν να είναι ειλικρινή».

Το 1906, ενώ το κίνημα των Μοντέρνων Σχολείων αναπτυσσόταν σ' όλη την Ισπανία, ο Φερέρ κατηγορείται ότι είναι συνένοχος και ηθικός αυτουργός στην απόπειρα εναντίον του βασιλιά Αλφόνσου XIII (31-5-1906), που έγινε από έναν ελευθεριακό που ονομαζόταν Matteo Morai και ο οποίος είχε εργαστεί σαν μεταφραστής στο Μοντέρνο Σχολείο. Το σχολείο κλείνει και ο Φερέρ συλλαμβάνεται. Ύστερα από 13 μήνες φυλακή δικάζεται και αθωώνεται χάρις, πάνω απ' όλα, στη διεθνή κινητοποίηση που αναπτύσσεται υπέρ αυτού. Καταφεύγει εκ νέου στη Γαλλία όπου η ενασχόλησή του με την ελευθεριακή εκπαίδευση συγκεκριμενοποιείται με την ίδρυση του περιοδικού «L' Ecole Renouée» πρώτα στις Βρυξέλλες και μετά στο Παρίσι. Οι σκοποί του περιοδικού, περιέχονται ήδη σε μια επιστολή του στις 3 Δεκεμβρίου 1907 προς τον Laisant: «Σκοπός αυτού του περιοδικού είναι η επεξεργασία ενός σχεδίου ορθολογικής εκπαίδευσης, σύμφωνα με τις σύγχρονες επιστημονικές παρατηρήσεις». Το πρώτο τεύχος του περιοδικού έχει ημερομηνία 15 Απριλίου 1908 και σ' αυτό συνεργάζονται πολλές προσωπικότητες του πνεύματος, της επιστήμης και της παιδαγωγικής της εποχής, οι οποίοι παραδέχονται τις φερεριανές αρχές.

Σε μια εγκύκλιο που απευθύνεται σε πολλούς ελευθεριακούς επαναστάτες και σε ανθρώπους του πνεύματος της εποχής, με η-

μερομηνία Απριλίου 1908, ο Φερέρ ανακοινώνει ότι δημιουργήθηκε και μια Διεθνής Ένωση για την Ορθολογική Εκπαίδευση των Παιδιών, της οποίας αρχές είναι: 1) Η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να θεμελιωθεί σε μια βάση επιστημονική και ορθολογική. 2) Η διδασκαλία είναι μόνο ένα μέρος της εκπαίδευσης. 3) Η ηθική εκπαίδευση... πρέπει να προκύπτει πάνω απ' όλα από το παράδειγμα και να στηρίζεται στον μεγάλο φυσικό κανόνα της Αλληλεγγύης. 4) Είναι απαραίτητο τα προγράμματα και οι μέθοδοι διδασκαλίας να είναι προσαρμοσμένα, στο μέτρο του δυνατού, στην ψυχολογία του παιδιού.

Ο Φερέρ επιστρέφει στην Ισπανία το 1909 στη διάρκεια των γεγονότων της «Τραγικής Εβδομάδας» για οικογενειακούς λόγους. Αναγνωρισθείς συλλαμβάνεται αμέσως και κλείνεται στις φυλακές με την κατηγορία ότι είναι ένας από τους υποκινητές της εξέγερσης. Το στρατοδικείο τον καταδικάζει χωρίς αποδείξεις σε θάνατο, παρ' όλη την τεράστια και διάχυτη διαμαρτυρία που ξεσηκώνεται σ' ολόκληρο τον κόσμο. Στις 13 Οκτωβρίου 1909 ο Φρανσίσκο Φερέρ τουφεκίζεται στο κάστρου του Montjuich της Βαρκελώνης. Πριν δολοφονηθεί, σε ερώτηση για την πιθανή τελευταία του επιθυμία, απαντά: «Θάθελα απλά αν είναι δυνατόν να μην υποχρεωθώ να γονατίσω και να μη μου δέσουν τα μάτια». Αμέσως πριν το εκτελεστικό απόσπασμα πραγματοποιήσει το κρατικό έγκλημα, φώναξε σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα το ιδανικό του: «Παιδιά μου κοιτάξτε καλά. Δεν είναι δικό σας το φταίξιμο, είμαι αθώος. Ζήτω το Μοντέρνο Σχολείο!»

Το κείμενο του Φρανσίσκο Κοντέλο δημοσιεύθηκε στην αναρχική ιταλική επιθεώρηση Rivista Anarchica, τεύχος 236, Μάης 1997, σε αφιέρωμα για το έργο του Φερέρ.

LA ANARQUIA

SE PUBLICA LOS SÁBADOS

Ο ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ ΦΡΑΝΣΙΣΚΟ ΦΕΡΕΡ

ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΝΑ ΠΡΟΙΚΙΣΕΙ τα ορθολογικά σχολεία που ιδρύονταν στην Ισπανία με έργα που έκρινε απαραίτητα, ο Φρανσίσκο Φερέρ ανέλαβε τη συγγραφή και τη μετάφραση, με απλό και εύκολα κατανοήσιμο τρόπο απ' όλους τους αναγνώστες, παιδαγωγικών, επιστημονικών και φιλοσοφικών έργων. Κυρίως απευθύνονταν στους διδάσκοντες, αλλά ο συναγωνισμός από τους άλλους εκδοτικούς οίκους έκανε την παραγωγή τους αβέβαιη. Η πώληση των εκπαιδευτικών εγχειριδίων ήταν πιο βέβαιη χάρη στα θυγατρικά και φιλικά σχολεία. Ένα «Πρώτο Βιβλίο Ανάγνωσης» που ήταν ταυτόχρονα «ένα αλφαβητάρι, μια γραμματική κι ένα εικονογραφημένο εγχειρίδιο ιστορίας της εξέλιξης του κόσμου, από το άψυχο άτομο ως το σκεπτόμενο ον», θα δει την πρώτη του έκδοση να εξαντλείται σχεδόν αμέσως και τη δεύτερη το ίδιο. Ποσότητες λεπτών τόμων με την ένδειξη «1 πεσέτα» παράχθηκαν και χρειάστηκε να ξανατυπωθούν μέσα σε 6 μήνες.

Η μετάφραση των «Περιπετειών του Νονο» του Ζαν Γκρέιβ, πουλήθηκε σε 10.000 αντίτυπα! Το «La Editorial» άγγιζε έτσι και τομείς πολύ διαφορετικούς. Ανέλαβε επίσης την έκδοση ενός «Μηνιαίου Δελτίου» του Μοντέρνου Σχολείου που έφτασε τα 62 τεύχη, στα οποία τα κείμενα των παιδιών γειτνιάζαν με τις παρεμβάσεις των ενηλίκων.

Μετά το κλείσιμο του Μοντέρνου Σχολείου ο Φερέρ θα συνεχίσει να παρέχει όλες του τις φροντίδες στον εκδοτικό οίκο και, στο Λονδίνο, στο Παρίσι, στις Βρυξέλλες, θα ετοιμάσει τις μεταφράσεις στα ισπανικά σημαντικών επιστημονικών έργων.

Η παραγωγή θα σταματήσει με την καταδίκη και το θάνατο του Φρανσίσκο Φερέρ.

VERDAD,
Moralidad, Justicia
Y PROGRESO

LA AUTONOMÍA

DEBERES
al interés público
DEL TRABAJO

NO HAY ENCHENES DE BARRILES.

ECO DEL PROLETARIADO

NO HAY ENCHENES DE BARRILES.

Η ΝΕΛΙ ΝΤΙΚ ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΩΝ ΜΟΝΤΕΡΝΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

*Συνέντευξη του Τζέρι Μιντζ με τη Νέλι Ντικ και το
γιο της Τζέιμς Ντικ*

ΠΑΡΟΛΟ ΠΟΥ ΣΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ δεν είναι ευρύτερα γνωστό το κίνημα των Μοντέρνων Σχολείων που ξεκίνησε στην Ισπανία από τον αναρχικό παιδαγωγό Φρανσίσκο Φερέρ i Γκούαρδια και συνεχίστηκε στην Αμερική από φωτεινές προσωπικότητες, πιστεύουμε ότι αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία χτίστηκε κάθε μορφή των σύγχρονων ελεύθερων σχολείων.

Σ' αυτούς τους δύσκολους καιρούς που η παιδεία περνάει κρίση, είναι εξαιρετικής σημασίας, πιστεύουμε, να γνωρίσουμε την ιστορία του κινήματος του Μοντέρνου Σχολείου που αναπτύχθηκε μετά την εκτέλεση του Φρανσίσκο Φερέρ το 1909 στην Ισπανία.

Συνειδητοποιημένοι άνθρωποι σ' όλο τον κόσμο, όπως η Έμα Γκόλντμαν στις ΗΠΑ, διαμαρτυρήθηκαν εναντίον της κρατούσας εκπαίδευσης κάνοντας το κίνημα των Μοντέρνων Σχολείων ένα μνημείο ζωντανό, εις μνήμην του Φερέρ.

Ένα από τα σχολεία που δημιουργήθηκαν εκείνη την εποχή ήταν και το Μοντέρνο Σχολείο της Νέας Υόρκης, που ιδρύθηκε το 1911. Μερικά χρόνια αργότερα μεταφέρθηκε στο Στέλτον του Νιου Τζέρσι, όπου λειτούργησε σαν συνδυασμός σχολείου και κομούνας. Γύρω από το σχολείο δημιουργήθηκε μια ελεύθερη κομούνα όπου στεγάστηκε για χρόνια κάθε ριζοσπαστική και επαναστατική αντίληψη.

Η συνέντευξη που ακολουθεί πάρθηκε από την Νέλι Ντικ, μια πρωτοπόρο δασκάλα στο χώρο της ελευθεριακής εκπαίδευσης. Γεννήθηκε στη Ρωσία από αναρχικούς γονείς και μεγάλωσε στην Αγγλία όπου και ίδρυσε το πρώτο της σχολείο, το 1908, σε ηλικία 15 χρόνων. Μετά το γάμο της με τον Τζέιμς Ντικ, ήρθαν στη Νέα Υόρκη το 1917. Έμειναν για λίγο διάστημα στο Στέλτον και ταξίδεψαν αργότερα στην Αγγλία όπου έκανε το γιο της. Όταν επέστρεψαν στην Αμερική, οι Ντικ ίδρυσαν ένα ελεύθερο σχολείο στη μοϊκανική κοινότητα κοντά στην κομούνα του Στέλτον. Το σχολείο αυτό έγινε πολύ γνωστό και όταν προσπάθησαν να τους παραγκωνίσουν, οι Ντικ επέστρεψαν στο ερειπωμένο πια σχολείο της κομούνας του Στέλτον. Για 4 χρόνια το σχολείο αυτό έπαιξε

τον κεντρικό ρόλο στη ζωή της κομούνας. Μετά την παρακμή της οι Ντικ ίδρυσαν ένα μικρό ελεύθερο σχολείο στο Λέικερ του Νιου Τζέρσι, που λειτούργησε μέχρι τη συνταξιοδότηση της Νέλι το 1958. Η Νέλι Ντικ ήταν 96 χρόνων όταν έδωσε αυτή τη συνέντευξη. Πέθανε το 1995 σε ηλικία 102 χρόνων. Όπως είχαμε υποσχεθεί, σας παρουσιάζουμε στο τεύχος αυτό την ιστορία και τις αναμνήσεις της, όπως αυτή τις διηγείται σε μια μαγνητοσκόπηση που έκαναν οι άνθρωποι του AERO το 1989, χρονιά που πραγματοποιήθηκε και η πρώτη συνάντηση των μαθητών του Μοντέρνου Σχολείου της Νέας Υόρκης και της κομούνας του Στέλτον. Μετά τη συνέντευξη με τη Νέλι Ντικ μπορείτε να διαβάσετε μερικά ενδιαφέροντα σημεία που απομαγνητοφωνήσαμε και από αυτή τη συνάντηση, στην οποία πήραν μέρος πάνω από 100 πρώην μαθητές των Μοντέρνων Σχολείων που οι πιο πολλοί σήμερα είναι 70 και 80 χρόνων. Η συνάντηση αυτή έδειξε την αγάπη και την αφοσίωση αυτών των ανθρώπων στην ιδέα του Μοντέρνου Σχολείου που καθόρισε τις ζωές τους.

Θεωρούμε ότι αυτά τα ντοκουμέντα που θα διαβάσετε, παρόλο που αναφέρονται σ' ένα κίνημα που ξεκίνησε στις αρχές του αιώνα μας, αποκτούν λίγο πριν το τέλος του 20ού αιώνα, που η παιδεία περνάει κρίση σε όλο τον κόσμο, ιδιαίτερη σημασία.

ΑΝΘΗ ΚΑΚΟΓΙΑΝΝΑΚΗ

Οι αναμνήσεις μιας πρωτοπόρου στο χώρο της εναλλακτικής εκπαίδευσης.

Νέλι Ντικ: Γεννήθηκα στην Ουκρανία το 1893. Οι γονείς μου με έφεραν στην Αγγλία. Ήμουν το μικρότερο παιδί της οικογένειας, οι γονείς μου είχαν τέσσερα παιδιά.

Τζέρι Μιντζ: Ο πατέρας σας ήταν Εβραίος;

Ν. Ντ.: Ναι, έτσι νομίζω! Αλλά ο πατέρας μου προερχόταν από μια, θα λέγαμε, ελευθεριακή ατμόσφαιρα στη Ρωσία και ξέρω πως δούλευε με τους φτωχούς, μαθαίνοντάς τους να γράφουν, να διαβάζουν κ.λπ. Για κάποιους λόγους που δεν μπορώ να ξέρω, οι γονείς μου αναγκάστηκαν να αφήσουν τα δυο μεγαλύτερα κορίτσια τους στη Ρωσία. Όταν ήρθαμε στην Αγγλία, εγώ ήμουν ενός έτους και ο αδελφός μου τριών. Μεγάλωσα και πήγα σχολείο στην Αγγλία εκεί πέρασα και τα νεανικά μου χρόνια μέχρι τα 24, 25.

Πώς έγινε και πήρατε μέρος σε κείνες τις ασυνήθιστες σχολικές εμπειρίες στην Αγγλία;

N. Ντ.: Λοιπόν, ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Υπήρχε εκείνο τον καιρό μια οργάνωση εργατών στο Λονδίνο που έβγαζε μια εφημερίδα «Ο Φίλος των Εργατών» (Workers Friend). Αυτή την ομάδα την αποτελούσαν κάθε είδους άνθρωποι. Πιστεύω ότι οι περισσότεροι ήταν εργάτες, από κάθε εθνικότητα απ' ό,τι θυμάμαι, γιατί ήμουν πολύ μικρή. Κάποια στιγμή, το μικρό τυπογραφείο που είχαν στεγαζόταν στο σπίτι μας. Δεν ήταν, δηλαδή, δικό μας το σπίτι, το νοικιάζαμε, αλλά στο πάνω πάτωμα τα δωμάτια τα χρησιμοποιούσαν για τυπογραφείο και έρχονταν εκεί διάφοροι άνθρωποι όπως ο Ρούντολφ Ρόκερ και διάφοροι άλλοι που δεν μπορώ να θυμηθώ τα ονόματά τους.

Τι είδους άνθρωποι ήταν, ποια ήταν τα ενδιαφέροντά τους;

Το ενδιαφέρον τους ήταν το εργατικό κίνημα, υποθέτω. Κύριος στόχος τους ήταν η υποστήριξη και η οργάνωση του εργατικού κινήματος. Αυτό, νομίζω, ήταν το σημαντικό εκείνη την εποχή που, όπως ξέρετε, ξεκινούσε το εργατικό κίνημα και ήταν ακόμα ανοργάνωτο. Υπήρχε λοιπόν ανάγκη οργάνωσης των εργαζομένων. Οι πιο δραστήριοι άνθρωποι σ' αυτή την ομάδα ήταν οι αναρχικοί, οι σοσιαλιστές... Κάθε είδους «-ιστής» που μπορείτε να σκεφτείτε ήταν μέλος σ' αυτή την οργάνωση. Τελικά, δεν μπορώ να σας πω ακριβώς τις ημερομηνίες, εγώ άκουγα όλες τις συζητήσεις. Καθόμουν κάτω από το τραπέζι, έτσι κι αλλιώς δεν υπήρχε χώρος για παιδιά, κι έτσι καθόμουν κάτω απ' το τραπέζι προσπαθώντας να καταλάβω τι γινόταν. Άκουγα όλες τις συζητήσεις, τις ομιλίες που γίνονταν ώρες ολόκληρες. Όταν είσαι παιδί, αυτά τα πράγματα δεν τα σκέφτεσαι ή τα μελετάς, απλά τα απορροφάς. Τα απορροφάς με το να βρίσκεσαι κοντά σε όλους αυτούς τους ανθρώπους. Σε ό,τι με αφορά, δεν μπορώ να χαρακτηρίσω τον εαυτό μου αναρχικό, γιατί ξέρω πόσο ιδεατό είναι να είσαι αναρχικός. Αναρχισμός θα πει: κανένας αφέντης ψηλά ή χαμηλά. Απόρριψη του κράτους. Πιστεύαμε στον κομμουνισμό και σε κείνους τους καιρούς που ήμουν πολύ νέα και χρησιμοποιούσαμε ταμπέλες ονομάζαμε τους εαυτούς μας αρχικά αναρχοσοσιαλιστές και το Κυριακάτικο Σχολείο που άρχισα το λέγαμε το Αναρχοσοσιαλιστικό Κυριακάτικο Σχολείο. Αργότερα πάλι το ονομάσαμε Αναρχοκομμουνιστικό Κυριακάτικο Σχολείο. Με τον όρο «κομμουνιστικό» δεν εννοούσαμε βέβαια τον κρατικό

κομμουνισμό, εννοούσαμε την κοινοτική ζωή, τη ζωή σε κομούνα. Η θεωρία, η φιλοσοφία της ζωής ήταν να είσαι ελεύθερος, να μην έχεις αφέντες ψηλότερα ή χαμηλότερα από σένα. Ελεύθερος! Ήμασταν όμως όλοι ελεύθεροι και μαζί σε μια κοινότητα, μια κοινή ζωή. Με καταλαβαίνετε;

Ναι, βέβαια! Είπατε πως αρχίσατε ένα μικρό κυριακάτικο σχολείο. Ήταν στο σπίτι σας σωστά;

Όταν πρωτοξεκίνησε αυτό, συναντιόμασταν στη λέσχη της οργάνωσης των εργατών. Εκεί είχαμε γνωρίσει και μας είχαν μιλήσει πολλοί ενδιαφέροντες άνθρωποι, σπουδαίες προσωπικότητες όπως ο πρίγκιπας Κροπότκιν, ο Μαλατέστα...

Αλήθεια! Πώς ήταν ο Κροπότκιν;

N. Ντ.: Ήταν αναρχικός...

Ναι, αλλά πώς ήταν σαν άνθρωπος.

N. Ντ.: Ήταν ένας θαυμάσιος γεράκος. Εγώ ήμουν πολύ μικρή και εκείνος ήταν πια γέρος αλλά πολύ ευγενικός, πολύ γλυκός. Αυτό που κάναμε σ' εκείνο το Κυριακάτικο Σχολείο ήταν απλά να βρισκόμαστε, να κουβεντιάζουμε, να τραγουδάμε, να παίζουμε. Είχαμε και δυο πολύ ενδιαφέρουσες γυναίκες, αργότερα, που μας δίδασκαν τραγούδι και διάφορα άλλα πράγματα. Ζούσαμε σαν ομάδα. Τα παιδιά που έρχονταν στο σχολείο αυτό ήταν τα παιδιά των εργατών που έρχονταν στη λέσχη για να παρακολουθήσουν ομιλίες, διαλέξεις, να πάρουν μέρος σε συζητήσεις ή εκδηλώσεις που οργανώνονταν σ' αυτή. Εκείνον το καιρό μάθαμε τα νέα για το θάνατο του Φερέρ...

Ας σταθούμε λίγο εδώ. Ποιος ήταν ο Φερέρ;

N. Ντ.: Λοιπόν, ο Φρανσίσκο Φερέρ ήταν ένας εργάτης που καταγόταν, νομίζω, από μια αγροτική οικογένεια και δούλευε στο σιδηρόδρομο είναι μια τελευταία πληροφορία που πήρα, λαμβάνοντας ενεργό μέρος στις επιμέρους εξεγέρσεις και τα κινήματα που αναπτύχθηκαν στην Ισπανία. Ταξίδεψε στην Ευρώπη. Πήγε στη Γαλλία, υποθέτω πως θα είχε φίλους εκεί, και ταξιδεύοντας στη Γαλλία είδε κάποια σχολεία. Μικρά σχολεία. Ήταν κάποιο σχολείο που είχε ιδρύσει ο Ρομπέν, αλλά και άλλα σχολεία, που έχω σημειωμένα τα ονόματά τους, όπου δούλευαν με την ίδια βασική ιδέα. Επέτρεπαν, δηλαδή, στα παιδιά να μεγαλώνουν ελεύθερα, να χρησιμοποιούν το δυναμικό τους, να είναι δημιουργικά, χωρίς να εξαναγκάζονται για τίποτα. Δεν ήταν υποχρεωμένα να διαβάζουν ή να γράφουν ή να μαθαίνουν. Κάποια θα μάθαιναν

και κάποια όχι, άλλωστε δεν είμαστε όλοι ίδιοι, ο καθένας είναι διαφορετικός. Υπήρχαν αρκετά σχολεία σ' όλο τον κόσμο, πράγματι, γιατί οι άνθρωποι πίστευαν στην ανάγκη να αφήσουν τα παιδιά να μεγαλώσουν ελεύθερα και να μάθουν, γιατί τα παιδιά μαθαίνουν κάθε στιγμή εφόσον έχουν ανοιχτά τα μάτια τους, τ' αφτιά τους. Μαθαίνουν με όλες τους τις αισθήσεις γιατί από τη στιγμή που γεννιούνται, είναι γεμάτα επιθυμία να αγγίζουν, να γευτούν, να νιώσουν! Σίγουρα μαθαίνουν κάθε στιγμή, δε χρειάζεται να τα διδάξεις.

Δηλαδή, υπήρχε κάποια κίνηση με την οποία ο Φερέρ ήρθε σε επαφή όσο βρισκόταν στη Γαλλία;

Ν. Ντ.: Σίγουρα, επισκέφθηκε όλα αυτά τα σχολεία και μίλησε με τη Λουίζ Μισέλ που ήταν μία από τις αναρχικές μαχήτριες στη γαλλική εξέγερση. Αυτή ήρθε αργότερα στην Αγγλία και άνοιξε ένα μικρό σχολείο. Εγώ εκείνη την εποχή δεν ήξερα τίποτα απ' όλα αυτά, ήμουν πολύ μικρή και τα ενδιαφέροντά μου ήταν άλλα. Όταν όμως σκότωσαν τον Φερέρ, ήθελα να μάθω τα πάντα γι' αυτόν.

Ο Φερέρ άνοιξε τελικά ένα ελεύθερο σχολείο;

Όχι βέβαια στην Αγγλία, αλλά ένας φίλος του ήταν στο πανεπιστήμιο του Λίβερπουλ, όπου πήγε ο άντρας μου, κι εκεί γνωρίστηκαν... Αλλά ξεφύγαμε από το θέμα μας. Ο Φερέρ πράγματι, γυρίζοντας στην Ισπανία, ρίχτηκε με μεγάλο ενθουσιασμό στην υπόθεση των σχολείων. Θα πρέπει να πούμε ότι στην Ισπανία εκείνο το καιρό τα σχολεία ήταν όλα καθολικά, θρησκευτικά σχολεία και τα παιδιά δεν μάθαιναν και πολλά. Ειδικά οι γυναίκες και τα κορίτσια δεν διδάσκονταν καθόλου φυσικές επιστήμες, ιστορία, γεωγραφία ή οτιδήποτε άλλο. Μάθαιναν μόνο πώς να μαγειρεύουν, πώς να φροντίζουν τους άντρες τους και πώς να λένε τις προσευχές τους. Ο Φερέρ, λοιπόν, αποφάσισε να φτιάξει κάποια σχολεία όπου θα δίδασκαν φυσικές επιστήμες, ιστορία κ.λπ. Ακόμα, ως αναρχικός που ήταν, ήθελε τα σχολεία να λειτουργούν ελεύθερα και χωρίς οι μαθητές τους να είναι υποχρεωμένοι να πληρώνουν δίδακτρα. Μπορεί να υπήρχαν πολλά σχολεία, όπως είπα πιο πάνω, σε διάφορες χώρες, μικρά σχολεία που εφάρμοζαν νέες ιδέες κ.λπ, αλλά όλα αυτά ήταν φτιαγμένα για ανθρώπους που είχαν την οικονομική δυνατότητα να πληρώσουν για να στείλουν σ' αυτά τα μικρά τους. Ήταν σχολεία για πλούσιους. Για τους ανθρώπους της εργατικής τάξης όμως, δεν

υπήρχαν επιλογές. Περιορισμένοι και οι ίδιοι απ' το γεγονός ότι οι περισσότεροι δεν ήξεραν να διαβάζουν και να γράφουν, δεν μπορούσαν ούτε να σκεφτούν καλύτερες επιλογές για τα παιδιά τους. Αυτό ήταν που ήθελε να κάνει ο Φερέρ. Να φτιάξει σχολεία για τα παιδιά των εργατών! Και το ξεκίνησε. Τα σχολεία του άρχισαν να ανθίζουν και να αυξάνονται. Διακόσια σχολεία έγιναν σ' όλη την Ισπανία, αν δεν κάνω λάθος. Όπως είναι φυσικό, οι άνθρωποι της κυβέρνησης, οι άνθρωποι που είχαν την εξουσία δεν ήταν καθόλου ευχαριστημένοι με την κατάσταση αυτή, που έπαιρνε ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Έτσι, σε κάποια στιγμή που έγινε μια εξέγερση και επιτέθηκαν εναντίον του βασιλιά της Ισπανίας, αν δεν κάνω λάθος, βρήκαν την ευκαιρία να κατηγορήσουν σαν ηθικό αυτουργό τον Φερέρ. Δε σκοτώθηκε ο βασιλιάς, αλλά έγινε απόπειρα. Ο Φερέρ εκείνη την εποχή δεν ήταν καν στην Ισπανία. Βρισκόταν στη Γαλλία όπου δίδασκε ισπανικά σε μια πολύ πλούσια γυναίκα. Εκείνη, όταν πέθανε, του άφησε πολλά χρήματα. Της είχε μιλήσει για τα σχολεία που προσπαθούσε να οργανώσει και φυσικά για τη μεγάλη ανάγκη χρημάτων που υπήρχε για να γίνουν. Τελικά αυτή του άφησε ένα σοβαρό ποσό για να μπορέσει να στηρίξει τα σχολεία του. Πάντως όταν έγινε η απόπειρα ήταν μακριά, αλλά τον κατηγορήσαν λόγω της δράσης του και επειδή έβγαζε και μια εφημερίδα. Τον κάλεσαν να επιστρέψει με μια ψεύτικη δικαιολογία. Του είπαν πως η ανιψιά του, την οποία αγαπούσε πολύ, πέθαινε και καλά θα έκανε να επιστρέψει. Έτσι και έγινε, αλλά τον συνέλαβαν στα σύνορα... και τον εκτέλεσαν με συνοπτικές διαδικασίες.

Τότε λοιπόν, η οργάνωση των εργατών στο Λονδίνο διοργάνωνε συνεχώς ομιλίες για τον Φερέρ κι εγώ πήγαινα και τις παρακολουθούσα. Τις μέρες εκείνες είχαμε κλείσει το σχολείο. Σε μια συνάντηση σηκώθηκα και ρώτησα: «Γιατί δεν μπορούμε εμείς να φτιάξουμε ένα τέτοιο σχολείο;» Ο πρόεδρος της ομάδας, που τον γνώριζα, σηκώθηκε και μου είπε ότι εμείς δε χρειαζόμαστε τέτοια σχολεία γιατί στην Αγγλία υπήρχαν δημόσια σχολεία που δίδασκαν αυτά τα αντικείμενα. «Άλλωστε δεν έχουμε τα χρήματα για να τα λειτουργήσουμε», κατέληξε. Λοιπόν, μάλλον στις φλέβες μου τρέχει και λίγο ιρλανδικό αίμα! Πες μου μόνο ότι δεν μπορώ να κάνω κάτι και θα το κάνω οπωσδήποτε! Τους είπα λοιπόν: «Καλά, θα το κάνω μόνη μου».

Στο σπίτι είχαμε ένα μεγάλο δωμάτιο... ή καλύτερα δύο δω-

μάτια που ενώνονταν με μια συρόμενη πόρτα, που σκέφτηκα πως θα ήταν ιδανικός χώρος για το σχολείο μου. Ρώτησα αμέσως τους γονείς μου αν μπορούσα να χρησιμοποιήσω το χώρο για να φτιάξω ένα Κυριακάτικο Σχολείο. Είχα σχέση με την εκπαίδευση, γιατί από τα 15 μου χρόνια δούλευα σε ένωση για τα παιδιά που σπούδαζαν σε νυχτερινά σχολεία, έτσι οι γονείς μου δεν είχαν αντίρρηση.

Δεν πηγαίνατε σχολείο εκείνη την εποχή;

Ν. Ντ.: 'Αφησα το σχολείο στα 14, γιατί έπρεπε να βοηθήσω την οικογένεια οικονομικά. Πάντως άρχισα να λειτουργώ το μικρό μου Κυριακάτικο Σχολείο. Εδώ έρχονταν διάφοροι άνθρωποι για να βοηθήσουν. Κάποτε είχαμε μια γυναίκα, που ήταν και αυτή κόρη αναρχικών γονιών και μας δίδασκε εσπεράντο. Ποτέ δεν προπαγανδίσαμε τον αναρχισμό. Ποτέ! Μόνο στην περίπτωση που γινόταν κάποια συζήτηση και κάποιος ρωτούσε: «Τι είναι ο αναρχισμός; Τι σημαίνει;» Θα διάβαζα στα παιδιά διάφορα κομμάτια. Στο σχολείο διάβαζα πολύ στα παιδιά και άλλες φορές τους μάθαινα τραγούδια. Ήταν βέβαια τραγούδια της εργατικής τάξης. Υπήρχε, θυμάμαι, ένα βιβλιαράκι που λεγόταν «Chants of Labor» («Εργατικά Τραγούδια») και μαθαίναμε τραγούδια απ' αυτό. Ζούσαμε σε μια όμορφη, ζεστή ατμόσφαιρα αυτοοργάνωσης. Τα παιδιά δε χρειαζόταν να πληρώσουν τίποτα γιατί και εγώ δεν πλήρωνα τίποτα, στους δικούς μου για το σπίτι.

Συνεχώς όμως έψαχνα να βρω ανθρώπους που θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν με το σχολείο. Είχα ακούσει για το Central Liberal College, όπου δούλευε ένας φίλος του Φερέρ και ήθελα να βρω τον Τζέιμς Ντικ για να του ζητήσω να μας βοηθήσει, αλλά δεν ήξερα πώς.

Εκείνο τον καιρό στην Αγγλία δε γιορτάζαμε την Πρωτομαγιά σαν μέρα των λουλουδιών και της άνοιξης, αλλά σαν αργία των εργατών. Ήταν λοιπόν Πρωτομαγιά και στη διαδήλωση εγώ μοίραζα αντιπολεμικές προκηρύξεις εκείνη τη χρονιά. Κάποια στιγμή η διαδήλωση σταμάτησε για ξεκούραση. Εγώ συνέχισα να μοιράζω τις προκηρύξεις, όταν ξαφνικά είδα μπροστά μου ένα μεγάλο πανό με την υπογραφή Central Liberal College. Μάζεψα όσο κουράγιο είχα και πλησίασα μια ομάδα νεαρών πολύ μεγαλύτερων μου, για να ρωτήσω πώς θα βρω βοήθεια. Προχωρώντας σκεφτόμουν ποιον να ρωτήσω. Είδα λοιπόν ανάμεσα στους νεαρούς κι έναν που φαινόταν λίγο μεγαλύτερος γιατί είχε λίγα

Νέλι και Τζιμ Ντικ

γκρίζα μαλλιά και έμοιαζε ήσυχος και σοβαρός. Πήγα κατευθείαν σ' αυτόν και του είπα: «Μου λέτε, σας παρακαλώ, πού θα μπορούσα να βρω τον Τζέιμς Ντικ» και τότε υποκλίθηκε. Είχα πέσει επάνω του τελείως τυχαία. Το ότι τον γνώρισα ήταν ιδανικό, γιατί έκανε πραγματικά πολλά πράγματα για το σχολείο.

Πρώτα απ' όλα μας έφερε σε επαφή με διάφορα άτομα και ιδιαίτερα με ένα φίλο του, τον Γουέλσμαν. Αυτός ήταν αναρχικός αλλά από πολύ ευκατάστατη οικογένεια. Πήγαινε λοιπόν στα κολέγια, στα ορυχεία και οπουδήποτε υπήρχαν ελευθεριακές οργανώσεις και έπαιρνε άτομα που έβλεπε να ενδιαφέρονται και να έχουν τις ικανότητες και τους έστελνε στο Liberal College. Πλήρωνε δηλαδή τα δίδακτρά τους γιατί οι ίδιοι δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να πάνε στο κολέγιο. Όταν ο Τζιμ και ο Γουέλσμαν έφεραν κάποιους απ' αυτούς τους ανθρώπους και μίλησαν στα παιδιά για τις εμπειρίες τους, τη δουλειά τους στα ορυχεία κ.λπ., τους μετέδωσαν τις εμπειρίες τους άμεσα. Τα παιδιά μπορούσαν να μάθουν από πρώτο χέρι για το πώς δούλευαν στα ορυχεία, τι ακριβώς έκαναν, τις συνθήκες εργασίας κ.ά.

Για τέσσερα χρόνια δουλέψαμε στο Κυριακάτικο Σχολείο. Το σχολείο μας έγινε γνωστό και μεγάλωσε τόσο που δεν μπορούσαμε πια να χωρέσουμε στα δυο δωμάτια του σπιτιού μου. Έπρεπε να μεταφερθούμε. Η οργάνωση των εργατών τότε μας βοήθησε οικονομικά. Τα παιδιά ήταν μικρά και δε δούλευαν ακόμα για να μπορούν να πληρώσουν το σχολείο. Έτσι η οργάνωση ανέλαβε να πληρώνει και μεταφερθήκαμε στο Κινγκς Χολ για τις κυριακάτικες συναντήσεις μας.

Σας το παραχώρησαν;

Ν. Ντ.: Όχι βέβαια, πληρώναμε. Η οργάνωση Workers Friend Club ανέλαβε τα έξοδα. Μετά από λίγο είχαμε μια διάσπαση στο σχολείο. Η διάσπαση αυτή στην ουσία δεν ήταν πολιτική. Έγινε γιατί τα αγόρια που είχαν γίνει πια 14 και 15 χρονών άφηναν το σχολείο και έπρεπε να πιάσουν δουλειά. Αυτή ήταν τότε η συνηθισμένη ηλικία για ν' αρχίσει να δουλεύει κανείς. Ήρθαν λοιπόν σε μένα και μου είπαν: «Θέλουμε να κάνουμε κάτι μόνοι μας. Ένα δικό μας σχολείο». Μπορεί να είχαν βαρεθεί και τα μικρά. Ήθελαν να φύγουν σαν ομάδα. Η ομάδα των μεγάλων παιδιών. Τους είπα: «Αυτό είναι θαυμάσιο! Αν μπορείτε έτσι να φύγετε και να κάνετε κάτι μόνοι σας, είναι υπέροχο! Πιστεύετε πώς θα έχετε αρκετά χρήματα για να συντηρείτε κάποιο χώρο; Γιατί

χρειάζεται ένας χώρος για να συναντιέστε». Μου απάντησαν: «Ναι». Τώρα έχουμε αρχίσει να δουλεύουμε και βγάζουμε λίγα χρήματα με τα οποία μπορούμε να το κάνουμε». «Ωραία», είπα, «Είναι υπέροχη ιδέα το γεγονός ότι νιώθετε πως μεγαλώσατε και θέλετε να κάνετε κάτι μόνοι σας!» Με παρακάλεσαν τότε να μιλήσω εγώ στην οργάνωση των εργατών, γιατί δεν ήξεραν πώς να τους το πουν και δεν μπορούσαν να συνεννοηθούν αφού οι περισσότεροι εργάτες ήταν ξένοι και δε μιλούσαν αγγλικά. Συμφώνησα και τους είπα: «Εντάξει και να θυμάστε ότι όποτε χρειαστείτε βοήθεια είμαστε εδώ για να σας βοηθήσουμε!» Όταν πήγα όμως να μιλήσω στην ομάδα, εξοργίστηκαν. «Πού είναι η αφοσίωση;» ρώτησαν. «Ποια αφοσίωση;» τους είπα. «Ήμασταν οι γονείς τους. Μεγάλωσαν και θέλουν να πετάξουν μόνοι τους. Ας τους δώσουμε τουλάχιστον μια ευκαιρία και ας ξαναγυρίσουν, αν δεν τα καταφέρουν. Ας τους αφήσουμε να δοκιμάσουν τα φτερά τους». Όμως αναστατώθηκαν πολύ. Δεν μπορούσαν να καταλάβουν. Έτσι αποφάσισαν να διοργανώσουν μια συνάντηση με όλα τα παιδιά, μικρά και μεγάλα, για να τους μιλήσουν και να τα μεταπείσουν.

Ο νεαρός που μίλησε εκ μέρους της οργάνωσης στα παιδιά (ήταν κορίτσια και αγόρια φυσικά), τους είπε πως πίστευε ότι έπρεπε να είναι πιστοί και αφοσιωμένοι και να παραμείνουν ενωμένοι στην ομάδα. Ο Τζιμ κι εγώ πήγαμε στη συνάντηση, αλλά δεν ανακατευτήκαμε καθόλου, δεν είπαμε ούτε λέξη. Καθόμασταν στην άκρη και ακούγαμε περιμένοντας να δούμε τι θα συμβεί. Ο νεαρός εκπρόσωπος της οργάνωσης ήταν ο γιος του Ρούντολφ Ρόκερ και ήταν πολύ όμορφος, γαλανομάτης, ξανθός, πολύ όμορφος. Τελικά αποφασίστηκε να γίνει ψηφοφορία και να σηκώσουν τα χέρια όσοι ήθελαν να φύγουν. Μερικά αγόρια σήκωσαν τα χέρια τους, αλλά τα κορίτσια έμειναν όλα με τον όμορφο νεαρό! Έτσι τελείωσε η ψηφοφορία. Αρχισαν να βγαίνουν. Ο Τζιμ κι εγώ στεκόμασταν στην πόρτα, δεν είχαμε ούτε καν καθίσει. Όταν πέρασαν από μπροστά μας τ' αγόρια, μας ρώτησαν: «Εσείς που θα πάτε;»: «Με σας φυσικά», τους απαντήσαμε. Βγήκαμε έξω. Σταθήκαμε κάτω από τη δυνατή βροχή, μια μικρή ομάδα. «Και τώρα που θα πάμε;» αναρωτηθήκαμε. Ένα αγόρι είπε πως η αδελφή του είχε ένα μικρό μαγαζάκι που πουλούσε γλυκά και στο πίσω μέρος του υπήρχε μια παλιά κουζίνα-πλυσταριό που πίστευε ότι θα μας άφηνε να το χρησιμοποιήσουμε

για λίγο. Πήγαμε αμέσως εκεί και μπήκαμε στο πλυσταριό. Ήταν ένα τίποτα, ένα πέτρινο πάτωμα, ένα κρύο, μίζερο μέρος, αλλά ήταν το σχολείο μας!

Στη διάρκεια του πολέμου ζητήθηκε από τον Τζιμ να παρουσιαστεί στον στρατό, αλλά δεν ήθελε να πάει. Εμείς μέχρι τότε δεν ήμασταν νόμιμα παντρεμένοι. Επειδή στην αρχή είπαν ότι μόνο οι ανύπαντροι θα έπρεπε να παρουσιασούν, αποφασίσαμε να παντρευτούμε. Μετά όμως και οι παντρεμένοι έπρεπε να καταταγούν. Τότε πήραμε την απόφαση πως θα ήταν καλύτερα για μας, αντί να πάει στο στρατό, να φύγουμε από την Αγγλία και να έρθουμε στην Αμερική. Είχαμε διαβάσει και ακούσει για το κίνημα των Μοντέρνων Σχολείων του Φερέρ στη Νέα Υόρκη. Έτσι φτάσαμε στη Νέα Υόρκη το 1917. Μετά από δύο μήνες πήγαμε στο Στέλτον. Ο Γουίλ Ντόραντ ερχόταν συχνά για να διδάξει τα παιδιά. Στο Στέλτον είχε δημιουργηθεί μια κομούνα κι εκείνος είχε παίξει σημαντικό ρόλο στη μεταφορά των παιδιών από τη Νέα Υόρκη στην κομούνα του Στέλτον. Υπήρχαν άλλωστε πολλοί φοιτητές και άνθρωποι του κολεγίου που είχαν εγκατασταθεί. Ο ίδιος ερχόταν σαν εξωτερικός δάσκαλος και έκανε διάφορα μαθήματα στο σχολείο. Μπορούσε κανείς να διδάσκει στο σχολείο και να μη μένει στην κομούνα. Ερχόταν πάντως σε καθημερινή βάση. Στο Στέλτον δεν είχαμε βλέπετε, τυπικές τάξεις ούτε τυπικά ωράρια και προγράμματα. Τα παιδιά μάθαιναν όλη την ώρα, μάθαιναν περπατώντας μέσα στο δάσος, συζητώντας, παίζοντας. Μάθαιναν αληθινά! Αργότερα, όταν έφτιαξα το δικό μου σχολείο, συχνά με ρωτούσαν: «Πότε αρχίζετε τα μαθήματα; Πότε ξεκινάτε να διδάσκετε;» και απαντούσα: «Αρχίζουμε να διδάσκουμε από τη στιγμή που ανοίγουν τα μάτια τους το πρωί. Μόλις ξυπνούν, αρχίζουν να μαθαίνουν».

Στο Στέλτον έφτασα στα μέσα του χειμώνα. Ήταν Γενάρης. Ο καιρός ήταν απάισιος. Πήρα με τα πόδια το δρόμο από το σταθμό για την κομούνα. Τα πάντα ήταν παγωμένα. Δυο στοιβές από χιόνι σκέπαζαν τα πλαϊνά του δρόμου. Περπατούσα ανάμεσά τους. Τα δάκρυά μου και η μύτη μου είχαν παγώσει. Είχα φτάσει σχεδόν στη στροφή που οδηγούσε στην κομούνα, αλλά ένιωθα πως οι δυνάμεις μου με είχαν εγκαταλείψει. Πριν σωριαστώ, ήρθε κάποιος, με σήκωσε στα χέρια και με μετέφερε. Δεν ήμουν συνηθισμένη, ζούσα όλη μου τη ζωή στην πόλη.

Το σπίτι που ζούσαν τα παιδιά ήταν ένα πολύ μεγάλο σπίτι

που το συντηρούσαν με μεγάλη δυσκολία γιατί δεν υπήρχαν χρήματα. Οι άνθρωποι που διαχειρίζονταν το σχολείο ήξεραν ότι θα ήθελαν να έχουν ένα ελεύθερο σχολείο, αλλά νομίζω πως δεν καταλάβαιναν τι πραγματικά σημαίνει ελευθερία. Έτσι ο καθένας έκανε ό,τι του άρεσε, όταν του άρεσε και τα παιδιά μάθαιναν απ' όλους.

Τι εννοείτε όταν λέτε ότι δεν καταλάβαιναν τι σημαίνει πραγματικά ελευθερία;

Ν. Ντ.: Δεν καταλάβαιναν πως όταν είσαι ελεύθερος θα πρέπει να θέλεις και οι άλλοι να είναι ελεύθεροι. Έτσι είναι. Βλέπετε, οι άνθρωποι έχουν την ιδέα: «Θέλω να κάνω ό,τι μου αρέσει», αλλά όταν σχετίζεσαι με άλλους ανθρώπους και οι άλλοι θα πρέπει να μπορούν να κάνουν αυτό που θέλουν. Πρέπει να είναι κανείς υπεύθυνος. Δύο πράγματα χρειάζεσαι: Να έχεις την ελευθερία σου και να έχεις υπευθυνότητα. Ακόμα πρέπει να ξέρεις πως για ό,τι κάνεις υπάρχει μια αντίδραση. Υπάρχει δράση και αντίδραση. Έπρεπε να μάθουν να συνδιαλέγονται μ' αυτό. Νομίζω πως όταν βρεθήκαμε στο σχολείο με τον άντρα μου αυτό είναι ένα πράγμα που τα παιδιά έμαθαν.

Γυρίσατε πάλι στην Αγγλία;

Ν. Ντ.: Ναι, γύρισα για λίγο στην Αγγλία όταν ήμουν έγκυος. Μείναμε στην Αγγλία 3 μήνες. Γέννησα το γιο μου.

Στο σημείο αυτό έρχεται μαζί μας ο γιος της Νέλις ο Τζέιμς Ντικ, που φοίτησε στο σχολείο του Στέλτον, και θα θέλαμε να συνεχίσουμε για να μάθουμε λίγα πράγματα για την ιστορία του.

Τζ. Ντ.: Είναι αλήθεια πως φύγαμε από το Στέλτον το 1924 και ταξιδέψαμε στην Αγγλία και τη Γαλλία. Η μητέρα μου δούλεψε στη Μασσαλία και ο πατέρας μου επισκέφτηκε την Ισπανία. Ήταν κι αυτή μια ολόκληρη περιπέτεια. Γυρνώντας στην Αμερική δεν καθίσαμε πολύ στο Στέλτον, πήγαμε στον καταυλισμό των Μοϊκανών.

Ν. Ντ.: Όταν εγκατασταθήκαμε στον καταυλισμό και βρήκαμε το νέο μας σχολείο, εγώ είχα πάρει μαζί μου 5-6 παιδιά από το Στέλτον τα οποία ήθελαν να με ακολουθούν παντού. Μείναμε λοιπόν εκεί κι εγώ έπρεπε να φροντίζω γι' αυτά τα παιδιά, να τους μαγειρεύω, να τα βγάζω έξω, να τα διαβάζω, να τους μιλάω. Τώρα άλλα παιδιά από τον καταυλισμό έρχονταν και κάθονταν στην άκρη και παρακολουθούσαν τα παιδιά μας που έτρωγαν. Αυτό τους το είχαμε διδάξει γιατί όταν πρωτοείχαμε

πάει στο Στέλτον έτρωγαν σαν ζώα. Ο καθένας ορμούσε και άρπαζε ό,τι προλάβαινε, δεν υπήρχαν περιθώρια για ευγένειες και καλή συμπεριφορά μεταξύ τους. Έτσι τους διδάξαμε πώς θα έπρεπε να κάθονται στο τραπέζι και είναι κι αυτό μια ολόκληρη ιστορία από μόνο του. Το πώς δηλαδή το κάναμε. Στον Μοχίγκαν όμως τα παιδιά μου ήξεραν πια πώς να καθίσουν και να φάνε σωστά χωρίς να κάθεται κανένας από πάνω τους και να τους λέει: «Φάε, χρυσό μου, έλα, φάε, πρέπει να φας». Κανείς δεν έμπαινε σε τέτοιο κόπο. Σέρβιραν το φαγητό τους, το έτρωγαν όλο ή έτρωγαν όσο ήθελαν. Τα άλλα παιδιά έρχονταν και κοιτούσαν, παρακολουθούσαν και φαίνονταν τόσο ανυπόμονα να μπουν στην ομάδα, γιατί αυτό ήθελαν, να μπουν στην ομάδα. Κάποια φορά που πήρα τα παιδιά και πήγαμε στο δάσος και καθίσαμε κάτω και τους διάβαζα, ήρθαν κι αυτά και κάθισαν κοντά μας.

Τι έγινε τελικά; Τα δεχτήκατε;

Ν.Ντ.: Αποφασίσαμε τελικά να τα δεχτούμε και αργότερα σκεφτήκαμε πως, επειδή οι ανάγκες είχαν αυξηθεί, έπρεπε να οργανωθούμε σε σχέση με τις δουλειές που έπρεπε να γίνουν. Ήταν γελοίο όλοι να κάνουμε τα ίδια πράγματα. Έτσι βρήκαμε ένα άτομο που μας μαγείρευε και αργότερα ένα άλλο που φρόντιζε το σπίτι. Τρώγαμε όλοι μαζί με τα παιδιά κι εγώ τα έπαιρνα και τα έβγαζα έξω και τα δίδασκα... ήμουν μαζί τους. Μισώ τη λέξη «διδάσκω». Θυμάμαι κάποτε ένα μικρό που μου είχε πει: «Θέλω να μαθαίνω, αλλά δε θέλω να με διδάσκουν».

Τζ. Ντ.: Το σχολείο εκείνο τον καιρό άρχισε να μεγαλώνει, αφού νέα άτομα έρχονταν συνεχώς να προστεθούν στην κομούνα. Το σπίτι είχε γεμίσει και είχαμε κι ένα μεγάλο αχυράνα, που κι αυτόν τον χρησιμοποιούσαμε για μάθημα ή για χορούς και γυμναστική. Υπήρχαν μεγάλα κτήματα γύρω γύρω που τα καλλιεργούσαμε με λαχανικά και διάφορα άλλα. Είχαν έρθει και νέοι δάσκαλοι στο σχολείο και μαζί με τα παιδιά είχε αυξηθεί και το προσωπικό. Στην περιοχή υπήρχε και μια λίμνη, έτσι το σχολείο είχε όλες τις ανέσεις που μπορεί κανείς να φανταστεί. Η φήμη του απλώθηκε σ' όλη τη χώρα. Άνθρωποι που νοιάζονταν για την προοδευτική εκπαίδευση έρχονταν και μας επισκέπτονταν για να ζήσουν από κοντά την ατμόσφαιρα του σχολείου. Είχαμε επισκέπτες απ' όλη τη χώρα.

Όπως είπα, το σχολείο απέκτησε ένα δικό του χαρακτήρα

σαν ελεύθερο σχολείο. Ήταν πραγματικά ένα ελεύθερο σχολείο, γιατί δεν είχαμε βαθμούς ούτε βαθμίδες. Πηγαίναμε στην τάξη μόνο αν το θέλαμε, αν και τα περισσότερα παιδιά το ήθελαν. Αυτό συνεχίστηκε για τέσσερα χρόνια. Εν τω μεταξύ το σχολείο συνέχισε να μεγαλώνει και το σπίτι δεν μπορούσε πια να μας χωρέσει, έπρεπε να μεταφερθούμε αλλού. Έτσι νοικιάστηκε ένα μεγάλο σχολικό κτίριο με αίθουσες εκδηλώσεων και τα πάντα. Αυτό το σχολείο ήταν καλά οργανωμένο, συνδεόταν με την κομούνα και λειτουργούσε πολύ καλά. Γύρω στο 1928 συνέβη κάτι που είχε να κάνει με τη διοίκηση του σχολείου και τους τρόπους λειτουργίας. Μερικοί από τους υπεύθυνους της κοινότητας στη Νέα Υόρκη, χωρίς ποτέ να έχουν αναμειχθεί στη δημιουργία του σχολείου, θέλησαν να παρέμβουν τώρα που είχε γίνει γνωστό και δημοφιλές. Πίστευαν ότι θα ήταν καλό να φέρουν ένα μεγάλο όνομα από το χώρο της εκπαίδευσης που θα μπορούσε να συγκεντρώσει χρήματα για το σχολείο. Στους γονείς μου δεν άρεσε καθόλου αυτό. Δεν ήταν και τόσο εύκολο να δεχτούν αυτή την παρέμβαση. Έτσι αποφάσισαν να φύγουν και να έρθει κάποιος άλλος στη θέση τους.

Εκείνη την περίοδο το Στέλτον είχε αρχίσει να συρρικνώνεται. Οι αγρότες είχαν φύγει γύρω στο 1925 και για 3 χρόνια η σοδειά είχε μειωθεί στο μισό. Το παλιό σχολείο μέχρι το 1929 είχε καταντήσει ένα ερείπιο. Τα παράθυρα έπεφταν, η οροφή έσταζε...

Έτσι αποφασίσατε να γυρίσετε στο Στέλτον;

Τζ. Ντ.: Αφού έτσι κι αλλιώς θα φεύγαμε από το Μοχίγκαν, μας ζήτησαν να γυρίσουμε στο Στέλτον. Έτσι γυρίσαμε στην κομούνα και το παλιό σχολείο επισκευάστηκε και επιπλώθηκε πάλι από την αρχή. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ξαναχτίστηκε και πραγματικά γνώρισε καλύτερες μέρες.

Νομίζω πως δεν ξέρατε να διαβάζετε μέχρι την ηλικία των δέκα χρόνων. Θα ήθελα να μας πείτε κάτι γι' αυτό.

Τζ. Ντ.: Να σας υπενθυμίσω ότι κανείς δε μας πίεζε να κάνουμε τίποτα απ' όλα αυτά κι εγώ ενδιαφερόμουν τότε περισσότερο να φτιάχνω τρανζιστοράκια με κρυσταλλικά στοιχεία, να σκαρφώνω στα δέντρα και να βοηθάω στην καντίνα. Παρακολουθούσα και μερικά μαθήματα, αλλά υποθέτω πως δεν έδινα σημασία στα μικροπροβλήματα που αντιμετώπιζα, επειδή δεν ήξερα να διαβάζω. Θυμάμαι όμως πολύ καλά ότι κάποτε έπεσε στα χέρια μου ένα βιβλίο που ήθελα πάρα πολύ να το διαβάσω. Λεγόταν

Η Νέλι και ο Τζιμ Ντικ με το Μοντέρνο Σχολείο το 1925

«Σμόκι» και μιλούσε για την ιστορία ενός αλόγου και ενός καουμπόη. Μια πολύ συγκινητική ιστορία με όμορφες εικόνες. Νομίζω πως κάποιος διάσημος καουμπόης το είχε γράψει, δε θυμάμαι το όνομά του αυτή τη στιγμή. Πήρα λοιπόν το βιβλίο και πήγα σε μια από τις δασκάλες και της ζήτησα να μου μάθει να διαβάζω το συγκεκριμένο βιβλίο. Όταν μετά από χρόνια την επισκέφτηκα, της είπα: «Εσύ τελικά μου έμαθες να διαβάζω» και εκείνη μου απάντησε: «Μου ήρθες μ' εκείνο το βιβλίο και σε ρώτησα: «Θέλεις να σου μάθω να διαβάζεις;» και μου είπες: «Όχι, θέλω να μου μάθεις να διαβάζω αυτό το βιβλίο». Από τότε που διάβασα εκείνο το βιβλίο, διάβαζα τα πάντα και για το μόνο πράγμα που μετάνιωσα ήταν που δεν είχα διαβάσει όλες τις παιδικές ιστορίες πριν αρχίσω να διαβάζω σοβαρά βιβλία. Βλέπετε ήμουν αρκετά μεγάλος και ξεκίνησα κατευθείαν από σοβαρά βιβλία.

Ν. Ντ.: Θυμάμαι κάποια θαυμάσια μέρα που ήταν κλεισμένος στο εργαστήρι. Όλα τα παιδιά ήταν έξω και έπαιζαν και εκείνος κλεισμένος μέσα, καθισμένος πάνω στον πάγκο που δουλεύαμε και με τη μύτη χωμένη σ' ένα βιβλίο. Πήγα και του είπα: «Τζιμ, όλοι είναι έξω και παίζουν, έχει μια θαυμάσια μέρα, γιατί δε βγαίνεις και συ;». Μια νεότερη δασκάλα που μπήκε εκείνη τη στιγμή μου είπε: «Αμάν, εσύ δεν πιάνεσαι από πουθενά! Πρώτα ανησυχούσες γιατί δεν μπορούσε να διαβάζει, τώρα ανησυχείς γιατί διαβάζει πολύ!»

Τζ. Ντ.: Όπως σας είπα, δεν είχαμε βαθμούς ούτε βαθμίδες ούτε διοίκηση που να μας επιβάλλει κανόνες και τιμωρίες, τουλάχιστον άδικες τιμωρίες. Εμείς, τα παιδιά, διοικούσαμε το σχολείο σε μια εβδομαδιαία συνέλευση. Ένα παιδί οριζόταν κάθε φορά πρόεδρος της συνέλευσης και οι δάσκαλοι έπαιρναν κι αυτοί μέρος σαν ισότιμα μέλη. Είχαν όλοι ίση ψήφο με τα παιδιά. Στη συνέλευση αποφασίζαμε για όλες τις δουλειές και για το ποιος θα αναλάμβανε τι. Εμείς ήμασταν υπεύθυνοι για τη συντήρηση και τον καθαρισμό του σχολείου, για διάφορες δουλειές έξω απ' αυτό. Έτσι κάποιοι προσφέρονταν να δουλέψουν την καντίνα, κάποιοι άλλοι να την καθαρίσουν το βράδυ που θα έκλεινε κ.λπ. Με τον τρόπο αυτό μοιράζονταν όλες οι δουλειές. Επίσης στη συνέλευση λύναμε και τα διάφορα προβλήματα και τις παρεξηγήσεις που συνέβαιναν μεταξύ μας. Λέγαμε τα παράπονά μας που αντιμετωπιζόνταν όλα πολύ σοβαρά. Γίνονταν προτάσεις

και συζητήσεις για να βρεθούν λύσεις ή για να δοθούν τιμωρίες. Ας πούμε για παράδειγμα ότι κάποιος είχε αφήσει στη βροχή ένα εργαλείο και σκούριασε. Συζητούσαμε τις προτάσεις για τιμωρία αφού τον ακούγαμε και μετά αποφασίζαμε με ψηφοφορία πια τιμωρία θα βάζαμε. Μερικές φορές τα παιδιά ήταν πιο ανστηρά απ' ό,τι θα ήθελαν οι μεγάλοι. Στις συζητήσεις που γίνονταν για το γεγονός, μπορεί να πρότειναν να μην του επιτρέψουν να έρθει στην καντίνα για ένα μήνα. Αν γινόταν όμως κάποια συζήτηση και κάποιος δάσκαλος μας έλεγε: «Δεν νομίζετε πως είναι λίγο βαριά η τιμωρία γι' αυτό που έκανε;» Καταλήγαμε τελικά σε 1-2 μέρες μόνο απομάκρυνση από την καντίνα. Όμως ψηφίζαμε πραγματικά, δεν κάναμε τίποτα επειδή το έλεγε ο δάσκαλος. Άλλωστε οι δάσκαλοί μας δεν ήταν στο αντίθετο στρατόπεδο. Όταν βλέπεις τους δασκάλους σου σαν φίλους και όχι σαν αντιπάλους ή εκπροσώπους εξουσίας, όλα είναι διαφορετικά. Δουλεύαμε όλοι μαζί. Ήταν το σχολείο μας όχι το σχολείο τους.

Πόσο σας επηρέασε αυτού του είδους η εκπαίδευση που πήρατε στην εξέλιξή σας; Ποιες άλλες σπουδές κάνατε;

Τζ. Ντ.: Λοιπόν, πιστεύω ότι αυτό αφορά τα περισσότερα παιδιά που μεγάλωσαν στο σχολείο και όσους ακολούθησαν πανεπιστημιακές σπουδές, κι όσους έγιναν τεχνίτες, π.χ. υδραυλικοί, ηλεκτρολόγοι, μαραγκοί κ.λπ. Όλοι βιώσαμε μια άποψη για τη μάθηση και τη δημιουργικότητα που θα τη χαρακτήριζα οικουμενική. Πολλοί στη διάρκεια της ζωής τους άλλαξαν διάφορα επαγγέλματα. Σε μένα πάντως αυτό συνέβη. Με ενδιέφεραν πολύ τα παιδιά και ήθελα στην αρχή να γίνω δάσκαλος, γι' αυτό πήγα με υποτροφία στο πανεπιστήμιο Κολούμπια. Ενώ σπούδαζα όμως, κατάλαβα πως με ενδιέφερε πάρα πολύ η ιατρική. Μεταπήδησα λοιπόν στην ιατρική. Σκέφτηκα πως αν σπούδαζα γιατρός θα μπορούσα να είμαι και δάσκαλος, ενώ, αν σπούδαζα μόνο δάσκαλος, δε θα μπορούσα να είμαι γιατρός. Τελικά πήρα την ειδικότητα του παιδίατρον στο πανεπιστήμιο Κολούμπια. Αλλά θα έπρεπε να κάνω τη διδασκαλία μου σε ένα άλλο σκηνικό και παράλληλα συνέχισα να ασχολούμαι με τα σχολεία.

Γυρίζοντας τώρα στην ιστορία, το 1933 και μετά πέντε περίπου χρόνια παραμονής στο Στέλτον, το συμβόλαιο που κατά κάποιο τρόπο είχαν οι γονείς μου με την κομούνα έληξε και ξεκινήσαμε πάλι τα ταξίδια. Επιστρέφοντας στην Αμερική οι δικοί μου άνοιξαν το δικό τους σχολείο. Ήταν ένα πολύ μικρό ιδιωτικό

σχολείο που δεν είχε σχέση με την κομούνα, αλλά ο στόχος ήταν πάλι να λειτουργήσει με τον ίδιο ελεύθερο τρόπο. Το σχολείο αυτό δούλεψε μέχρι το 1958.

Το σχολείο του Στέλτον συνέχισε για λίγο ακόμα να λειτουργεί με ένα ζευγάρι που είχε από την αρχή βοηθήσει στην οργάνωσή του, τους Φερμ. Παρόλο που είχαν πια γεράσει, δούλευαν με αφοσίωση στο σχολείο και στην κομούνα, η οποία την εποχή εκείνη διασπάστηκε. Μια στρατιωτική βάση στήθηκε κοντά στην κομούνα και διάφοροι αξιωματικοί έρχονταν με τις οικογένειές τους και αγόραζαν φτηνά σπίτια εκεί. Βαθμιαία λοιπόν, όλη η ιδέα της κομούνας, εξασθένησε.

Η κομούνα, όταν ήμουν παιδί, ήταν ό,τι καλύτερο για μας. Μπορούσες να πας όπου ήθελες, ήξερες τους πάντες, όλοι νοιάζονταν, όλοι στήριζαν το σχολείο, οι πόρτες ήταν ανοιχτές. Αν σ' έπιανε βροχή στο δρόμο, μπορούσες απλά να μπεις στην κοντινότερη πόρτα και η οικογένεια σε φιλοξενούσε. Τέτοια ήταν η κατάσταση. Καμιά πόρτα δεν ήταν κλειδωμένη στην κομούνα. Θα ήθελα να προσθέσω κι ένα ακόμα πράγμα για τη διάσπασή της. Ίσως έπαιξε ρόλο σ' αυτό και η Τρίτη Διεθνής. Η κομούνα συγκέντρωνε πάντα κάθε είδους επαναστάτες, ελευθεριακούς, ιδεαλιστές, αλλά και υγιεινιστές, γυμνιστές και ό,τι άλλο μπορείτε να φανταστείτε. Ήταν όλοι τους ευπρόσδεκτοι στην κομούνα, αρκεί να σέβονταν τους άλλους και μπορούσαν να ζήσουν όπως ήθελαν. Όλοι δρούσαν γύρω από το σχολείο, όλοι ήθελαν να το στηρίξουν, γιατί ήταν μια ριζοσπαστική πρόταση για την εκπαίδευση. Όταν έγινε η Τρίτη Διεθνής η ομάδα των κομμουνιστών άρχισε να δημιουργεί τις δικές της κλίκες και αυτό δίχασε τα αισθήματα της κομούνας. Ξαφνικά παρουσιάστηκε μια ομάδα που είχε σαν πρωταρχικό της στόχο να προωθήσει τον -ισμό της, παρά να στηρίζει το σχολείο. Μέχρι τότε ο καθένας είχε τον δικό του -ισμό στο σχολείο. Κανενός είδους -ισμός δε διδασκόταν στο σχολείο. Το κάθε παιδί αποφάσιζε μόνο του για το τι θα ήθελε να κάνει, να γίνει ή ποιες ιδέες θα ακολουθούσε. Αυτό με λίγα λόγια ήταν το τέλος της αποικίας του Στέλτον.

Αργότερα ήρθα σε επαφή με τις ιδέες του Α. Σ. Νιλ μέσω ενός φίλου που ήταν εκδότης και έστειλε το παιδί του στο Σάμερχιλ. Πίστευε πως αυτή ήταν η απάντηση στα προβλήματα του κόσμου, πράγμα που πιστεύω πως ήταν το αίσθημα και η φιλοσοφία που είχαμε και εμείς στο Στέλτον αλλά και στα μοντέρνα

σχολεία. Οι άνθρωποι να μεγαλώνουν σε μια ελεύθερη ατμόσφαιρα, χωρίς φόβο για τη ζωή. Ήθελαν ο κόσμος να γίνει καλύτερος. Πίστευαν στην ειρήνη. Υπήρχε μια πολύ ιδεαλιστική ατμόσφαιρα. Ο Χάρολντ κι εγώ σκεφτόμασταν με τον ίδιο τρόπο. Εκείνος εξέδωσε στην Αμερική το βιβλίο του Νιλ «Σάμερχιλ». Ήθελε να προωθήσει τις ιδέες αυτές και ξεκίνησε μια ομάδα στην οποία μου ζήτησε να πάρω κι εγώ μέρος σαν ιδρυτικό μέλος αν το θέλετε. Ήθελε να ιδρύσει τέτοια σχολεία σε όλη την Αμερική. Η προσπάθεια αυτή πήγε καλά και είχαμε φτιάξει μια αρκετά μεγάλη ομάδα με πολύ δραστήριες συναντήσεις. Ψάχναμε για κτίρια όπου θα μπορούσαμε να οργανώσουμε τέτοια σχολεία.

Με βάση τις εμπειρίες σας τι νομίζετε πώς χρειάζεται ο κόσμος σήμερα και ειδικότερα η εκπαίδευση;

Ν. Ντ.: Αυτή τη στιγμή δεν ξέρω. Δε νομίζω ότι υπάρχουν έτοιμες λύσεις. Εύχομαι, βέβαια να μπορέσουμε να βρεθούμε πρώτα μαζί. Δε νομίζω ότι υπάρχουν μαζικές λύσεις. Για παράδειγμα, όταν ο Τζιμ δούλευε με την ομάδα του Σάμερχιλ, του είπα πως κάτι τέτοιο δε θα μπορούσε να γίνει στην πόλη. Διαβάζοντας έμαθα και για άλλες κομούνες. Η κομούνα του Ρέντγουντ έγινε γύρω στα 1800... Παλιότερα ακόμα υπήρχαν κι άλλες κομούνες. Εγώ πιστεύω στη ζωή στην κομούνα. Το πιστεύω γιατί το κάναμε, το δοκιμάσαμε σε μικρές ομάδες. Παίρνω πολλά γράμματα από τα παιδιά που μου λένε: «Αυτή ήταν η πιο ευτυχημένη περίοδος, αγγίξατε τη ζωή μας. Μας δείξατε πώς να πράττουμε μόνο και μόνο με το να ζούμε μαζί». Ίσως και μόνο το γεγονός ότι ζούσαμε μαζί να ήταν ένα παράδειγμα για το πώς θα θέλαμε να είναι ο κόσμος, για το πώς σκεφτόμαστε τη ζωή με τους άλλους. Αλλά δεν μπορώ να σας δώσω καμιά συνταγή. Δεν υπάρχουν συνταγές. Θα μπορούσαμε να καταλάβουμε τι συνέβαινε εδώ και μόνο από τα παιδιά που έρχονταν για να ζήσουν μαζί μας και μέσα σε δύο μήνες, μόνο δύο μήνες, ήταν τελείως διαφορετικά. Παιδιά που τα είχαν πετάξει έξω από τα δημόσια σχολεία, από τα γραφεία των ψυχολόγων, που τα είχαν πετάξει έξω από παντού γιατί πάλευαν σκληρά για κάτι που ήθελαν και δεν μπορούσαν να το αποκτήσουν. Έφταναν στο σχολείο και σε δύο μήνες είχαν βρει τον εαυτό τους.

Γιατί;

Ν. Ντ.: Γιατί τους δείχναμε κατανόηση, γιατί τ' ακούγαμε. Το να ακούς προσεκτικά τα παιδιά είναι πολύ σημαντικό. Με το γιο

μου μπορεί να διαφωνούμε και να τσακωνόμαστε συχνά, πρέπει όμως να σας πω πως έμαθα πολλά πράγματα απ' αυτόν μόνο και μόνο για τον άκουγα από τότε που ήταν 4 χρονών. Έμαθα πράγματα που με βοήθησαν να σταθώ σωστά απέναντι σε όλα τα παιδιά. Πιστεύω πως πρέπει να ακούς, να κατανοείς και να είσαι πρόθυμος να δώσεις τον εαυτό σου. Τι σημαίνει εκπαίδευση; Σημαίνει να αναδεικνύεις, να βγάζεις στην επιφάνεια, όχι να συσσωρεύεις, να κάνεις πλύση εγκεφάλου...

Στιγμές από την πρώτη συνάντηση παλιών μαθητών των Μοντέρνων Σχολείων.

Την επόμενη μέρα από τη συζήτηση με τη Νέλι Ντικ πραγματοποιήθηκε στο Νιου Τζέρσι συνάντηση παλιών μαθητών των Μοντέρνων Σχολείων. Μερικά από τα σχόλια που ακούστηκαν στη συνάντηση καταγράφουμε εδώ σαν πληροφορίες από προσωπικές εμπειρίες των συμμετεχόντων.

«Την εποχή του Φερέρ, τα σχολεία στην Ισπανία ελέγχονταν απόλυτα από την Εκκλησία. Κάθε ιερέας στην περιοχή του έπρεπε να κάνει αυστηρό έλεγχο στο τι και το πώς μάθαιναν τα παιδιά στο σχολείο. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού να είναι αναλφάβητοι. 2.000.000 αγράμματοι άνθρωποι αναφέρουν οι επίσημες στατιστικές της εποχής. Έτσι είναι φυσικό το ενδιαφέρον που δείχνει ο Φερέρ για την εκπαίδευση των παιδιών των εργατών, μια και η εργατική τάξη είναι στην πλειοψηφία της αυτή που υποφέρει από αναλφαβητισμό. Τα σχολεία του Φερέρ, γνωστά σαν Μοντέρνα Σχολεία, είχαν και ένα ακόμα μοναδικό στοιχείο. Τα συντηρούσαν τα συνδικάτα των εργατών, όχι σαν άτομα, αλλά σαν οργανώσεις. Υπήρχαν πάνω από 200 Μοντέρνα Σχολεία σ' όλη τη χώρα, που δεν τα στήριζαν μόνο οικονομικά, αλλά τους διέθεταν και άτομα του συνδικάτου για να βοηθήσουν στην οργάνωση και τη λειτουργία του σχολείου, καθώς και να συμμετέχουν στις διάφορες δραστηριότητες. Πιστεύω πως δεν υπάρχει κανένα άλλο μέρος στον κόσμο όπου τα συνδικάτα έπαιξαν τόσο σημαντικό και πρωτοποριακό ρόλο ή που έκαναν τόσα πολλά στον τομέα της εκπαίδευσης για το καλό των παιδιών των εργατών».

Στη συνάντηση παρουσιάστηκαν τέσσερα αυθεντικά αντίτυπα του βιβλίου του Φερέρ «L' Editorial de Escuela Moderna» που

εκδόθηκε το 1905. Ο ομιλητής επισήμανε πως στο βιβλίο αυτό βρίσκεται η βασική φιλοσοφία της λειτουργίας του Μοντέρνου Σχολείου.

«Αναφέρεται σ' αυτό το βάρος που δίνεται στις φυσικές επιστήμες, τη γεωγραφία, την αστρονομία, την ιστορία. Οι επιστήμες και τα επιτεύγματά τους έπρεπε να γίνουν κτήμα των παιδιών. Έλεγαν: όχι θρησκεία, όχι πολιτική, μόνο φυσικές επιστήμες. Διάβαζα ένα κομμάτι που είναι ενδεικτικό του τρόπου που απαντούσαν στα παιδιά με τα δεδομένα των καιρών. Η ερώτηση ήταν πόσο χρόνο χρειάζεται για να ταξιδέψει ο άνθρωπος στο φεγγάρι με την ταχύτητα εκείνου του καιρού. Η απάντηση ήταν πως με την ταχύτητα που έτρεχαν τα τρένα εκείνο τον καιρό ο άνθρωπος θα χρειαζόταν 200 χρόνια (!), δηλαδή τέσσερις γενιές για να φτάσει στο φεγγάρι. Σήμερα μπορεί να φτάνουμε σε λίγες ώρες, όμως αυτά ήταν τα δεδομένα της εποχής και στα παιδιά δίνονταν τα πραγματικά στοιχεία μ' έναν τρόπο που θα μπορούσαν να τα αντιληφθούν».

Ο Μάριο Τζορντάνο από την Ισπανία έστειλε ένα γράμμα στη συνάντηση καταγράφοντας τη δική του εμπειρία από το Σχολείο της Φύσης, στη Βαρκελώνη, όπου είχε φοιτήσει. Αυτή είναι η μαρτυρία του.

Αναμνήσεις από το Σχολείο της Φύσης.

Φρανσίσκο Φερέρ Γκουάρδια (1850-1909). Γεννήθηκε στην Αλέγια της Βαρκελώνης. Ήταν ένας παιδαγωγός και Ισπανός επαναστάτης, αναρχικής ιδεολογίας. Νέος εργάστηκε ως επιθεωρητής των σιδηροδρόμων και στα 25 του μπήκε στη μασονική στοά. Πήρε μέρος στην εξέγερση στο πλευρό του στρατηγού Βιγιακάμπα. Μετανάστευσε στο Παρίσι και δούλεψε στην αρχή ως γραμματέας του Λουίς Ζοριάς και αργότερα ως δάσκαλος ισπανικών. Το 1901 κληρονόμησε την περιουσία της Ερνεστίν Μολλιέρ, μιας μαθήτριάς του στο Παρίσι και τον ίδιο χρόνο ίδρυσε το πρώτο Μοντέρνο Σχολείο, στη Βαρκελώνη. Αυτό του δημιούργησε πολλά προβλήματα. Το 1906 κατηγορήθηκε για συμμετοχή στην απόπειρα δολοφονίας που έγινε εναντίον του βασιλιά Αλφόνσου του 13ου στο Παρίσι, χωρίς να υπάρχουν στοιχεία εναντίον του. Πάντως το 1909 καταδικάστηκε σε θάνατο με την ψεύτικη κατη-

γορία πως ήταν υπεύθυνος για τα γεγονότα της **Τραγικής Εβδομάδας** στη Βαρκελώνη και εκτελέστηκε μια εβδομάδα μετά.

Το Σχολείο της Φύσης βρισκόταν στη γειτονιά του Κлот, στη Βαρκελώνη, υπό τη φροντίδα του συνδικάτου της CNT. Το σχολείο διευθυνόταν από τον καθηγητή Χουάν Χ. Ελίας μαζί με τη σύντροφό του κυρία Ρόκα και την κόρη τους Λιμπερτά, που σημαίνει ελευθερία, η οποία εργαζόταν, επίσης, ως δασκάλα στο σχολείο. Το 1932-33 η οικογένειά μου μετακόμισε στο Κлот και αμέσως πήγα στο Σχολείο της Φύσης. Ως μαθητής του Φερέρ, ο Χουν Χ. Ελίας ακολουθούσε τη μέθοδο των Μοντέρνων Σχολείων του Φερέρ. Οι δραστηριότητές του, λοιπόν, ήταν τελείως διαφορετικές απ' όλα τα άλλα σχολεία στο Κлот και σ' ολόκληρη τη Βαρκελώνη. Ένα παιδί που θα ερχόταν σ' αυτό το σχολείο θα καταλάβαινε αμέσως τη διαφορά από εκείνο που φοιτούσε πριν. Ήταν μια εκπαιδευτική επανάσταση που ήθελε να ανατρέψει όλα τα δεδομένα στο χώρο του σχολείου, όπως έκανε το Μοντέρνο Σχολείο. Πρώτα απ' όλα ήταν το μοναδικό σχολείο που αγόρια και κορίτσια ήταν μαζί στην ίδια τάξη, από τα μικρότερα μέχρι τα μεγαλύτερα. Αγόρια και κορίτσια μοιράζονταν τις ίδιες τάξεις ανάλογα με την ηλικία τους. Τα παιδιά κυριολεκτικά ανέπνεαν την επιθυμία τους να μάθουν. Πήγαιναν στο σχολείο χαρούμενα και κάθε μέρα μάθαιναν κάτι νέο. Δε γνώριζαν κανενός είδους φυσική ή ηθική τιμωρία. Όλοι θυμόμασταν στα προηγούμενα σχολεία μας τις φοβερές τιμωρίες που επέβαλαν στα «άτακτα» παιδιά, τα χτυπούσαν στις παλάμες με το χάρακα, τα έβαζαν όρθια να στέκονται γυρισμένα προς τον τοίχο, ή τους φορούσαν αφτιά γαϊδάρου και τα περιέφεραν στο σχολείο. Όλα αυτά γίνονταν μπροστά στους φίλους τους και τους συμμαθητές τους και στόχο τους είχαν να προσβάλουν και να μειώσουν το παιδί. Αυτά ήταν και η αιτία που τα παιδιά δεν ήθελαν να πηγαίνουν στο σχολείο. Στο Μοντέρνο Σχολείο, αν γινόταν κάτι που απαιτούσε διευθέτηση, αντιμετωπιζόταν έμμεσα με συζήτηση και ποτέ μα ποτέ δεν αναφερόταν κανένα όνομα. Ο ταραξίας ήταν ο μόνος που καταλάβαινε πως αναφέρονταν σ' αυτόν. Αυτό ήταν το μάθημα που κανένας μας δεν ξέχασε. Το Μοντέρνο Σχολείο ήθελε να διδάξει τα παιδιά να είναι ελεύθερα, να αγαπούν το συνάνθρωπο, να μην καταστρέφουν τη φύση, να μη συμπεριφέρονται άσχημα στα ζώα. Με άλλα λόγια, ήθελαν να τους μάθουν να αγαπούν τη ζωή. Μάθαιναν ακόμα να σέβονται τους γε-

ροντότερους με κάθε τρόπο, με λόγια και με πράξεις. Για παράδειγμα, παραμέριζαν στο πεζοδρόμιο για να περάσει ένας ηλικιωμένος ή μια έγκυος γυναίκα. Αυτό δεν έγινε με πίεση, απλά εξηγήθηκε στα παιδιά η αιτία. Ο ηλικιωμένος έχει περισσότερη πείρα στη ζωή και θα μπορούσε να μας διδάξει, να μας πει πράγματα γι' αυτή που εμείς δεν τα ξέρουμε, γιατί είμαστε μικροί. Αυτό το σεβασμό λοιπόν προς τους ηλικιωμένους δείχναμε στους δρόμους και στις δημόσιες συγκοινωνίες, παραχωρώντας μια θέση ή δίνοντας ένα χέρι βοήθειας όποτε χρειαζόταν.

Η διδασκαλία εξελισσόταν σταδιακά από χρόνο σε χρόνο. Κάθε δάσκαλος έπρεπε να έχει το πολύ 15 παιδιά στην τάξη. Το γεγονός αυτό διασφάλιζε ότι κάθε παιδί θα μπορούσε αργά ή γρήγορα να κάνει κτήμα του το αντικείμενο που μελετούσε η ομάδα. Ποτέ δεν προχωρούσαν σε νέο θέμα αν όλα τα μέλη της ομάδας δε μάθαιναν το προηγούμενο, είτε αυτό ήταν φυσικές επιστήμες είτε μαθηματικά είτε οτιδήποτε. Κάθε παιδί της ομάδας μάθαινε μια παράγραφο και μετά με κλειστό το βιβλίο μιλούσε γι' αυτό που έμαθε και το συζητούσε με τους συμμαθητές του. Με τον τρόπο αυτό ό,τι διάβαζαν χαρασσόταν στη μνήμη τους.

Κάθε παιδί κρατούσε, επίσης, ένα ημερολόγιο που το θεωρούσε ένα μικρό θησαυρό, γιατί ό,τι μάθαινε και ότι γινόταν στο σχολείο καταγραφόταν εκεί. Κάθε μέρα έγραφαν για τη ζωή τους στο σχολείο. Και τι δε θα έδιναν να έβλεπα ένα από εκείνα τα ημερολόγια.

Όπως και όλα τα παιχνίδια, έτσι και οι σπουδές ήταν προαιρετικές. Τα παιδιά δεν κουράζονταν όμως ποτέ να συμμετέχουν. Τους άρεσε να μαθαίνουν. Η διδασκαλία στο Σχολείο της Φύσης ήταν άμεση. Το πρώτο πράγμα που έβλεπε κανείς όταν έμπαινε σε μια τάξη ήταν ένας ανθρώπινος σκελετός. Εκείνο τον καιρό κανένα σχολείο της πρωτοβάθμιας ή της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δεν είχε ανθρώπινο σκελετό. Κάθε παιδί στη μεγαλύτερη ομάδα γνώριζε όλα τα κόκαλα του ανθρώπινου σώματος. Πολλοί επισκέπτες ξαφνιάζονταν όταν έβλεπαν πως τα παιδιά είχαν μάθει να διαβάζουν και να καταλαβαίνουν τον ανθρώπινο σκελετό. Ήταν χαρά να απαντούν τις ερωτήσεις του δασκάλου για τους επισκέπτες. Υπήρχαν ακόμα αντίγραφα του ανθρώπινου σώματος, φτιαγμένα από συνθετικά υλικά που αποχωρίζονταν από το σώμα, με τα σωστά χρώματα, έτσι για παράδειγμα μπορούσαμε ν' ανοίξουμε το θώρακα, να βρούμε και να κατονομάσουμε τα

ζωτικά όργανα, την καρδιά, το συκώτι κ.λπ. Μπορούσαμε με κάθε λεπτομέρεια να μελετήσουμε το εσωτερικό του σώματος, τις αρτηρίες, τις φλέβες κ.λπ. Υπήρχαν ακόμα όργανα φυσικής, χημείας και αστρονομίας. Όλα αυτά που διδάσκονταν έκαναν ένα μαθητή να πηγαίνει στο πανεπιστήμιο χωρίς κανένα φόβο πως δε θα είναι σωστά προετοιμασμένος. Ας θυμηθούμε πως πολλοί αποφάσισαν να γίνουν δάσκαλοι.

Κάναμε μια εκδρομή κάθε εβδομάδα, συνήθως την Πέμπτη. Μερικές φορές πηγαίναμε στα βουνά και άλλες επισκεπτόμασταν μουσεία. Σ' όλη τη διαδρομή συζητούσαμε. Καθετί γινόταν αφορμή για μάθηση. Στα βουνά μπορεί να συζητούσαμε για οποιαδήποτε απορία εξέφραζε κάποιος μαθητής, για ό,τι μας τραβούσε το ενδιαφέρον ή μελετούσαμε τα φυτά, τα έντομα, τα λουλούδια, τα δέντρα της εποχής. Πάνω απ' όλα μας μάθαιναν τι θα έπρεπε να αποφεύγουμε να κάνουμε, όπως το να σκοτώνουμε ζώα, να κόβουμε τα δέντρα ή να πετάμε σκουπίδια κ.λπ. Η μάθηση ήταν φυσική και άμεση, βασισμένη στις αισθήσεις. Τρώγαμε, κάνοντας πικνίκ στα βουνά, και έπειτα ερχόταν η ώρα των παιχνιδιών. Η επιστροφή ήταν ένα πανηγύρι. Γυρίζαμε τραγουδώντας και πάντα περπατώντας. Ήταν καλό που δεν υπήρχαν αυτοκίνητα τότε, σε αντίθεση με τη σημερινή κατάσταση, που έχουν κυριεύσει τους δρόμους. Ποιος δε θυμάται τις πηγές με το κρυστάλλινο κρύο νερό όπου σβήναμε τη δίψα μας; Αυτά δε θα ξανάρθουν πια. Κάθε χρόνο μετά το τέλος της σχολικής χρονιάς, παρουσιάζαμε στα θέατρα της Βαρκελώνης θεατρικά έργα και χορούς, προς όφελος των κομμουνών. Είχα πάρει κι εγώ πολλές φορές μέρος σε κωμικούς ρόλους. Το ότι πηγαίναμε στις κομούνες σήμαινε πως αγόρια και κορίτσια θα περνούσαν ένα μήνα, τον Αύγουστο, στην εξοχή. Έμεναν σ' ένα σπίτι στο βουνό. Αγόρια και κορίτσια ζούσαν εκεί με τους δασκάλους τους. Έξω από το σπίτι υπήρχε ένα μεγάλο πλάτωμα για παιχνίδι και τα παιδιά έπαιζαν εκεί χωρίς να φοβούνται ότι θα χτυπήσουν. Έπαιζαν κάθε παιχνίδι που μπορούσαν να φανταστούν. Οργάνωναν ακόμα παραστάσεις για τους γονείς τους, όταν ερχόντουσαν να τα επισκεφτούν. Παρουσίαζαν χορούς, ποιήματα, μικρά θεατρικά κ.λπ. Οργάνωναν εκδρομές για να μαζέψουνμανιτάρια, βατόμουρα, να κάνουν μπάνιο στο ποτάμι. Πάντα έκαναν κάτι. Οργάνωναν μεγάλους περιπάτους για αναρρίχηση, διήμερες εκδρομές στα βουνά της Καταλονίας. Υπέροχες εμπειρίες που

σφράγισαν τα παιδικά τους χρόνια. Δίνονταν ακόμα παραστάσεις με αφορμή κάποιο θέμα που ήθελαν να προπαγανδίσουν. Κάποια φορά το θέμα ήταν: «Πολεμήστε ενάντια στον πόλεμο». Η παράσταση δόθηκε στην κοντινή κωμόπολη, όπου οι άνθρωποι μας υποδέχτηκαν θερμά και μας φιλοξένησαν στα σπίτια τους. Πόσο ευτυχισμένοι ήμασταν! Το Μοντέρνο Σχολείο ήταν ζωντανό και άφησε το στίγμα του στους ανθρώπους του.

Πώς έλεγαν το σπίτι που μέναμε; Το λέγαν «Μορνεη που», που στα καταλανικά σημαίνει «Νέος Κόσμος». Κάθε χρόνο ζωγραφίζαμε στους τοίχους. Τα γράμματα που ζωγραφίζαμε είχαν το καθένα μια συμβολική σημασία. Το γράμμα Μ, για παράδειγμα, ήταν φτιαγμένο με ένα αγόρι κι ένα κορίτσι που έδιναν τα χέρια. Το Ο συμβόλιζε τον κόσμο. Μετά το βραδινό, τις νύχτες που είχε ξαστεριά βγαίναμε έξω και παρατηρούσαμε τον ουρανό. Κάναμε μαθήματα αστρονομίας, μικρή και μεγάλη άρκτος, γαλαξίας... Πόσο θαυμάσια φαίνονταν όλα αυτά σε μας τους μικρούς.

Έχουμε πολλές ιστορίες και αναμνήσεις από τις ευτυχισμένες εκείνες μέρες της ζωής μας, που είναι καταγραμμένες στο ημερολόγιό μας.

Πρέπει ακόμα να θυμηθούμε τη μεγάλη γιορτή που οργάνωναν οι μαθητές του σχολείου πριν αρχίσουν οι διακοπές. Αυτή ήταν μια πολύ χαρούμενη στιγμή στη ζωή του σχολείου. Οι καλύτερες εργασίες των μαθητών εκτίθονταν στην αίθουσα εκδηλώσεων. Οι καλύτερες κατασκευές, τα καλύτερα γραπτά, τα καλύτερα χειροτεχνήματα κ.λπ. Το σχολείο κατακλυζόταν από χιλιάδες κόσμο, αρχίζοντας από τους γονείς, τους συγγενείς και τους φίλους, και από ανθρώπους που το στήριζαν μέχρι και ανθρώπους που ήταν περίεργοι να μάθουν τι γινόταν σ' αυτό το σχολείο. Όλοι έμεναν ενθουσιασμένοι απ' αυτά που έβλεπαν και από την ποιότητά τους. Η εκδήλωση ολοκληρωνόταν με παραστάσεις από τους υπόλοιπους μαθητές, με χορούς και ποιήματα. Στο τέλος φώναζαν τον Ελία για να πει μερικά αποχαιρετιστήρια λόγια. Μετά τα αναψυκτικά που προσφέρονταν, όλοι έφευγαν ευχαριστημένοι και οι πιο πολλοί μαθητές περίμεναν με αγωνία να ξεκινήσουν την άλλη μέρα για την εξοχή.

Τη νέα χρονιά επέστρεφαν λίγο μεγαλύτεροι. Μερικοί άλλαζαν ομάδα και έκαναν νέους φίλους. Νέες τεχνικές και πιο προχωρημένη γνώση θα τους δινόταν. Αυτό ήταν το Μοντέρνο Σχολείο, που ποτέ δεν ξεπεράστηκε. Να θυμάστε πως αυτό ήταν το

μοναδικό σχολείο που μιλούσε στους εφήβους για το σεξ. Ένα μάθημα ταμπού ακόμα και στις μέρες μας. Τα μαθήματα αυτά ήρθαν να καλύψουν ένα μεγάλο κενό στον τομέα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των παιδιών. Ακόμα και οι γονείς τους δεν ένοιωθαν άνετα να συζητούν αυτά τα θέματα με τα παιδιά. Τα παιδιά κουβαλούσαν στο μυαλό τους λάθος ιδέες που είχαν πάρει από συζητήσεις με φίλους, που κι αυτοί δεν είχαν ξεκαθαρισμένη άποψη για το σεξ. Το σεξ είναι η ένωση δύο μικρών κυττάρων, του αρσενικού και του θηλυκού, του σπερματοζωαρίου και του ωαρίου, και είναι το ξεκίνημα της ζωής.

Εν κατακλείδι, θέλω να πω ότι δεν υπάρχει Μοντέρνο Σχολείο στην εποχή μας και όπως πάνε τα πράγματα μπορεί να μην υπάρξει ξανά. Το Σχολείο της Φύσης είχε την ατυχία να γιορτάσει για τελευταία φορά το τέλος της σχολικής χρονιάς στις 18 Ιουλίου 1936. Εκείνη τη μέρα σταμάτησε μια περίοδος διδασκαλίας που οι άνθρωποι πίστευαν πως είναι εφικτό να ζει κανείς σ' έναν κόσμο χωρίς πολέμους, μίσση και διακρίσεις. Κουλτούρα και ελευθερία σιώπησαν εκείνη τη μοιραία μέρα.

Μάριο Τζορντάνο – Μάιος 1989

Año 7.

Folleto nº 24 de Agosto de 1901.

Núm. 3

EL COSMOPOLITA

Sale todos los sábados.

OFICINAS: Panaderos, número 18

Número sueldo 5 céntimos.